

J. rom. c.

343

t

From. c.

343 t

Wissenbach

~~N. 838.~~

~~Incipit Bibliothecae~~
~~regiae Monacensis~~

~~Exemplar muncu.~~

~~898.~~

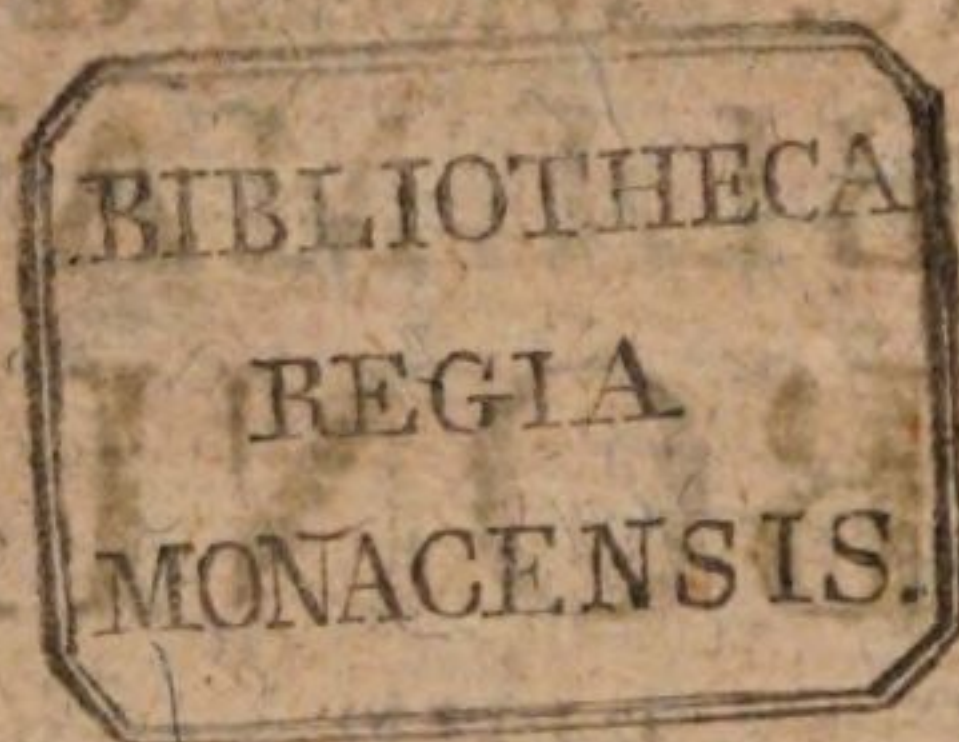
IOH. IAC. WISSENBACHII
EMBLEMATA
TRIBONIANI,
SIVE

Leges a TRIBONIANO interpo-
latæ, & ad noui iuris ratio-

Biblioth. nem inflexæ, *Operallat.*
reuisa

a
IAC. FRID. LVDOVICI, D.

Scholliner

EMBLEMATA TRIBONIANI,

Notata in prima Digestorum parte,
quæ Græco vocabulo *πρώτα* nuncupantur.

Pomponius lib. singul. enchiridii.
Veluti erga Deum religio, &c. *l. 2. ff. de iustit. & iur.*

DEl nomen, cuius in veterum ICtorum responsis crebra fit mentio, *b. l. 2. l. 9. §. 3. ff. de R. D. l. 32. §. 4. ff. de recept. arb. l. 3. in fin. l. 33. ff. de iure iur. l. si sponsus §. 12. ff. de donat. int. vir. & vx. l. Titia 38. §. 2. ff. de aur. & arg. leg. l. 1. §. 5. ff. ad L. Falcid. l. 3. in princ. D. de iur. fisc.* ex mente eorundem, ac intentione, ad Iouem videtur semper esse referendum. Sed Tribonianus gentili hoc vocabulo, christianæque religioni contrario, e ICtorum monumentis sublato, *Dei* verbum reposuit. Vnde, quo loco Vlpianus scripserat, *si ego detuli, ut per Iouem iurares*, his nempe conceptis verbis *si sciens fallo; tum me Diespiter, salua vrbe arceque, bonis eiiciat,*

ut ego hunc lapidem, auctore Sex. Pompeio & Plauto in Aulularia (cuius iurisiurandi formulæ vestigium relictum est in l. qui iurasse 26. in princ. D. d. t. de iureiur. Russard. Cuiac. 1. obs. 21. Ræuard. 3. var. 5.) Tribonianus demta voce, Iouem, inferfit Dei nomen, *d. l. 3. in fin. de iurei.* Vlpiani nomine superscripto: qui Syrus *l. 1. in pr. D. de censib.* tametsi aliquot seculorum hiatu a nato Christo vixerit, sub Alexandro Seuero, *l. 4. C. de locat. l. 3. C. de accus. iunct. l. 33. §. 2. ff. de procurat.* gentilem talem superstitionem secutus, Christianos identidem notat, eosque iniuriosis impostorum & sacrilegorum titulis traducit, *l. 1. §. 3. ff. de var. & extr. cogn. l. 13. D. de off. præf. l. generaliter 3. §. fin. D. de decur.* Alciat. 3. *dispunct. 8.* Duaren. *lib. 1. de eccles. & potest. ecclesiast. c. 14.* Baron. *in Martyrolog. ad diem 1. Ianuar.* Mornac. *ind. l. 13.* Imo totis libris de officio Proconsulis eum passim obtrectasse Christianis Lactantius testatur 5. *de iustit. 11. his verbis: quin etiam sceleratissimi homicidæ contra pios iura impia condiderunt. Nam & constitutiones sacrilegæ, & disputationes iuris peritorum leguntur iniustæ.* Domitius de officio Proconsulis libris septem rescripta principum nefaria collegit, ut doceret, quibus pænis affici oporteret eos, qui se cultores Dei profiterentur. Freher. 2. *parerg. 11.* Ut adeo hinc, quæ sacra, quos sacerdotes Vlpianus intelligat in *l. 1. §. huius studii 2. ff. de iustit. & iur.* coniectu facile sit: veterum nempe Romanorum religionem, cultumque deorum, ceremonias veterum sacrificiorum, auspicia, extispicia,

offi-

officia ipsorum pontificum, sacerdotum, flaminum, qui velut sacri quidam magistratus erant, & peculiarem hierarchiam habebant, civilem politiam in multis repræsentantem. Vid. Alexand. *in libr. genial. dier.* Marquard. Freher. 1. *parerg. ult.* Iustinianum eadem sacra intellexisse Procopius auctor est; quem non puduit scribere, Iustinianum, assumpto christiani nominis titulo, veterum Romanorum paganismum sectatum fuisse. Sed eum refutat Thomas Riuius *in defensione Iustiniani aduersus Alemannum.* Falsitatis certe eum conuincunt Iustiniani constitutiones de fide, versæ a Contio *in l. 5. 6. 7. C. de summ. Trinit.* nec non S. Sophiæ templum Constantinopolitanum, ingens, & mirabile, supra ceteras orbis ingeniosas moles; quod in honorem Seruatoris nostri, qui ex Dauide, & Salomone, secundum carnem natus est *Actor. II, 30.* veraque & sola sophia est, extruxit. Mosquæam regiam hodie nuncupant; mutato S. Sophiæ nomine, conuersoque ad impuritates Mahumeticas christiano ministerio. Mornac. *in l. 4. C. de sacros. eccles.*

Pomponius lib. singul. enchiridii.

Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Gnæus Flavius scriba eius libertini filius subreptum librum populo tradidit, l. 2. §. postea 7. ff. de orig. iur.

Pomponius scripserat, *ad formulam rede-gisset* has actiones: pro quo Tribonianus maluit, *ad formam, &c.* Vt in definitione interdictorum, *formas & conceptiones verborum*, pro *formulas*; quod iam lege Constantini formulæ exoleuissent, *l. 1. C. de formul. sublat.* Cuiac. *in d. l. 2.* quo nomine Constantinus laudatur ab Eusebio *lib. 4. in eius vita.* Proprie autem formulæ dicuntur de actionibus, & separantur ab interdictis. Tac. *in Dialog. de Orator.* Nam multum intererit, *utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum babeas, an de ambitu comitiorum.* Vlp. *in fragm. tit. 25. §. 10.* *Fideicommissa non per formulam petuntur.* Per formulam, id est, per actionem: ut formula hypothecaria, & in *tit. 19. fragm.* formula communi diuidundo, formula familiæ erciscundæ, & formula finium regundorum. Et apud Apuleium *lib. 9. de asin. aur.* *Non familiæ erciscundæ, sed communi diuidundo formula dimicabo.* Vbi loquitur de adolescente deprehenso a marito in adulterio. Alciat. *10. parerg. 6.* Denique actio nihil aliud est, quam formula, *l. si servus 42. ff. de furt.*

Marcianus lib. 1. Inst.

Iure ciuili in dominium nostrum serui rediguntur, si quis se maior viginti annis ad pretium participandum venire passus est. *l. 5. §. 1. ff. de stat. hom.*

Marcianus addiderat, & mulier ex Senatus Consulto Claudiano: quo cautum fuit, ut mulier, quæ, contra domini denunciationem, seruo alieno se iun-

iunxisset, eius fieret ancilla, in cuius potestate ille
 seruus erat. *Vlpian. in fragm. tit. ii. §. maxima
 capitis deminutio.* *Tertull. lib. 2. ad vxor.*
 Nonne insuper censuerunt, seruituti vindicandos,
 qui cum alieno seruo, post dominorum denuncia-
 tionem, in consuetudine perseuerarunt? Quini-
 mo ex ipso SCto Claudiano, etiam quæ, ignaro
 domino, seruo eius se iunxisset mulier, in ser-
 uitutem redigebatur, teste *Tacito lib. 12. annal.*
vbi de rebus gestis sub Claudio, inter quæ, inquit,
refertur ad patres de pœna fœminarum, quæ seruis
coniungerentur: statuiturque, vt ignaro domino ad
id prolapsa in seruitutem sui consensisset, & qui nati
essent, pro liberis haberentur. Qui tamen locus
 Lipsio videtur esse mendosus, itaque sic iuxta Far-
 nesiani Codicis scripturam restituit: *vt ignaro do-*
mino ad id prolapsa in seruitute: si consensisset,
pro liberta haberetur. Feliciter, si credimus Cu-
 iacio 21. *obs. 16.* Temere vero, & citra necessi-
 tatem, si Petro Burgio 1. *Elect. 8.* cui adstipulor.
 Quid enim absurdi hoc habet, si dicamus, mu-
 lierem in seruitutem sui ceu consentientem, pro
 serua ex eo SCto habitam, conseruata tamen ex
 ea natis libertate, vt domino seruius patrona-
 tus in eos quærat? Iniquum videbatur, ma-
 ternam turpitudinem ea macula liberos ad-
 spargere, vt solidam eis quoque libertatem
 interciperet. Nec mirum sit, ex ancilla liberos
 nasci, quandoquidem & ex serua nascitur in-
 genuus, *l. 1. §. 1. ff. de suis & legit. hered. l. ult.*
C. ad SC. Orphit. quod paradoxis iuris Cu-
 iaci.

iacius annumerat tract. 7. ad Africanum, in explicat. l. 38. §. qui hominem D. de solution. Ceterum quia SC. Claudianum Iustinianus sustulit, l. vii. C. de SC. Claud. toll. §. 1. J. de success. sublat. Tribonianus illud surda aure transiit in d. l. 5. §. 1. ff. de stat. hom. cuius tamen SCTi vestigium certissimum est in l. Lucius 27. ff. de pos. Cuiac. in l. 3. C. de mulieculis lib. ii. & repetitum fuerat sub Vespasiano: quomodo P. Burgius d. loc. interpretatur hunc locum Suetonii, cap. ii. auctor senatui fuit decernendi, ut, quæ se seruo alieno iunxisset, pro ancilla haberetur. Sicut SC. de donis, & muneribus sub Claudio factum, repetitum fuit sub Nerone, ut idem Burgius ostendit, l. Elect. 18. Aliter Cuiac. in par. C. d. t. de SC. Claud. toll. ubi Suetonium falsitatis arguere videtur.

Paulus lib. 4. Sententiar.

Non sunt liberi, qui contra formam humani generis, conuerso more, procreantur, veluti si mulier monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia ampliauit, aliquatenus videtur effectus: & ideo inter liberos connumerabitur, l. 14. ff. de stat. homin.

Paulus lib. 4. sentent. tit. 9. ita scripserat: Mulier, si monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit, nihil proficit. Partum autem, qui membrorum humanorum officia ampliauit, quia aliquatenus videtur

tur effectus, matri prodesse placuit. Loquitur de Senatus consulto Tertulliano, quo mater ingenua, trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad bona filiorum, intestato mortuorum, admittitur *l. 2. ff. de SC. Tertull. §. 1. f. eod.* ad quod trium, vel quatuor liberorum ius consequendum, monstrosi vel prodigiosi partus matri nihil conferebant, Paul. *d. loc.* Hoc quia Iustinianus emendavit *l. 2. C. de iur. liber. §. 4. f. d. t.* Tribonianus sententiam Pauli *d. t. 9. lib. 4. sent.* ad hunc sensum inflexit. Ut non sint iusti liberi & in potestate, qui contra naturam nascuntur, *d. l. 14.* Cui grauer aduersatur *l. quæret. 135. ff. de verb. sign.* In *l. 14* monstrosus, vel prodigiosus partus matri non prodest: prodest vero in *l. 135.* Cuiacius in *sent. Paul. cit. loc.* ita has LL. conciliat, ut in *l. 14.* agatur de SCto Tertulliano, adeoque de lucro captando: in *l. 135. de l. Iulia & Papia*, proinde de damno vitando; lege Papia, orbas eorum, quæ in testamentis relinquuntur, semisse mulctant, e auctore Nicephoro, *l. 7. c. 47.* plus autem fauendum his, qui de damno vitando, quam de lucro captando certant, *l. ult. §. sin vero creditores 5. C. de iur. deliber.* Conciliationem hanc amplectitur Pacius 1. ἐν αὐτίο φανῶν 25. suppresso nomine Cuiacii: velligat vero Merillius 1. *obs. 33.* haud temere. In vtraque enim lege quæritur, an huiusmodi partus prodest ad ius liberorum. Rationes *l. 135.* arguunt, ius liberorum vtroque custodiendum, tam in SC. Tertulliano, quam *l. Papia.* Ratio, v. *l. 14. (non sunt liberi)*

ius liberorum omni modo excludit. Ex mente Iustiniani monstrosi partus profunt matri: non quia sunt liberi, sed quia mater enixa est, *d. l. 2.*

Caius lib. 1. Instit.

Adoptio duobus modis fit: aut principis auctoritate, aut magistratus imperio, *l. 2. in princ. D. adoptione.*

Non modo libera adhuc republica, verum ea quoque occupata ab imperatoribus, arrogatio fiebat per populum, (qui etiam sub principibus aliquot leges tulit, Papiam Poppæam, Aeliam Sentiam, Fusiam Caniniam. *Conf. l. 9. ff. de LL. Honor. in Epit. D. de constit. princ. n. 2.*) ævo Iuliani. Aul. Gell. 5. *Noct. Attic. 19.* Vlpiani 1. *fragment. tit. 8. §. adoptio*, utique & Caii, qui Iuliano fuit *σύγχερος*. Sed quia principali rescripto arrogatio postea fieri cœpit, *l. 2. in fin. C. b. t.* Tribonianus, verbis Caii immutatis, pro *aut per populum*, reposuit, *aut principis auctoritate*, Giphani. *in d. l. 2.* Dicta est arrogatio, quia & is, qui adoptat, rogatur, id est, interrogatur, an velit eum, quem adoptat, iustum sibi filium esse, & is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur, *d. l. 2. ff. b. t.* quæ est certior arrogationis etymologia, quam a populi rogatione siue lege curiata. Cic. pro domo sua: *Te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius vitæ necisque potestatem haberet, ut in filio.* Diss. Alciat. 9. *parerg. 5.* Sigon. 1. *de antiq. iur. Ciu. Rom. 10.* Non tamen interrogatio, quæ in arrogatione interuenit, stipu-

pulatio est. Cuiac. *9. obs. 37. in princ.* vbi disputat contra Fornerium, sed ita, vt non immerito dubitare posses, candidene cum eo agatur.

Ulpian. lib. 68. ad edictum.
Quod sanctione quadam subnixum est,
id sanctum est, etsi Deo non sit conse-
cratum, l. 9. §. 3. ff. de R. D.

Scripserat Ulpianus, *etsi Ioui non sit consecra-
tum*, quod Tribonianus reformauit. vid. supra ad
l. 2. ff. de J. & J. quod argumento est, Tribonia-
num non fuisse gentilem, atheum, quo nomine
vulgo traducitur.

Ulpian. lib. 2. de censibus.
Senatores accipiendum est eos, qui a pa-
triciis & consulibus, vsque ad omnes
illustres viros descendunt: quia & hi
soli in senatu sententiam dicere pos-
sunt. l. vlt. §. 1. ff. de senator.

A manu Triboniani hæc verba sunt, falso no-
mine Ulpiani superscripto: quia dignitates illu-
strium, & superillustrium, spectabilium, &
clarissimorum, sub vltimis demum imperato-
ribus Constantinopolitanis, sub quibus Ulpia-
num non vixisse eruditus nemo nescit, cœperunt.
Olim Senatorum alii erant patricii, alii con-
scripti, alii pedarii. Fenestell. *de Magistrat. c. 1.*
Aul. Gell. 3. Noct. Attic. 18. Sigon. 2. *de antiq.*
iur.

iur. Ciu. Rom. 2. Pithe. 2. aduers. subseciu. 7. Hodie illustres, spectabiles, clarissimi l. 3. §. ult. C. de silentiar. lib. 12. l. 2. C. de tutorib. illustrium. l. pen. C. de dignit. lib. 12. l. 2. §. 2. C. de his, qui ven. et. imp. N. 62. quæ inter Senatores primum nominant præfectum vrbi: Eum sequuntur patricii, consules, consulares, præfecti prætorio, magistri militum, & ceteri viri illustres: & hoc ordine his solis ius est sententiæ dicendæ in senatu. Cuiac. in l. 1. C. d. t. de dign. & in exposit. d. N. 62. Senator ergo nostro iure definitur is, qui a principe illustrem maioremque aliquam dignitatem adeptus sententiæ in senatu dicendæ ius obtinet: cum olim senatores priuati essent, neque honores ullos gererent, l. relegatorum 7. §. 21. ff. de interd. & releg. Extra senatum sunt adhuc aliæ dignitates, veluti equestris l. vn. C. de equest. dignit. lib. 12. Perfectissimus l. vn. C. de perfectissimat. dignit. lib. 12. Egregiatus l. 5. C. Theodos. de murileg. l. 1. C. Theod. de bonor. codic. Lactant. lib. 5. cap. 15. Nemo egregius, nisi qui bonus, & innocens fuerit. Nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter fecerit. Nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit. Duar. 2. disput. anniu. 1. Alc. 3. dispunct. 4.

Obiter. Prisci aliquando ita sunt locuti, Senatores accipiendum est d. l. ult. §. 1. Socium accipiendum est l. 16. ff. de rei iudic. Exceptionem denegandum est, l. 19. C. de nouation. Iuliani sententiam sequendum est, l. 12. §. 2. ff. de capt. & postlim. reu. quod imitatus Cuiacius scripsit 17. obs. 5. in fin. vul.

vulgarem scripturam sequendum est. Varro de re rustic. Canes cum dignitate acres, & paucos habendum. Lucret. lib. 1. Aeternas quoniam pœnas in morte timendum. Similes locutiones obseruauit P. Pithæus in not. ad tit. 14. Collat. LL. Mosaic. & Roman. ex l. 1. §. initio 4. ff. de offic. præf. vrb. egressum est præfecti vrbi notionem ex l. 19. §. 1. ff. de negot. gest. a capite rationem reddendum ex l. 45. sub fin. D. sol. matrim. permittendum est nepti utilem actionem. Vnde & in l. 4 §. non omnis 8. ff. de re milit. sic legere mauult: Nec tamen facile indulgendum est extra ordinem iudicationem, bis qui negotium ante habuerunt: sed si in transactionem res recidit, indulgendum est. Nemo mihi succenseat, si rebus immisceam, quæ ad Grammaticam pertinent. Idem enim & I Cti fecerunt l. 1. ff. depos. & Imperatores l. 3. & 4. C. de V. S.

Vlpian. lib. 5. ad edict.

In eum, qui aduersus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur, l. pen. D. de in ius voc.

Modestin. lib. 1. de pœn.

Si sine venia edicti impetrata, libertus patronum in ius vocauerit, ex querela patroni supra dictam pœnam, id est, quinquaginta aureos dat. l. vlt. D. eod.

Vlpianus scripserat, quinquaginta millium sesteriorum. Et Modestinus, quinquaginta millia sester-

tiorum. Non enim aureis, sed sestertiis olim res omnis agebatur, tit. 4. *Collationis legum Mosaicarum & Romanar.* (instituta a Licinio Rufino I Cto, si fidem Cuiacio 13. obs. 10. & 14. obs. 4. vel a iudæo quodam, ut suspicatur Freherus 1. parerg. 9. Extat inter opera Pithæi) l. lege 25. §. ult. D. ad SC. Sillan. ubi ob apertas tabulas, ante quæstionem familiæ de testatoris cæde, popularis pœna in centum aureos extendi dicitur; quam in centum millia sestertiorum fuisse, liquet ex his Pauli verbis in *sententiis lib. 3. Hereditas a fisco ut indignis aufertur, bis primum, qui, cum interfectus esset testator, apertis tabulis testamenti vel ab intestato adierunt hereditatem, bonorumque possessionem acceperunt: amplius bis & in centum millia sestertiorum pœna irrogatur: nec refert, a quibus paterfam. nec quemadmodum occideretur.* Quæ Pauli verba, quod nondum essent peruulgata, Cuiacius proposuit in l. si quis affirmavit 9. in fin. D. de dol. mal. Constat præterea, eum censum dictum fuisse olim, qui centum millia sestertium possideret, ut in L. Papia §. 2. & 3. f. de success. libert. & L. Voconia, Dio lib. 56. Fac. l. Mevia 49. in princ. D. sol. matrim. Tac. 11. annal. Primus Iustinianus, ut in L. Papia: sic ubique, etiam videlicet in pœnis æstimandis, mille sestertios vno sui temporis aureo definiuit, d. §. 3. ad quam aurei æstimationem Iustinianeam inflexæ sunt leges pandectarum, in quibus aureorum fit mentio, ut d. l. pen. d. l. ult. l. 11. ff. de dol. mal. d. l. 25. §. ult. ad SC. Sillan. l. 7. in princ. D. de iurisd. d. l. 1. in princ. & §. 5. ff. de his, qui effud. vel deiec. l. 10. ff. de ac-

accusat. l. 1. §. 1. ff. ad l. Iul. de ambit. l. 1. §. 12. ff. de extraord. cognit. Cuiac. in d. l. si quis affirmavit 9. & 19. obs. 31. Diss. Hotomann in disput. de aureo, Iustiniano. Ceterum solidus idem est cum aureo d. l. penult. iunct. §. ult. J. de pæn. tem. litig. l. 5. §. 6. ff. de his, qui effud. iunct. 2. Inst. de oblig. quæ quas. ex del. nasc. Cuiac. d. loc. quem, reductione ad nostram monetam facta, plerique accipiunt pro aureo Hungarico. Mynsing. ad §. 5. J. de Attil. tut. Wesenbec. in par. ff. de furt. n. 15. Idem in addition. ad Schneidew. tit. 1. de donat. quæst. quæ requirantur n. 24. Moller. 1. semestr. 37. quorum sententiam amplectitur, suprema Frisiæ curia, teste Sand. 5. Decis. 1. defin. 3. in fin.

Vlpian. lib. 4. ad edictum.

Quod fere nouissima parte pactorum ita solet inferi, rogauit Titius, spopondit Meuius; hæc verba non tantum pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. Ideoque ex stipulatu nascitur actio: nisi contrarium specialiter approbetur, quod non animo stipulantium hoc factum est, sed paciscantium, l. 7. §. 12. ff. de pact.

Totum hunc versiculum: *nisi contrarium specialiter &c.* adulterinum esse Hotomannus obseruat, 7. obs. 3. cuius verba non pigror adscribere: A Triboniano, inquit, totum hunc versum subiectum esse arbitror, cum Vlpiani sententiam suo more, ad noui sui iuris, normam in-

inflecteret. Nam certe apud antiquos neminā vnquam in mentem venisse arbitror, illam verborum formulam, rogauit Titius, spondit Meuius, ad pactiones nudas referre: cum ea constaret ad solam stipulationem contrahendam pertinere, *l. lecta 40. ff. de reb. cred. l. 121. in princ. l. 122. §. Flavius 2. ff. de V. O. l. 8. l. 11. §. 2. ff. de duob. reis. l. 18. §. 1. ff. de acceptil.* adeo, vt etiamsi simpliciter in instrumento scriptum fuisset, promississe aliquem, perinde haberetur, quasi stipulatione præcedente responsum fuisset, Paul. 5. *sent. 7. §. 17. Instit. de inutil. stipulat. l. 134. §. ult. D. de V. O.* Sed iure nouo per Leonis constitutionem inductum est, vt non ex verborum formulis, sed ex mente & animo pronuntiantium stipulationes interpositæ censerentur, *l. 10. C. de contrab. stipul. §. 2. Inst. de V. O. §. 13. Inst. de inutil. stipulat.* Quibus ex locis facile intelligitur, nouo isto iure, quamuis solemnia stipulationis verba pronuntiata sint, tamen non aliter stipulationem contractam ceneri, quam si stipulationis contrahendæ causa illa verborum conceptio pronuntiata fuerit. Huc accedit, quod Iustinianus in *l. 4. §. ult. C. de recept. arb.* dilucide testatur, consuetas stipulationum verba & subtilem, imo magis superuacaneam obseruationem, ab aula, id est, a foro, communi consuetudine recessisse. Quæ cum ita sint, perspicuum est, quamuis Imperatorum & pragmaticorum Græcorum instituto, stipulandi & spondendi verba, etiam ad pactorum nudorum

significationem abusiue translata sint, tamen Vlpiani ætate suam illis sedem in solemnum tantum verborum obligationibus contrahendis, conseruatam fuisse.

Vlpian. lib. 8. ad edictum.

Parentes & liberi vtriusque sexus, nec non & ceteri agnati vel cognati, secundum pietatis rationem, & animi sui patientiam, prout quisque voluerit, lugendi sunt: qui autem eos non eluxit, non notatur infamia, l. 23. ff. de his, qui not. infam.

Tribonianus Vlpiani hoc responsum interpolauit, & finxit arbitrato suo; morem sui temporis secutus. Nec enim de lugendis parentibus, aut liberis, aut cognatis Vlpianus aliud, quam Paulus scripserat, qui *in sententiis* scripserat, parentes & filios maiores sex annis, anno esse lugendos: minores, mense: cognatos proximioris gradus, octo mensibus: maritum, decem: & eum, qui non impleffet tempus luctus, infamium numero haberi. Quæ luctus definitio cum ætate Triboniani non obseruaretur, in arbitrio & pietate cuiusque posuit modum luctus parentum, aut cognatorum, remissa infamiæ pœna. Cuiac. 21. obs. 12. in marito lugendo non idem arbitrium mulieri Tribonianus dedit: quia tantum abest, vt posteriores leges, aut mores luctum eius minuerint, vt etiam eum produxerint ultra menses decem; quod olim legitimum erat.

tempus luctus, & pro anno accipiebatur, Senec.
in libr. de consolatione. Maiores, inquit, decem
 mensium spatium lugentibus viros dederunt. Idem
lib. 8. epist. Annum fœminis ad lugendum constituere
 maiores, quod ad Cannensem vsque cladem con-
 stantissime observatum fuisse Ræuardus *1. var. ult.*
 probat ex Festo *lib. 7. de verb. signif.* Valer. Ma-
 xim. *lib. 1.* & Livio *lib. 22.* postquam inductum, ne
 amplius XXX. diebus maritus lugeretur. Hodie
 lege Theodosii luctui peragendo præfinitus est an-
 nus integer XII. mensium, *l. 2. C. de secund. nupt.*
 Ratio huius luctus est, ne quis de prole dubitet, διὰ
 τὴν τῆς γονῆς ἀδηλίαν *l. sancimus 53. §. 3. versic.*
non audente muliere C. de Episc. & Cl. l. 8. §. 4. in
fin. C. de repud. Cuiac. d. loc. Sed etsi intra an-
 num mulier pepererit, elugere debet virum: nisi
 luctu sit indignus, vt si damnatus sit perduellionis,
l. 11. §. 1. & 3. ff. de bis, qui not. infam. Post par-
 tum, ἐν τῷ πένθει, alii non potest nubere: ἐν τῷ
 πενθίμῳ potest. Harmenop. *lib. 4. tit. 6.* πένθος
 est virorum luctu dignorum: Πένθιμος indigno-
 rum. Cuiac. *in præscript. temp. cap. 20.* Iure ca-
 nonico vxor maritum elugere non tenetur, *c. pen.*
extr. de secund. nupt. Cui probando Papa Vrba-
 nus II. adducit *cap. 7. ad Rom. vers. 2, 3. & 1 ad Cor.*
7. v. 39. Sed abutitur dicto apostoli. Nam *in*
Domino nubere, id est, nubere μετὰ σωφροσύνης
 καὶ κοσμιότητος, sobrie & decenter, Iac. Curt.
tem. 1. coniect. lib. 3. c. 9.

Paulus lib. i. manualium.

Per procuratorem non semper acquiri-
mus actionem, l. 72. ff. de procurator.

A manu Triboniani sunt verba *non semper* : ut
ostendam ad tit. D. de pign. act. Interim vide Gi-
phan. in l. 5. C. de contrab. stipul.

Paulus lib. i. sentent.

Actio negotiorum gestorum illi datur,
cuius interest, hoc iudicio experiri.
Nec refert, directa quis, an utili actio-
ne agat, vel conueniatur, quia in ex-
traordinariis iudiciis, ubi conceptio
formularum non obseruatur, hæc sub-
tilitas superuacua est : maxime cum
vtraque actio eiusdem protestatis est,
eundemque habet effectum, l. 47. ff.
de negot. gest.

Iudicium, siue actio ordinaria dicebatur olim,
cum præuia causæ cognitione, prætor, formula
agendi ab eo impetrata, litigantes amandabat ad
iudicem pedaneum sic dictum, l. 3. §. 1. ff. si quis
eum, qui in ius voc. vi exem. l. 1. §. 6. ff. de postu-
land. l. 4. ff. de tutor. Et curat. l. 38. §. 10. ff. de
pæn. tit. C. de pedan. iudicib. quod de plano, recto
quasi poplite, ac fortuito, viuoque in cespite iu-
dicaret. Hesychio χαμαιδικαστής & Διαιτητής
πληρωτός, iudex sortito, e numero selectorum
electus. Cuiac. 21. obs. 31. P. Faber. in l. 1. ff. de
R. I. Mornac. in l. 9. §. 3. ff. de offi. procurs. Ex.

traordinaria autem actio vocabatur, cum ipse
 prætor, sine solemnibus formulis, nulloque da-
 to iudice, extra ordinem, leuato quasi velo,
 cognoscebat, si videlicet fauor causæ, aut necessi-
 tas id exposceret, *l. 53. §. inter venditorem ff. de act.
 emt. l. 1. ff. de extraord. cogn.* Hinc iudicare &
 ius dicere distinguuntur *tit. C. ne quis in sua caus.
 iudic. vel ius dic.* iudicat iudex datus: ius dicit
 magistratus, *l. 26. §. ait prætor 4. ff. ex quibus caus.
 mai.* Cuius distinctionis ope in concordiam addu-
 cuntur *l. 10. ff. de iurisd. & l. 77. ff. de iudic.* Me-
 rill. 1. variant. ex Cuiac. 10. Quibus consequens
 est, perabsurdam esse opinionem Eguin. Baronis,
 tum demum prætorem proprie ius dixisse, quan-
 do ipse iudicauit; non autem quando iudicem de-
 dit: id quod solide confutant Anton. Gouean.
*lib. 1. adu. Baron. n. 7. & 10. & Duaren. in Apo-
 logia.* De actione negotiorum gestorum iam
 quæritur, fueritne ordinaria, an extraordinaria,
 hoc est, an tempore Pauli I Cti super actione negot.
 gestor. iudex datus fuerit, an vero ipse prætor
 desuper cognoscere consueuerit? & certe ordi-
 narium fuisse hoc iudicium, vt pleraque omnia
 iudicia, ex edicti verbis intelligitur, quæ ita
 sunt concepta: *Si quis negotia alterius gesserit,
 iudicium eo nomine dabo, l. 3. in princ. D. de neg.
 gest.* secus atque in edicto de minoribus in inte-
 grum restituendis, *l. 1. §. 1. ff. de minor.* *Vti quæ-
 que res erit, animaduertam,* ait prætor. Hodie
 sublatis formulis, earumque impetrationibus,
 aliisque solemnibus, *l. 1. & 2. C. de formul.*
 sub-

sublat. & simul ipsa iudicis datione sublata, l. 2. C. de pedan. iudic. omnia iudicia extraordinaria esse cœperunt, §. ult. J. de interdict. quo Tribonianum in d. l. 47. respexisse si quis neget, demonstrat, se Tribonianæ existimationis, quam veritatis studiosiorem esse, A. Fab. 4. coniector. 7. Giphân. in prolegom. lib. 8. Cod. p. 292. Diss. Bachou. in not. ad Treutl. vol. 1. Diss. 10. th. 5. lit. a. & vol. 2. Diss. 25. th. 1. lit. b. & c. Aliter Cuiac. 15. obs. 11. in princ. & in par. C. d. t. de form. subl. Quod porro in d. l. 47. dicitur, nihil referre, directa quis, an utili actione negotior. gestor. agat, id ratione effectus, & potestatis, ibidem recte defenditur; quod nempe utraque actione idem consequatur actor. Nam alioquin inter τὸ ὄν & τὸ ποῖον, inter rem, & modum rei distinguendum. Confer. l. 112. ff. de R. I. tit. ff. quar. rer. act. non det. vbi Cuiac. §. pen. J. quod cum eo, qui in al. pot. iunct. l. 40. ff. de condict. indeb. §. 4. J. de exception. iunct. l. 7. ff. de iureiur. l. quia 40. ff. de R. V. l. 1. §. hæc verba 5. in fin. D. ne vis fiat. l. creditores 10. ff. de V. S.

Paul. lib. II. ad edictum.

Id est, usque ad duos aureos, l. 10. ff. de dol. mal.

Modicam summam, ob quam datur actio de dolo, Paulus interpretatur duorum aureorum. Scripserat Paulus, *usque ad duo millia sestertiorum.* Cur Tribonianus eam scripturam immutavit, anteuerti dicere ad l. pen. & ult. supr. de

in ius voc. Hoc addo ὡς ἐν παρόδῳ, egregie operam ludere Zasium, qui *d. l. 10.* eo detorquet, ut probet, actionem furti pro re minima non competere: qua de causa alii eum satis & super defricuerunt.

Cai. lib. 4. ad edictum prouinciale.
Aduersus eos quoque restitutio præstanda est, quorum de dolo agere non permittitur: nisi quædam personæ speciali lege exceptæ sint, *l. 27. §. vlt. D. de minor.*

Restitutio in integrum, quæ fit cognitione prætoris, ex tertia parte, id est, beneficio ætatis, non præstatur aduersus parentes, vel patronos, quasi in liberorum vel libertorum rebus non rite versatos, *l. vlt. C. qui & aduers. quos in integr. restit. non.* quæ vna est e quinquaginta decisionibus Iustiniani. *Duar. in d. l. vlt. Merill. in libr. de 50. decis. Iustin.* Olim præstabatur, ut indicat *d. l. 27. ad* quam tamen ex Iustiniani lege Tribonianus addidit hæc verba, *nisi quædam personæ speciali lege exceptæ sint.* Excepti enim sunt parentes, & patroni ex *d. l. vlt. Cuiac. in l. non debet 11. ff. de dol. mal.* A dicta *l. vlt.* excipiendus est casus secundarum nuptiarum. Matres, quæ tutelam aut curam filiorum gesserunt, aneclogistæ sunt, siue immunes a redditione rationum, & non possunt aduersus eas liberi petere in integrum restitutionem, nisi illæ transierint ad secundas nuptias, *N. 155. in princ. & c. 1.* vbi Cuiacius,

cius. Tentari potest, post *d. l. ult.* nec ex causa metus in integrum restitutionem aduersus parentes præstandam, quin nec actioni in factum de dolo, quæ dabatur olim *d. l. non debet ii. §. i. in fin.* hodie locum esse. Ex causa absentia autem filium contra patrem restitui, communis est Dd. sententia, quam refert, & sequitur Gabriel Mudæus in *d. l. ult.* Quin etiam in terminis doli commissi, vel metus a parente, vel patrono illati, non repugnabo, filio, libertove succurrendum, implorato officio iudicis: ne ex sua calliditate lucrum, vel impunitatem pater, vel patronus ferat.

Paulus lib. ii. ad edictum.

Ex nouis autem legibus & hereditates, & tutelæ plerumque sic deferuntur, vt personæ naturaliter designentur, l. 7. in princ. versic. ex nouis D. de cap. min.

De hoc versic. audiamus Hotomannum, 3. obs. 9. Tandem aliquando, inquit, confido, me huius legis ænigma dissoluisse, quod Tribonianus, male vtique de nostris ingeniis meritis, nobis in cruciatum posuerat. Nam in contextum Pauli verborum, emblemata de suo inseruit, quod animaduersum facile omnes tenebras discutiet. Emblemata autem est in illo versu: *ex nouis legibus &c.* Quod enim de tutelis dixit, falso temere Paulo Icto attribuit. Nam ex nouo Anastasii & Iustiniani iure sumtum est, quorum ille constituit, vt, quemadmodum imperio suo frater emancipatus

ad legitimam fratris & sororis hereditatem admittebatur, eodem etiam modo ad legitimam eorum, & liberorum eorum tutelam vocaretur, *l. pen. C. de curat. fur.* Hic autem, ut, quæ personæ ex iure cognationis ad legitimas successiones imperio suo admissæ fuerant, eadem etiam ad tutelam vocarentur, *l. ult. §. pen. C. de legit. hered.* At Pauli ætate nullæ istiusmodi tutelæ fuerunt, quæ cognationis iure deferrentur, *l. 2. ff. de legit. tut. l. 2. C. cod.* Neque ad fiduciarias, quæ patribus, aut fratribus, aut patruis emancipati deferrebantur, referri hoc potest, de quibus agitur in *l. 4. ff. de legit. tutor. Et tit. Inst. de fiduc. tut.* Primum, quoniam non de impuberis emancipatione hic agitur, ut in *d. l. 2.* sed nominatim de eius, cui tutela deferrebatur. Deinde, quoniam hic agitur non tantum de capitis minutione, quæ ante tutelam delatam contigit, verum etiam post ipsam delatam, & susceptam.

Vlpian. lib. 77. ad edictum.

Si feriatis diebus, cogente prætore, arbiter dicat sententiam, & petatur, ex compromisso, pœna, exceptionem locum non habere constat: nisi alia lege eadem dies feriata, in qua sententia dicta, est excepta, *l. 36. ff. de recept. arbit.*

Hotomannus vir ingenii probi, & recti, teste Cuiacio in not. ad Vlpian. tit. 22. in fin. existimat,

mat, totum hunc versum ad Vlpiani sententiam a Triboniano additum fuisse: *nisi alia lege eadem dies feriata, in qua sententia dicta, est excepta: quem 8. obs. 16. in princ. affirmare audet, sumtum esse ex Valentini constitutione in l. omnes dies 7. C. de feriis, ubi sic loquitur: In eadem observatione numeramus & dies solis, quos Dominicos rite dixerem maiores, qui repetito in se calculo reuoluuntur: in quibus parem necesse est habere reuerentiam: ut nec apud ipsos arbitros, vel a iudicibus flagitatos, vel sponte electos, ulla sit cognitio iurgiorum.* Diebus igitur feriatis, iussu prætoris, arbiter sententiam dicere potest, *d. l. 36.* quam Glossa intelligit de diebus messium, & vindemiarum. Messis causa forum mutum est a iudiciis, a die octauo Kalendarum Iulii, vsque ad Kalendas Augusti. Vindemiæ gratia forum clauditur a die decimo Kalendarum Septembris, vsque ad Idus Octobres, *l. 2. C. d. t.* qui menses deputantur æstiuis feruoribus mitigandis, & autumnii fœtibus decerpendis: quomodo in *d. l. 7.* Cuiacius legit: ut illo versu Asclepiadis: *Ex autumnali redolet vindemia fœtu.*

EMBLEMATA TRIBONIANI,

Notata in secunda Digestorum parte.

Vlpian. lib. 2. ad edictum.

In omnibus autem, in quibus protelatur
admonitio, hoc procedere sine tem-

porali damno creditorum oportet, l. 2.
§. penultim. D. de iudic.

Cuiacius in l. 1. C. de dign. lib. 12. Tribonianum hunc §. ex nouo iure, falso veteris iurisconsulti nomine superscripto, de suo adscripsisse affirmat. Vnde autem & ex qua parte iuris noui sit petitus, non dicit. Sumtus vero videtur esse ex l. fin. in fin. C. qui bon. ced. poss. Debitori induciis anni, vel biennii, aut quinquennii (Gall. *lettres de respit*, literis respirationis. Ant. Fab. 25. *error. pragmat. 3.* Germanice, *Anstands-Brieffe*) indultis, præscriptio temporalis contra creditores non currit. Intermedio tempore actiones non peribunt; cum illud benigne indultum sit debitori differendæ solutionis gratia, vt interim res suas procuret, Fr. Raguell. in d. l. fin. Quæ dilatio, & quasi iustitium soluendi æris alieni, Græcis dicitur *ἀνακωχή, ὑπερημερία, προθεσμία*. De quibus induciis sunt, qui putant, exaudiendam esse l. quoties 2. C. de precib. imper. off. Male. Sensus legis est: præscriptionem moratoriam, id est, dilatoriam, a principe remitti posse: peremptoriam remitti non posse, Cuiac. 2. obs. 10. Giph. in d. l. 2.

Vlpian. lib. 1. de offic. consulis.

Si iudex, cui certa tempora præstituta erant, decesserit, & alius in locum eius datus fuerit, tanta ex integro tempora
in

in persona eius præstituta intelligimus: quamuis magistratus nominatim hoc in sequentis donationem non exprefferit: ita tamen, vt legitimum tempus non excedant, l. 32. ff. de iudic.

Tempus, intra quod iudicia peragenda sunt, hodie in causis criminalibus est biennium; in civilibus triennium est, l. *properandum* 13. §. 1. C. de iudic. Cuiac. 1. obs. 8. & 17. obs. 23. Et hoc triennii tempus ex sententia, d. l. 13. appellatur legitimum in d. l. 32. ff. de iudic. Giph. n. in d. l. 13. §. *sin autem* 8. versic. *sin autem in medio triennii*. Raguell. ad eand. l. 13. Donell. 26. commentar. 1. Sicut in l. 3. ff. de usucap. Tribonianus propter transformationem Iustiniani in l. vn. C. de usucap. transform. scripsit, *temporis lege definiti*. Olim civiles causæ nullo certo spatio fuerunt circumscriptæ. Giph. in d. l. 13. p. 140. Diff. Ræuard. 4. varior. 14. asserens, etiam ante Iustinianum finiendis actionibus civilibus institutis triennium fuisse præstitutum; motus auctoritate Sidonii Apollinaris lib. 8. cuius hæc recitat verba: *per ipsum fere tempus, ut decemuir aliter loquar, lex de præscriptione triennii fuerat procurata: cuius peremptoriis abolita rubricis lis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur*. Sed quis non videt, Sidonium minime loqui de termino iudicii siue instantiæ, id est, agitationis iudicii, quæ fit a litis contestatione, vsque ad sententiam, sed de tempore mouendæ actioni præstituto? Loquitur

tur de præscriptione, non triennii, sed *tricennii*, sic enim legendum esse sequentia efflagitant. Nam quid in *sextum quinquennium* aliud est, quam in tricennium, non triennium? Intelligit ergo Sidonius Nouellam Theodosii & Valentiniiani de *præscript. 30. annor.* Cuiac. in not. priorib. ad *princ. tit. Instit. de perpet. & tempor. action. & 2. obs. 24.* Praxin forensem quod attinet, neque causas ciuiles triennio, neque criminales biennio terminare necesse est. Constitutio d. l. *properandum* 13. prorsus obsoleuit. Myns. 2. *obs. 48.* Gail. 1. *obs. 141.* Giph. in d. l. 13.

Vlpian. lib. 15. ad edictum.

Sed in proposita quæstione tribus visionibus relatis, vna prima, deinde alia, posse dici, totum, quod superest, restituere eum debere, &c. l. 25. §. 15. ff. de heredit. pet.

Visionibus, id est, casibus, speciebus, thematicis, quæstionibus l. 8. §. 2. ff. ad SC. Vell. l. 29. §. 5. ff. mand. l. 25. §. 3. ff. de probat. Hotomann. in comment. verbor. iur. verb. visio. In hac autem notione hoc verbum, *visionum*, inoleuit ætate Iustiniani l. 2. §. si quid autem 13. C. de vet. iur. enucl. §. 14. tit. de confirm. Digestor. Græca constitutio *ἰσχυρίας* vocat. Vbicunque igitur in Digestis reperitur, sane a manu Triboniani est, Cuiac. 21. *obs. 26.* Nam in eo significatu hoc verbum etiam a Tertulliano vsurpetur c. 3. de anima, prout, inquit ibi, *scripturæ leguntur, aut Psalmi canuntur,*

tur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiae visionibus subministrantur, alii viderint.

Tit. 3. lib. 6. Digestor.

Si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius petatur.

Hæc inscriptio, vt & *l. sciendum 15. §. 1. vers. sed & qui vectigalem D. qui satisd. cog.* redolet manum Triboniani. Nam etsi Byzantiis veteribus emphyteuseon originem Aristoteles 2. *Oecon.* tribuere videatur, tamen Zenoni Imp. debemus, vt emphyteusis pro distincto, proprio & speciali contractu habeatur, *l. 1. C. de iur. emphyt.* ibi: *definitionem habere propriam. §. adeo 3. Inst. de locat. conduct.* quo Tribonianus in rubrica illa componenda respexit. Haud absimiliter ad rubric. *Dig. de interdictis*, appinxit hæc verba, *sive extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt; quæ petita sunt ex §. ultim. Inst. eod. & l. ult. C. eod.* Nolim tamen propterea affirmare, istum contractum esse iuris ciuilis, & quandam creaturam Zenonis, contra quam Græci scripserunt ad *l. ex hoc iure 5. ff. de J & J.* vbi dum *l. ait*, quasdam obligationes esse iuris ciuilis, exemplum ponunt in stipulatione, & emphyteusi: quos refellit *d. §. adeo 3.* Sed si ager vectigalis hodie idem est cum emphyteuticario, cur separantur in *l. etiam vectigale 13. C. de præd. & al. reb. minor.* vid. Giphani in *l. 2. C. d. t. de iur. emphyt.* p. 347. Omnis ager vectigalis est emphyteuticarius, non

non contra. Cuiac. *in not. ad d. l. etiam vectigale.* Ius emphyteuticum dicitur etiam embateuticum *in l. sed si 3. §. 4. ff. de reb. cor. qui sub tut.* Cuius appellationis quæ sit ratio, disputant Alciatus *in parerg. 36.* Fornerius *in l. questio 115. ff. de V. S.* Turnebus 3. *aduersarior. 25.* Mornac, *in d. l. 1. C. de iur. emphyteut.* Salmasius *diatrib. de mutuo p. 63.*

Vlpian. lib. 17. ad Sabinum.

Si habitatio legatur, an perinde sit, atque si vsus, quæritur: & effectu quidem idem pene esse legatum vsus & habitationis, & Papinianus consensit, l. 10. in princ. ff. de vsu & habit.

Particulam *pene* Tribonianus addidit ex l. cum antiquitas 13. C. de vsufr. vbi Iustinianus ius locandi concessit ei, cui habitatio legata est; quod secus fuisse olim Vlpianus non obscure indicat. Atque ista locandi licentia significatur per cessionem, quam ibidem Iustinianus legatario facere permittit. Nam per cessionem solemnem, quæ fiebat ad sellam prætoris, totius a se iuris abiudicandi causa, habitatio, exemplo vsusfructus, transferri nequit, §. finitur 3. Inst. eod. l. 66. de iur. dot. quæ tamen lex non caret insigni difficultate, vulgo non animaduersa. Negat Pomponius, in specie d. l. 66. mulieri, soluto diuortio matrimonio, cedi vsumfructum posse. Quidni vero possit? Domino proprietatis procul dubio recte ceditur, d. §. finitur & l. cum

cum in fundo 78. §. 2. de iur. dot. Atqui mulier in *d. l. 66.* erat domina. Nam diuortio soluto matrimonio dotem aduentitiam, (de qua ibi agitur) mulier repetit, quia est domina, *tit. 6. §. diuortio reg. Vlp.* Nisi forte qui dotem dedit eam reddi sibi stipulatus sit; quæ dos specialiter receptitia vocatur, *d. tit. 6. §. aduentitia.* Mirum est, quod hoc Pomponio non venerit in mentem. De extraneo autem quod dicit, si ei cedatur ususfructus, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reuersurum vsumfructum, recte se habet. Cedendo enim vsumfructum extraneo, nihil agitur, *d. §. finitur*, puta, in persona extranei nihil agitur: hoc vero agitur, præter intentionem agentis, ex ratione iuris, ut ususfructus redeat ad proprietatem. Cuiac. *in not. ad d. §. finitur.* Donnell. *10. comm. 19.* Dissentiunt Hotomann, Balduin. *ibidem*, Pinell. *par. 3. l. 1. C. de bon. matern. num. 39.* Wesenbec. *in par. D. quib. mod. vsumfr. am. num. 5.* Sand. *de action. cess. c. 5. n. 35.* H. Grotius *1. de iur. bell. & pac. 4. n. 10.* qui respondent ad *d. l. 66.* in specie huius l. reuerti vsumfr. ad proprietatem: non statim, sed legitimo tempore, puta, mortuo fructuario: quam responsionem solide confutat Bachouius *vol. 1. Dis. 16. thes. 10. lit. A. & B. & in comment. ad d. §. finitur.*

Vlpian. lib. 18. ad edictum.

Si autem nondum mihi damnum dede-
ris, sed ita ignem habeas, ut metuam,
ne

ne mihi damnum des, damni infecti
puto sufficere cautionem, l. si seruus
27. §. 10. in fin. D. ad L. Aquil.

Vlpianus ita scripserat, *ut metuam, ne mihi det,
æquum sit, me interim actionem in factum impetra-
re: nisi quis dixerit, damni non facti sufficere cau-
tionem: quomodo legitur in collatione legum
Mosaicarum & Romanarum tit. XII. Sed Tri-
bonianus hæc verba, æquum sit, me interim actio-
nem in factum impetrare, omisit, propter subla-
tam actionum impetrationem, l. 1. & 2, C. de form.
& impetrat. action. sublat.*

Paul. lib. 6. ad Sabinum.

Qui familiæ erciscundæ, & communi di-
uidundo, & finium regundorum
agunt, & actores sunt, & rei; & ideo
iurare debent, non calumniæ causa ad
inficias ire, l. 44. §. 4. ff. famil. ercisc.

Initio litis cuiusque vtraque pars iurat, se non
calumniæ animo litem contestari: quod iusiur-
randum auctorem habet Iustinianum §. 1. in princ.
& versic. nam etiam actor Instit. de pæn. temer. li-
tig. l. 2. in princip. C. de iureiur. propt. cal. præst.
Igitur d. l. 44. §. 4. a Triboniano interpolatam
esse oportet. Cuiacius in expos. N. 49. & Giphani-
us in d. l. 2. Sunt, qui hoc iusiurandum ex iure
diuino arcessunt. Exod. 22, 11. Verum de iura-
mento purgationis tantum ibi Moses loquitur.
Cal-

Callistratus lib. 2. edicti monitorii.

Interrogatoriis actionibus hodie non utimur, quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere: ideoque minus frequentantur & in desuetudinem abierunt, l. 1. §. 1. ff. de interrogat. in iur. fac.

Doctissimos quosque turbavit, (inquit Duarenus 1. disput. anniuersar. 43. in fin.) quod per totum tractatum de interrogationibus in iure faciendis mentio fit actionis interrogatoriæ, edictumque prætoris de ea actione propositum interpretantur Icti: cum tamen actionem in usu non esse, Callistratus responderit. Verum, totum hunc §. non Callistrato, sed Triboniano, iura vetera ad tempus suum accommodanti, acceptum ferendum, Hotomannus in Verrinarum commentariis primus obseruauit, vid. eund. in epit. D. b. t. n. 12. Est autem actio interrogatoria, non qua interrogatori cogitur respondere aduersarius: nulla enim eo nomine vnquam actio fuit, nec actionis nomen huic rei conuenit; sed dicitur interrogatoria, quæ ex interrogati responsione datur, perinde, ac si obligatus esset, l. de etate u. §. 1. l. ult. D. eod. Duar. d. loc. Dicitur etiam confessoria, l. 25. §. 1. ff. ad L. Aquil. Fiebat illa interrogatio in iure d. tit. de interrogat. in iur. fac. Per ius intelligitur locus, in quo ius redditur: appellatione collata ab eo, quod fit in eo, ubi fit, l. u. in fin. D. de f. & f. quomodo. (Ludou. Pand.) (C) mo.

modo moneta in *l. 2. C. de falsa mon.* sumitur pro loco, in quo nummi formantur, & Macrobi. 1. in *somn. Scipion. Semen locari intra formandi hominis monetam.* Eadem figura in *medicinam rapere* apud Plautum est, in chirurgi pergulam, siue tabernam rapere, Cuiac. in *par. C. d. t.* Freher. 2. *parerg. 16. circ. fin.* Porro hic locus iuris fuit duplex. Alius enim erat ordinarius & status, alius momentaneus. Ordinarius erat pro tribunali, *d. l. 11. l. 2. §. 2. ff. quis ord. in poss. seru. l. 3. §. 8. ff. de bon. possess. d. tit. de interrog. fac. in iure*, id est, ἐν ἑμῶσι, pro tribunali, ut Græci ibi interpretantur. Momentaneus erat in plano, sella posita, siue domi, siue in itinere, *l. 4. §. 1. ff. d. t. de interrog. in iur. fac. l. 18. §. fin. D. de question. d. l. 3. §. 8. d. l. 2. §. 1.* Vnde plenaria interpellatio dicitur in *l. 5. C. de naufrag. lib. 11.* quæ fit in plano: ut planarii conflictus apud Ammian. Marcellin. *lib. 19.* Cuiac. in *d. l. 5.* Atque hic locus nomen iuris diutius non habuit, quam sellæ iuris dicundi causa positæ prætor insedit, Ræuard. in *protribunalibus cap. 7.* Perperam igitur Hotomannus 1. *obs. 22. & 7. obs. 5.* eumque secutus Treutlerus *vol. 1. Diss. 4. tb. 8.* emendat *d. l. 4. §. 1.* hoc modo: *non si domi, vel in itinere*, quam emendationem etiam improbant Cuiacius 14. *obs. 11.* Robertus 1. *recept. lection. 13.* & Bachou. in *not. ad Treutl. vol. 1. Diss. 4. tb. 1. lit. d.* De articulis interrogatoriis, in processu iudicii Cam. Imp. imp. in tota Germania receptis, super quibus testes examinantur, v. Vigl. Zuichem. in *l. 1. ff. de reb. cred. n. 30. & seqq.*

EMBLEMATA TRIBONIANI,

Notata in tertia Digestorum parte.

Paul. lib. 28. ad edictum.

Creditum autem interdum est, etiam si nihil proficiscatur: veluti si post nuptias dos promittatur, l. 2. §. 3. in fin. D. de reb. cred.

PAulus hoc loco non scripserat, *promittatur*, sed, *dicatur*. Dos aut dabatur olim, aut promittebatur, aut dicebatur. Dicebatur solemnibus verbis sine interrogatione, Caius lib. 2. Inst. tit. 9. §. sunt & aliae obligationes, qua dictione dotis tres tantum personae obligabantur, mulier, debitor mulieris & parens mulieris, virilis sexus, per virilem sexum cognatione iunctus, velut pater, auus paternus. Caius d. loc. Vlpian. in fragm. tit. 6. in princ. & §. 1. Alciat. 11. parerg 10. Verum, quia sublata est dicendae dotis solemnitas, Tribonianus pro *dicatur*, substituit, *promittatur*, in d. l. 2. ut & alibi passim pro, *doti dicere*, reposuit *doti promittere*, inusita loquendi forma, l. si rem 31. §. ult. D. de nouation. l. auus 79. §. 1. ff. de iur. dot. l. si socer 44. §. 1. ff. solut. matrim. Et in l. 1. C. de iur. dot. cum Seuerus Imper. scripsisset *dictio, vel promissio*, & paulo post, *ex dictione vel ex stipulatione* (nec dum enim ex pollicitatione dotis actio erat,) Tribonianus adscripsit

(C) 2 pol.

pollicitatione: cum tamen ex pactis & pollicitationibus actio præscriptis verbis, non condictio dari soleat, Cuiac. *in not. ad Vlpian. d. tit. 6.* Sunt, qui *d. l. 2. §. 3. de reb. cred.* interpretentur de dote marito stipulanti promissa post nuptias contractas, ut scilicet hæc promissio non aliter valeat, quam si nuptiæ sequantur, *l. dotis 3. ff. de iur. dot.* Sed si hæc interpretatio admittatur, frustra *in fin. d. l. 2.* iteratur, *creditum etiam fieri interposita stipulatione*, Cuiac. *23. obs. 18. in fin.*

Vlpian. lib. 28. ad edictum.

Sed, ubi utriusque utilitas vertitur, ut in emto, ut in locato, ut in dote, ut in pignore, ut in societate, & dolus, & culpa præstatur, *l. 5. §. 2. ff. commod.*

Vlpianus scripserat, *ut in actione rei uxoriæ, ut in fiduciæ iudicio*, quomodo legitur *in collatione legum Mosaicarum & Romanarum tit. X.* Sed, quia abolita est rei uxoriæ actio, *§. fuerat 29. f. de action. l. vn. C. de rei uxor. act.* nec fiduciam ius Iustinianum agnoscit, *arg. l. ult. C. de pact. pign.* Tribonianus scripsit, *ut in dote, ut in pignore*, P. Pithæus *in not. ad d. tit. X. collationis LL. Mosaic. & Romanar.* Erat autem fiducia pignus, quod creditori mancipabatur, aut in iure cedebatur, ea lege, ut, soluta ad diem pecunia, remanciparetur: non soluta, creditori pleno iure committeretur, Cuiac. *in not. ad sent. Paul. lib. 2. tit. 13.* Longe aliter Hotomannus definit *in epit. D. de pign. n. 7.*

Vlpian.lib.28.ad edictum.

Proprie pignus dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem, l. 9. §. 2. ff. de pign. act.

Procul dubio Vlpianus addiderat: *nec proprietas, ut in fiducia.* Nam ætate I Ctorum pignus fiduciarium iustum fuisse, & legitimum, ex Cicer. Topic. & pro Flacco, & lib. 7. Epist. ad Trebat. Paulo 2. sent. 13. Isidoro lib. 5. Orig. c. 21. constat, Cuiac. in not. priorib. ad §. ult. Inst. de legit. agn. success. Primus id improbavit Constantinus in l. ult. C. de pact. pign. cui Tribonianus aptavit d. l. 9. & l. 16. §. ult. D. de pign. & hypoth. vbi hoc pluribus euoluam, vid. interea Ant. Fabrum 21. error. pragm. 1. ibi: *quæ res facit, ut nullam huiusmodi contractus mentionem aut in Digestis, aut in Codice nobis Iustinianus reliquerit.*

Vlpian.lib.28.ad edictum.

Per liberam personam pignoris obligatio nobis non acquiritur, adeo, ut nec per procuratorem plerumque adquiratur. *Et paulo post:* ipsam obligationem libera persona nobis non semper acquirit, l. solutum II. §. 6. ff. de pign. act. adde l. 72. ff. de procur.

A Triboniano adiecta sunt hæc verba *plerumque, non semper.* Nam per procuratorem

non adquirimus obligationem, præterquam crediti condictioem, *l. certi 9. §. si nummos 8. ff. de reb. cred.* & ex ea causa actionem hypothecariam, seu pignoris vinculum, & obligationem, cum procuratori voluntario datum est pignus, vel res hypothecæ obligata nomine alterius, auctore Iustini-
 niano *l. 2. C. per quas person. nob. adqu.* Cuiac. in not. priorib. ad §. ex his itaque 5. *§. per quas pers. nob. adqu.* Balduin. in iurispr. Muciana, pag. 166. & sqq. Giphani. in *l. 5. C. de contrab. stipul.* Sand. de action. cess. c. 8. n. 16. Olim in hac causa crediti alii adquirebatur actio principalis, alii pignoratitia, vel hypothecaria: hæc nempe procuratori, illa domino: quod emendari debuit. Hodie mihi, qui dominus sum contractus, protinus ipso iure & directo actio pignoris & hypothecæ acquiritur, sine vlla procuratoris mei cessione, perinde, atque condictio ex causa mutui, *d. l. 2. quæ habet subscriptionem Coss. Lampadii & Orestis:* quæ nota est communis constitutionum, & decisionum Iustiniani, non decisionum propria, quod Alciatus 6. parerg. 14. & alii quidam affirmarunt. Constitutionibus autem Iustinianus vel emendavit ius vetus, quod erat certum, ut in *d. l. 2.* vel quod erat dubium, supplevit interpretatione, aut etiam coarctavit, quod erat superfluum. Decisionibus veterum controuersias decidit, Mornac. in *l. ult. C. ubi caus. stat.* Non tamen omnes leges Codicis, quibus antiqui iuris altercationes tolluntur, sunt ex 50. Decis. Iustiniani. Argumento sint *l. ult. C. quand. tut. vel. curat. ess. des.*
 l. 12.

l. 12. C. de contrab. stipul. Vide Edmund. Merillium in lib. de 50. Decis. Iustiniani.

Vlpian. lib. 31. ad edictum.

Quod si non exercuit pecuniam, sed ad vsus suos conuertit, in vsuras conuenitur, quæ legitimo modo in regionibus frequentantur, *l. idemque 10. §. 3. ff. mandat.*

Cuiacius in not. Digest. ad d. l. idemque 10. & ad l. 1. ff. de usur. hæc verba, legitimo modo, inserta putat a Triboniano, propter l. eos 26. C. de usur. Idem existimat Giphani. in ead. l. eos p. 277. Nec multum abludit Merillius 3. variant. ex Cuiac. 35. Pluribus hoc exequar ad d. l. 1. ff. eod. Quomodo autem d. l. idemque 10. concilandam sit cum l. qui sine 38. ff. d. negot. gest. ubi tutores, curatores, & duumviri, qui pecuniam in suos vsus conuertunt, tenentur in vsuras maximas, siue centesimas, consule Merillium cit. loc. ubi defendit lectionem Florentinam.

Cai. lib. 10. ad edictum prouinciale.

Idem est, si mandavi tibi, ut post mortem meam heredibus meis emeris fundum, *l. 13. ff. de mandat.*

Vetus erat regula, ut actiones ab heredibus, vel contra heredes non inciperent, quæ non cœpissent a defuncto, vel contra defunctum. Quæ re-

gula, licet post nouam Iustiniani constitutionem, qua legata relicta, & stipulationem, qua & stipulationes conceptæ post mortem, vel pridie quam moriatur heres, aut legatarius, stipulator, aut promissor, valent, *l. scrupulosam* 11. & *l. si quis ult. C. de contrab. stipul. §. post mortem* 13. *Inst. de inutil. stipul.* per consequentiam videretur antiquata, mansit tamen post eam constitutionem plusquam triennium, nec fuit habita pro abrogata, antequam ab eodem Iustiniano alia constitutione nominatim abrogaretur, *l. vn. C. ut act. & ab heredib. & contra hered. incip.* Nempe iura noua strictius accipiuntur, Cuiac. 19. *obs. 39.* Atqui in *d. l. 13.* si quis mandauerit, post mortem suam heredibus emi fundum, actio mandati incipit ab heredibus. Si igitur iure Digestorum actio cœpit ab heredibus, falso Iustinianus huius se iuris auctorem laudat in *d. l. vn.* Sed, huic *l. vn.* a Triboniano aptatam esse *d. l. 13.* verosimile est. Bachou. in not. ad Treutl. vol. 1. *disp. 27. tbes. 6. lit. C.*

Paul. lib. 32. ad edictum.

Societas coiri potest, vel in perpetuum, id est, dum viuunt, vel ad tempus, vel ex tempore, vel sub conditione, *l. I. in princ. D. pro soc.*

Verba: *vel sub conditione*, a Triboniano ad Pauli sententiam adiecta esse, documento est *l. pen. C. sod.* Nam verum societas non modo pure, verum etiam sub conditione contrahi posset, Iustinianus disceptatum fuisse scribit inter Iurisconsultos,

tos, *d. l. pen.* Ratio autem dubitandi fuit, quia societate dominium transferatur, *l. 2. ff. eod.* fingaturque interuenisse mancipatio, quæ diem, vel conditionem non recipit, *l. actus 77. ff. d. R. I.* Sed Iustinianus hoc noui se iuris introducere profitetur, vt societas recte sub conditione contrahatur: sublata veterum Ictorum dubitatione, Hotom. 7. *obs.* 7.

Paul. lib. 1. ad Sabinum.

Sine pretio nulla venditio est. Non autem pretii numeratio, sed conuentio perficit, sine scriptis habitam emtionem, *l. 2. §. I. ff. de contrah. emt.*

In emtione & venditione, quæ bonæ fidei est, fialiis probationibus veritas ostendi possit, instrumenta frustra desiderantur, *l. cum instrumenti 10. C. de fid. instrum.* nisi ita conuenerit, vt scriptis emtio fieret, ex constitutione Iustiniani, *l. contractus 17. C. eod. princ. §. de emt. vendit.* ex qua videtur Tribonianus non nihil adpinxisse ad *d. l. 2.* Cuiac. in sent. Paul. lib. 2. tit. 17. §. in eo contractu. Nam ante *d. l. contractus* omnis emtio sola conuentione de pretio perficiebatur. Sed ex *d. l. contractus* tantum emtio, sine scriptis, conuentione perficitur. Quare verba *d. l. 2. sine scriptis* affluta sunt a Triboniano, Giph. in *d. l. contractus*.

Vlpian. lib. 34. ad Sabinum.

Qui vendidit, necesse non habet fundum
emtoris facere: vt cogitur, qui fun-
dum stipulanti spopondit, l. 25. §. I. ff.
de contrah. emt.

Olim duobus modis solebat rem venditam ven-
ditor emtoris facere, mancipatione, & in iure ces-
sione, Vlpian. *in fragm. tit. 1. & tit. 19.* Si res em-
toris non esset facta, id est, nec data mancipi, nec in
iure cessa, nec vsucapta, in bonis quidem emtoris
erat, iure vero Quiritum manebat venditoris, Vl-
pianus *d. tit. 1. §. in bonis tantum.* Antiquitatem
hanc sustulit Iustinianus, & nuda traditione rem
venditam, aut alio modo translata, emtoris, al-
teriusue cuiusuis adquisitoris fieri voluit, sine ali-
quo mancipationis, aut in iure cessionis medio, §.
per traditionem 40. Inst. de R. D. sublato rerum
mancipi, & nec mancipi discrimine, l. vn. C. de
vsuc. transform. in fin. & explosa domini Bonitarii,
& Quiritarii differentia, l. vn. C. de nud. iur. Quirit.
toll. Hæc cum ita sint, dubium non est, quin ita
scripserit Vlpianus *in d. l. 25.* Qui vendidit, ne-
cesse habet fundum emtoris facere, id est, vendi-
tor fundum mancipi dare, aut eo emtori in iure
cedere compelli potest: hoc enim est, emtoris
facere. Sed Tribonianus, non ignorans, Iu-
stinianum rerum mancipi dominia pura tradi-
tione, vt Boëtius loquitur, alienari voluisse,
d.l.

d. l. vn. negationem adiecit. Qui vendidit, necesse non habet, &c. Ræuard. 4. var. 19.

Marcianus lib. sing. de delatorib.

Non licet ex officio, quod administrat quis, emere quid, vel per se, vel per aliam personam: alioquin non tantum rem amittit, sed & in quadruplum convenitur, nisi specialiter hoc quibusdam consensus est, l. 46. ff. de contrah. emt.

Fas non est ei, qui officium aliquod publicum siue in vrbe, siue in prouincia administrat, quidquam emere, præterquam si bona paterna eius a fisco distrahantur, l. 62. in princ. D. eod. Semper enim sinistri quippiam aduersus eiusmodi iudiciales regulos suspicantur leges; quod plerumque venditiones extorqueant, per vim, concussionem, impressionem, officii sui potestate freti, Cuiac. i 6. obs. 13. Urbani tamen magistratus emere non prohibentur, l. vn. in pr. C. de contractib. iudic. quæ exceptio, licet noua sit, a Iustiniano introducta, d. l. vn. tamen a Triboniano attexta est, d. l. 46. bis verbis: *sed hoc ita se habet, nisi specialiter quibusdam hoc consensus est.* Giphani in l. 3. C. de his, quæ vi met. c. p. 88. Conf. l. 27. §. vlt. ff. de min. iunct. l. vlt. C. qui & adu. quos in integr. rest. non poss.

Africanus lib. 8. quaestion.

Cum & forte idem mediocrium facultata-

tatum sit & non vltra duplum periculum eum subire oporteat, l. 44. ff. de act. emt.

Iustinianus *in l. vn.* (de qua l. ait Stephanus Forcatulus: si veteres Icti reuiuiscerent, non magis eam intellecturos, quam sphingem Thebanam) *C. de sent. quæ pro eo, quod inter prof. constituit*, ne in casibus certis, id est, qui certam habent quantitatem, vel naturam, veluti in venditionibus, & locationibus, id quod interest, excedat duplum ipsius rei: ad quam l. fidentius scribit Giphanius *in tit. C. de euict. p. 466.* inflexam esse *d. l. 44.* quod vt credam, impetrare a me non possum: nam in casu euictionis etiam tripli, vel quadrupli conuentio admittitur, *l. si dictum 56. in princ. l. si plus 74. in princ. ff. de euict. l. si curator 5. princ. ff. de iur. fisc.* sicut in stipulatione iudicio sisti, quæ in id, quod interest, concipitur, admissa est conuentio supra statutum modum, id est, supra duplum, *l. sed etsi quis 4 §. vlt. D. si quis caution. iudic. sist. c. fact.* Cuiac. tract. 8. ad Afric. in explic. *d. l. 44.* nisi forte his legibus derogatum est per *d. l. vn.* quod nemo facile dixerit.

Caius lib. 10. ad edictum prouinc.

Si merces promissa sit generaliter, alieno arbitrio locatio & conductio contrahi non videtur: si autem, quanti Titius aestimauerit, sub conditione stare locationem, vt siquidem ipse, qui nominatus est, mercedem defini-

nie-

nierit, omni modo secundum eius æstimationem, & mercedem persolui oporteat, & conductionem ad effectum peruenire: sin autem ille vel noluerit, vel non potuerit mercedem definire, tunc pro nihilo esse conductionem, quasi nulla mercede statuta, l. 25. in princ. ff. locat.

Sicut definitio pretii in emtione venditione conferri potest in arbitrium tertii: ita quoque definitio mercedis in locatione conductione, e Iustini constitutione, l. ult. C. de contrab. emt. Quare d. l. 25. quæ iam diu ante Iustinianum id obtinuisse, & a Caio scriptum prodit, recte refertur inter versus Triboniani intercalares, quos Hotomanus vocat 6. obs. 20. quem tamen hic obtusæ naris fuisse Bachouius scribit ad §. 1. Inst. de emt. vendit. Certe & stylus, & eadem pene verba d. l. 25. quibus utitur Iustinian. in d. §. 1. & d. l. ult. satis ostendunt, d. l. 25. esse interpolatam. Cuiac. in l. 43. ff. de V. O. Tribonianus, inquit, sub nomine Caii usus est Iustini verbis. Ceterum in legato, si ita legatus fuerit seruus alicui, quem Titius elegerit, legatum hoc debetur, etsi Titius eligere noluerit, aut non potuerit, l. ult. §. 1. C. commun. de legat.

Paul. lib. 5. quæstion.

Sed si dedi tibi seruum, vt seruum tuum manumitteres, & manumisisti, & is, quem

quem dedi, euietus est: si sciens dedi, de dolo in me dandam actionem Iulianus scribit: si ignorans, in factum civilem, l. 5. §. at cum do 2. in fin. ff. de præscript. verb.

Hæc quoque lex est ex emblematum Tribonianorum genere. Nam in posteriori distinctionis membro Iulianus non dederat actionem in factum civilem, siue præscriptis verbis, sed actionem in factum prætoriam: quo nomine a Mauriciano, qui civilem incerti actionem, id est, præscriptis verbis sufficere ait, reprehensus fuit, l. 7. §. 2. ff. de pact. Sed Tribonianus ex nota Mauriciani adglutinavit ad d. l. 5. vocem, *civilem*. Cuiacius & Duarenus in d. l. 7. Hotom. in Diss. de præscript. verb. c. 2. n. 17. Gouean. 2. var. iur. lect. 27. Wesenb. in par. D. de pact. num. 9. Pac. 1. antin. 87. De actionum ordine & consequentia vid. Cuiacium d. loc. & Anton. Contium 1. Disput. 13. qui tamen dissident inter se, atque discordant. Et de variis speciebus actionis in factum vide Merill, 1. var. ex Cuiac. 30.

EMBLEMATA TRIBONIANI,

Notata in quarta Digestorum parte.
Martian. lib. sing. ad form. hypoth.
Potest ita fieri pignoris datio, hypothe-
cæ.

cæque, vt si intra certum tempus non sit soluta pecunia, iure emtoris possideat rem iusto pretio tunc æstimandam. Hoc enim casu videtur quodammodo conditionalis esse venditio, l. 16. §. vlt. D. de pign. & hypoth.

L Ex commissoria in pignore, qua id agitur inter debitorem, & creditorem, vt, soluta ad diem pecunia, pignus debitori restituatur: non soluta, creditoris pleno iure fiat, veterum Ictorum æuo fuit iusta: quæ cum pignore fiduciario pene est eadem, Paul. 2. sent. 13. Dicitur *lex*: non quæ sit lata a populo Romano, quod Cuiac. 15. obs. 16. imputat Hotomanno: qui ei respondet 1. amicabile. respons. 29. quamque calumniam solide ab Hotomanno confutatam esse Bachouius scribit vol. 1. disp. 28. thes. 9. lit. D. sed dicitur *lex*, id est, pactio, conuentio; quia iustæ conuentionis cuiuslibet ius hoc est, vt legem det contractui, l. 39. ff. de pact. l. 1. §. 6. ff. de pos. l. 23. ff. de R. J. l. legem 10. C. de pact. Ergo legem commissoriam dicere semper debemus, nunquam pactum legis commissoriæ; licet ita loquatur Innocentius in c. significante 7. Extr. de pign. deceptus ab interpretibus, Fab. decad. 21. error. pragn. 1. Meminit huius pacti etiam Albert. Krantzius Saxonie lib. 20. cap. 16. Nostro idiotismo sic effertur: *Wo ich euch das Geld auf an, oder die Zeit nicht wieder gebe, so soll das eingesezte Pfandt dadurch euer eigen verkauft Gut bleiben, verstanden und*

und verfallen seyn. Ioachim Beust. in l. admonendi 31. D. de iureiur. Giphani. in l. ult. C. de pact. pign. Quæ pactio olim fuit iusta, ut dixi, Cuiac. 1. Feud. 29. Arius Pinell. ad rubr. C. de resc. vend. sed postmodum odiosa facta est, & aspera, & speciali constitutione Constantini improbata, d. l. ult. non, quod combinaret duos contractus incompatibiles, pignus & emtionem, ut nugatur Ant. Fab. d. decad. 21. err. 2. sed quod ei insit fraus & captio nimia, sæpe pro modico ære debitore pretiosa amittente pignora. Igitur ea constitutione, etiamsi lex commissoria pignori inserta sit, licebit debitori, post diem soluta pecunia, pignus repetere. Et ad illam constitutionem Tribonianus adcommodaui textum d. l. 16. §. ult. ex quo inferitur, citra adiectionem, ut res iusto pretio æstimetur, pactio illam non valituram, Bachou. in not. ad Treutl. vol. 2. disp. 1. thes. 6. lit. D. in fin. Veruntamen ita pacisci licet, ut ad diem non soluta pecunia, creditor solutionis iure pignus retineat, quia hyperochæ repetitio, l. 20. D. qui pot. in pign. id est, superflui petitio, Gallice, plus value, quasi pluris valentia, Cuiac. 4. obs. 25. Fab. d. decad. 21. error. 10. superest, l. ult. C. de distract. pign. Cuiac. d. lib. 1. Feud. cap. 29. lex commissoria in venditionibus, (ut, nisi in diebus triginta pretium solvatur, res fiat inempta, inuendita, ut loquitur Scaevola in l. ult. D. de resc. vend.) displicuit etiam Antonino Imperatori, ideoque aduersus eam integri restitutionem dedit, in l. Aemilius 38. ff. de minor. non tamen improba.

bauit, vt apparet ex *l. 4. ff. de L. commissor.* Cuiac. *in d. l. Aemilius.* Cont. *in admonit. ad Balduin. subiecta lib. 2. subsec. iur. lect.*

Papin. lib. 2. quæstion.

Cum iudicio bonæ fidei disceptatur, arbitrio iudicis usurarum modus, ex more regionis, vbi contractum est, constituitur: ita tamen, vt legem non offendat, *l. I. ff. de usur.*

Verba vltima, *ita tamen, vt legem non offendat,* addita sunt a Triboniano, propter *l. eos, qui 26. C. eod.* vbi Iustinianus modum usurarum definiuit: quem fas non est, vt iudex excedat, Cuiac. *in d. l. I.* Giphani. *in d. l. 26. pag. 277.* Modus hic est, vt illustres personæ non nisi trientes usuras; mercatores, bestes; ceteri semisses stipulentur, vel paciscantur. Olim stipulari quisque usuras poterat, quas vellet, id est, etiam centesimas, *l. lecta 40. ff. de reb. cred.* non maiores, nisi in traiectione pecunia, Paul. 2. sent. 14. Duar. 2. disp. annu. 3. quia huius pecuniæ periculum in se suscipit creditor, *l. nihil interest 4. l. periculi 5. ff. de naut. fœn. c. nauiganti vlt. X. de usur.* de quo periculo dubitare noli. Etenim secundum Propertium:

*Ventorum est, quodcumque per usas, haut vlla carina
Consenuit, fallit portus & ipse fidem.*

Nihilque tam capax fortuitorum est, quam mare, ait Tacit. 14. annal. Hodie usura nautica est centesima, *d. l. eos, qui 26. versic. in traiectionibus,* quæ & aliis quibusdam casibus est permessa, *l. vlt. C. de*

*vsur. rei iudic. l. 4. C. de ædif. priu. l. 52. §. idem re-
spondit ff. pro soc. l. 38. ff. de negot. gest. Giph. d. loc.*
Interdum sine stipulatione, sine pacto, sed αὐτο-
μάτως vsuræ debentur, ex mora, *l. cum quidam 17.
§. 4. ff. de vsur. l. qui solidum 78. in princ. D. de leg. 2.
l. 87. §. 1. ff. eod. l. 1. §. bellissime D. ut legator. nom.
cau.* An litis contestatio in strictis iudiciis est præ-
standarum vsurarum causa? Neg. *l. 3. C. de vsur.
l. 1. C. de condict. indeb. l. quoties 4. C. de condict. ob-
turp. caus. l. 22. ff. de donat. Diff. Corasius 2. Mis-
cell. 7. per l. lite 35. ff. de vsur. & Dd. communiter:*
quorum sententia constanti stilo in suprema Frisiæ
curia approbata est, Sand. 3. *Decis. 14. definit. 1.*

Paulus libr. singul. de vsuris.

Præsidem prouinciæ adi, qui stipulatio-
nem, de cuius iniquitate questus es,
ad modum iustæ exactionis rediget.
Hæc constitutio ad finitum modum
excedit, *l. 17. in princ. ff. de vsur. & in
fin. eiusd. l. 17. vsque ad tertium cente-
simæ pendent.*

Verba, *ad finitum modum*, sunt Triboniani: qui-
bus modum vsurarum in *d. l. eos, qui 26. definitum*
indicare voluit, phrasi minus latina. Quod au-
tem Cuiacius 19. *off. 8.* ex vno vocabulo, *ad fini-
tum*, facit duo, *ad finitum*, id est, vsque ad sum-
mum modum vsuræ legitimæ, non patitur hæc
oratio, & hæc constitutio *ad finitum modum excedit*,
Giphan. in *d. l. eos, qui p. 380.* Sed & verba: *vs-
que ad tertium centesimæ*, sunt Triboniani: qui-
bus

bus significantur trientes vsuræ, Græcorum more,
ἀχρὶ τρίτης ἑκατοστῆς. Plutarch. *in Luculli Historia.*

Papinian. lib. 3. responfor.

Pro operis serui traiectionis pecuniæ gratia secuti, quod in singulos dies instipulatum deductum est, ad finem centesimæ, non ultra duplum debetur, l. 4. §. 1. ff. de naut. foen.

Cuiacius *in sentent. Paul. lib. 2. tit. 14. §. traiectionis*, putat, Tribonianum ex Iustiniani constitutione in l. eos, qui 26. §. 1. versic. *in traiectionis C. de usur.* ad Papinianum addidisse, vsuram nauticam (Belgis dictam, *Bodemeria*, cuius dictionis rationem vide apud Tim. Fab. *disp. 13. tb. 1.*) esse centesimam. At 5. obs. 38. & tract. 7. ad African. *in explic. l. traiectionis 23. ff. de O. & A.* id corrigit recte. Et ut Paulum cum Papiniano conciliet, respondet, vsuram, supra centesimam, non deberi: scilicet, quam post diem periculi præstari sibi creditor pactus fuerit, vid. etiam Hotom. 5. obs. 17. Ergo, *ad finem centesimæ*, est ad modum & quantitatem centesimæ. Sic finis alibi passim accipitur, l. pater, qui castrense 17. §. 1. ff. de castrens. pecul. l. 1. §. 3. ff. de pign. & hypoth. l. 19. ff. de compensat. l. 5. in princ. ff. de dot. collat. l. 15. §. 4. ff. ad L. Falcid. l. 42. §. 1. ff. sol. matr. l. 25. ff. de adim. leg. Cato de re rust. *Qua vendas fini dicito.* Duar. 1. disp. annu. 12. Alciat. 10. parerg. 17. Vtinam autem,
 (D) 2 qui

qui hoc tempore ius nostrum interpretantur, Cuiacium imitarentur, vt, quæ vel falso, vel inepte aliquando & senserint, & scripserint, ingenue retractent, nec in iis contra quam postea rescuerint, tam obstinato, tamque obfirmato animo, vt faciunt, perseuerent! Laudo candorem Quintil. 3. Inst. 6. *Ipse me, inquit, paulum in alia, quam prius habui, opinione nunc esse confiteor, & fortasse tutissimum erat famæ modo studenti nihil ex eo mutare, quod multis annis non sensissem modo, verum etiam approbassem. Sed non sustineo esse mihi conscius dissimulanti in eo præsertim opere, quod ad bonorum iuuenum aliquam utilitatem componimus, in illa parte iudicii mei.* Nam & Hippocrates, clarus arte medicine, videtur honestissime fecisse, qui quosdam suos errores, ne posteri errarent, confessus est, &c. Idem alibi: *Vbi vinci necesse est, expedit cedere.* Nam culpam pertinaciter tueri, culpa altera est. Et præclare Hieronymus tom. 3. ad Pammach. de errorib. Origenis: *Secunda, inquit, post naufragium tabula est, culpam simpliciter fateri.* Errauimus iuuenes, emendemus senes. Quin etiam Augustinus libros retractationum edidit, & scriptorum suorum censor fuit.

Paulus lib. 3. quæstion.

Cum de indebito quæritur, quis probare debet, non fuisse debitum, res ita temperanda est, vt si quidem is, qui accepisse dicitur rem, vel pecuniam indebitam, hoc negauerit, & ipse, qui dedit,

dedit, legitimis probationibus solutionem adprobauerit, sine vlla distinctione ipsum, qui negauit, se pecuniam accepisse, si vult audiri, compellendum esse ad probationes præstandas, quod pecuniam debitam accepit. Sin vero ab initio confiteatur quidem suscepisse pecunias, dicat autem non indebitas ei fuisse solutas, præsumtionem videlicet pro eo esse, qui accipit, nemo dubitat. Qui enim soluit, nunquam ita resupinus est, vt facile suas pecunias iactet, & indebitas effundat: et maxime si ipse, qui indebitas dedisse dicit, homo diligens est, & studiosus paterfamilias; cuius personam incredibile est, in aliquo facile errasse, &c. item: In omnibus visionibus, quas proposuimus, licentia concedenda est ei, cui onus probationis incumbit, aduersario suo de rei veritate iusiurandum inferre, prius ipso pro calumnia iurante, vt iudex iuramenti fidem secutus ita sententiam suam possit formare, iure referendæ religionis ei seruando. Sed hæc, vbi de solutione indebiti quæstio est. Sin autem cautio indebite exposita esse dicatur, & indiscrete loquatur, tum eum, in quem

cautio exposita est, compelli, debitum esse, ostendere, quod cautionem deduxit: nisi ipse specialiter, qui cautionem exposuit, causas explanauit, pro quibus eandem conscripsit: tunc enim stare eum oportet suæ confessioni: nisi euidentissimis probationibus in scriptis habitis ostendere paratus sit, sese hæc indebite promisisse l. 25. ff. de probation.

Tota hæc lex, in qua tractatur de conditione indebiti soluti, vel promissi, cui incumbat onus probandi: actori, qui se indebitum soluisse, aut promisisse dicit, an reo, qui dicit, se debitum accepisse, exceptis duobus primis versibus, est Triboniani, qui Iustiniani constitutionem sub nomine Pauli edidit. Confer. l. generaliter 13. C. de non num. pecun. Vbi Giphani. Et ipsum loquendi genus Græcum sapit magis, quam Latinum hominem: ut cum *prudentem & attentum patrem familias*, vocat *studiosum*, σπουδαῖον: Cum *pro probare*, aut *docere*, mauult dicere *ostendere*, δεικνύειν: Cum *Visiones* (θεωρίας) vocat *species*, siue casus ante propositos, quibus modo actori, modo reo incumbit onus probandi. Item cum *iuramentum* dicit, non, ut semper iuris iuctores: *iusiurandum*, quasi iouis iurandum. Et Ennius & Næuius loquuntur: cum cautionem *concupere indiscrete* dixit, pro *non expressa causa debiti*, ut in l. 5. C. de question. cum *confessionem* pro *cautione* accipit, ut & in l. 20. §. 1. ff. de donat. quam Græci ὁμολογίαν dicunt. Idem argu-

arguit in §. 1. *huius l. 25.* manifesto descripta conditio monachi, ibi: *aut vir simplicitate gaudens, & desidia deditus*: Τῶν ἀπλότητος χαίρων καὶ ῥαθυμία ἐκδεδομένος: Dorotheo interprete, vt in *l. quidam 26. C. de decurion.* ignauiaē sectatores, id est, monachi, Cuiac. 21. *obs. 26.* quos etiam Rutilius *lib. 1. Itinerarii* vocat *lucifugos viros, viua funera.* His autem verbis *d. §. 1. forensium rerum expers*, Tribonianus intelligit clericos, qui a negotiis forensibus abstinere debent. Suidas: Πολιτικὴν ἀρετὴν τῇ ἱερωσύνῃ συνάπτειν, συγκαλῶθαι ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωσσα: *ciuilem disciplinam sacerdotio coniungere, est conuoluerē ea, quae simul conuolui non possunt*, Basil. *epist. 340.* τὰ ἄμικτα μίγνυμεν *immiscibilia miscemus.* Adde *l. repetita 41. C. de episc. & cler. l. consultata 23. C. de testam.*

Paul. lib. 35. ad edictum.

Si ita pater absit, vt ignoretur, vbi sit, & an sit; quid faciendum est, merito dubitatur: & si triennium effluxerit, postquam apertissime pater fuerit ignotus, vbi degit, & an superstes sit, non prohibentur liberi eius vtriusque sexus, matrimonium, vel nuptias legitimas contrahere, *l. 10. l. 11. ff. de rit. nupt.*

Vocem, *triennium*, in vtraque lege Tribonianus ex noua quadam constitutione insinuat, vt *quinquennium* in *l. uxores 6. ff. de diuort.* de quo infra.

Papin. lib. 4. responfor.

Vxorem quondam priuigni coniungi matrimonio vitrici non oportet : nec in matrimonium conuenire nouercam eius, qui priuignæ maritus fuit, l. 15. ff. de nupt.

In manu est vxor, quæ conuenit in manum, siue potestatem, & familiam mariti; cui etiam defuncto ad instar sui heredis succedit, Vlpian. *in fragm. tit. 23. §. agnascitur.* Aul. Gel. 1. *Noct. Att. 6.* In manum aut confarreatione conuenitur, aut coëmptione. *Confarreatione*, cum certis verbis, & decem testibus præsentibus, solemnique sacrificio facto, in quo panis farreus adhibebatur, mulier in manum viri conueniebat, Vlpian. *in fragm. tit. 9. in princ.* Quæ confarreandi solemnitas in nuptiis Pontificum & Flaminum recepta fuit, Tac. 4. *annal.* ibi : *Et quanda exiret e iure patrio, qui id flaminium adipisceretur, quæque in manum flaminis conueniret,* vid. Seruium *in lib. 4. Aeneid. Virgil.* & Ant. Hotomannum *in observatione de veteri ritu nuptiarum, Francisci fratris disputationibus de nuptiis subiecta c. 20.* Coëmptione in manum viri conueniebat vxor, imaginaria intercedente venditione, & mutua interrogatione, Boët. *lib. 2. comm. in Top. Cic. Cont. 1. §. 12. versic.* Tertius modus acquisitionis per *uniuersitatem*, &c. Sed omissa est confarreandi *fluerudo*, vt Tacitus scribit *d. 1.* Omis-
sa quoque tandem est coëmptio. Denique omissa est
omnis

omnis conuentio in manum. Quamobrem Tribonianus in *d. l. 15. §. 1. ff. de V. O.* scripsit, *in matrimonium conuenire* & in *l. si concubina 17. in princ. ff. rer. am. conuenit*, pro, *in manum conuenit*. Cuiac. in *fragm. Vlp. d. tit. 9.* Cuius tamen conuentionis in manum vestigium est relictum in *l. pronuntiatio 195. §. 2. ff. de V. S.* quæ in familia mariti numerat matrem familias, Cuiac. in *l. 11. ff. de lib. & posth. hered. instit.* Et coëmptionis simulacrum in quibusdam Galliaë, Saxoniaë & Burgundiaë locis retentum est, conf. *d. loc. Hotom. 3. obs. 15.* Illud hic quæri non abs re potest: An ea, quæ anno vno continuo absque vsurpatione trinoctiali apud virum fuit, post annum in eius manu esse cœperit, & in locum sui heredis venerit? Affirm. P. Pithœus in *not. ad tit. 16. collation. LL. Mosaicar. & Romanar.* Cuius hæc ibi sunt verba: Nam quæ, inquit, vsucapio, quæ etiam rerum nec mancipi esse dicitur, nisi, vt vxor viri fiat iure Quiritum, & in eius potestatem redigatur? Et sane M. Tullius hoc etiam modo mulierem in manum conuenire significat. Sic enim in eius oratione *pro L. Flacco* constanti omnium exemplarium fide scriptum legimus: *In manum conuenerat.* Nunc audio, sed quæro, utrum usu, an coëmptione? vid. etiam Gell. 3. Noct. Attic. 2. Fr. Balduin. in *explicat. L. XII. tabb.* Cuiac. in *l. 2. ff. d. vsucap.*

Paul. lib. 5. quæstion.

Tutor, vel curator, adultam vxorem ducere

cere non potest, nisi a patre desponsa, destinataue, testamentoue nominata conditione nuptiis, secuta fuerit, l. 36. ff. de nupt.

Fœminæ olim erant in perpetua tutela, teste Vlpiano *in fragm. tit. ii. in princ.* Apul. *Apolog. 2.* Boët. *lib. 2. comm. in Top. Ciceron.* Postea autem constitutionibus inductum, vt quæuis pupilla tutela liberetur, cum cœpit esse viripotens, *princ. Inst. quib. mod. tut. fin.* Itaque Tribonianus antiquum ius ad rationem sui temporis accommodans, immutauit responsum Pauli, qui ita scripserat: Tutor pupillam, vel adultam uxorem ducere non potest. Conf. l. 60. l. 61. ff. de iur. dot. iunct. *fragm. Vlpian. d. t. ii. §. ex lege Iulia.* Ræuard. 2. *varior. 10.* Istius tamen iuris antiqui vestigium relictum est in l. 5. §. 2. ff. quib. ex. caus. in poss. eat. vbi non dicit prætor: Si is pupillus eaque pupilla in suam tutelam venerit, sed: si is pupillus in suam tutelam venerit, eaque pupilla viripotens fuerit, Cuiac. *in par. ff. de tutel.* Aliud vestigium remanfit in l. 11. §. 2. ff. quod fals. tut. auct. vbi Vlpianus scribit, eum etiam illo edicto teneri, qui filiaefamilias auctor factus est ad contrahendum: qui plane falsus est tutor, quia filiaf. non est caput liberum. Cur vero id Vlpian. scriberet de filiafam. potius, quam de filiofam. nisi respiceret ad perpetuam tutelam, in qua fœminæ etiam puberes esse solebant? Qua de causa & quod subiicit in d. l. ii. quia aliter cum impubere contracturus non fuisset, id. latius præscripserat, hoc modo:

cum

cum impubere, vel fœmina pubere. Et initio eiusdem *l.* non scripserat, minori XII. vel XIV. annis: quia nec ætas tum XII. annorum fœminam tutela liberabat: nec dum in mare definitum erat, an pubertas æstimaretur ex annis XIV. sed scripserat hoc modo: *Falsus tutor, qui in contrahendo auctor impuberi, aut fœminæ puberi fuerit, Cuiac. 22. obs. 20.*

Paulus lib. 2. sentent.

Si quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem vxorem ducere non potest: quamuis sponsare non prohiberetur; ita scilicet, vt si post officium depositum, mulier noluerit nuptias contrahere, liceat ei hoc facere, arrhis tantummodo redditis, quas acceperat, *l. 38. in princ. ff. de nupt.*

Leges Cod. Theodosiani, & Iustiniani, quæ arrharum sponsalitiarum mentionem faciunt, testantur, eas primum ita restitui solitas, vt insuper triplum redderetur: postea redactam fuisse restitutionem ad duplum: certis tamen casibus ad simplum: veluti si matrimonium legibus, aut constitutionibus esset interdictum, vt in casu *b. l. cum is*, qui in prouincia potestatem officiumque aliquod administrat, nuptias cum prouinciali muliere contraxit, *l. 5. vers. sic.*

sic. sin vero C. de sponsalib. Ita Felix, qui sub Nerone Iudæam rexit, Drusillam iudæam vxorem duxit, *Actor, 24. v. 24.* a quo honestissimam illam *l. 38.* violatam esse scribit P. Martyr *ad c. 1. Iudic.* Illud autem ius de simplo arrharum restituendo cum esset postremum, Imperatorum scilicet Leonis & Anthemii, in eoque nihil a Iustiniano immutatum esset, Tribonianus in hoc Emblemate seruauit, his verbis, *arrhis tantummodo redditis, quas acceperat.* Nam si Paulus huius claus. auctor fuisset, non simplices arrhas reddendas dicere potuisset, sed ex antiquo iure, quadruplicatas, *d. l. 5. versic. quæ omnia.* Hotom. 2. *amicabil. responsor. 11.* Ceterum *d. l. 38.* vehementer obstat *l. 1. C. si rector. prouinc.* quo de vid. Cuiac. 4. *obs. 22.* Giphani. in *d. l. 5.* & Hotom. *d. loc.*

Tryphon. in lib. 7. disputat.

Si fundum, quem Titius possidebat bona fide, longi temporis possessione poterat sibi quærere, mulier vt suum, marito dedit in dotem, eumque petere neglexerit, vir, cum id facere posset, rem periculi sui fecit, *l. 16. ff. de fund. dotal.*

Traditio, quæ dominium transfert, hoc per possessionem transfert, *l. cum res 12. C. de probat. l. qui prædium 13. C. de distract. pign. l. 2. §. 1. l. 3. in princ. §. 1. ff. de act. emt. l. 8. C. eod.* At obstat *d. l. 16.* vbi dominium fundi in dotem dati, absque

que traditione vacuæ possessionis, in maritum transiit. Hotomannus *illustr. quæst. 11.* responder, Tribonianum, quoties in Pandectis scriptum erat, *doti dicere*, ex Iustiniani iuris ratione reposuisse, *in dotem dare*. Verum, ut ita respondeamus, nulla hic cogit necessitas. Mulier enim in specie *d. l. 16.* fundum in dotem marito dedit, id est, doti destinavit, vel instrumento dotali professa est, se eum fundum in dotem dare: non autem corporaliter tradidit, nec enim poterat, cum ab alio detineretur. Neque nouum est, aut absurdum, ut dicatur in dotem datum, quod nondum est traditum, *l. 14. & seq. ff. de iur. dot. arg. l. 1. C. de dot. caut. non numer.* Qui ergo, inquires, maritus fundum petere, & vindicare in specie *d. l. 16.* potest, cuius dominium in eum non est translatum? Respond. ex cessione actionis in rem, facta a muliere; quam cessionis vim dotis datio habet, ut recte notant Græci *ad l. quamvis 25. ff. de iur. dot. Cont. 1. disp. 8.*

Vlpian. lib. 32. ad Sabinum.

Cum deportatione matrimonium minime dissoluatur, & nihil vitium mulieris incurrit, humanum est, donationem, quæ mortis causa ab initio facta est, tali exilio subsistendo confirmari, tanquam si mortuo marito rata habeatur: ita tamen, ut non adimatur marito licentia eam reuocare, quia & mors eius expectanda est, ut
tunc

tunc plenissimam habeat firmitatem,
&c. l. sed si mors 13. §. i. de donat.
mort. caus.

Deportati mortuorum loco habentur, l. 63. §. ult.
ff. pro soc. l. 14. ff. de nouation. §. 1. Inst. quib. mod.
ius patr. pot. solu. & ideo cognationem deportatus
amittit, neque contra tabulas parentum bonorum
possessionem habet, nec legata ei conseruantur;
petita bonorum possessione contra tabulas, l. 1. §. 8.
& sq. ff. de bon. poss. Cuiac. in l. 121. §. 2. ff. de V. O.
Non tamen per omnia deportatus pro mortuo ha-
betur. Non enim amittit ius eligendi, d. l. 17. §.
si quis rogatus 6. ff. ad SC. Trebell. Odio etiam ca-
ducorum peregrinitas non comparatur morti, l. in-
tercidit 59. in princ. & §. 1. l. 104. ff. de C. & D.
Et ita quoque traditum est in d. l. 13. §. 1. de porta-
tione mariti donationem non confirmari, quia scili-
cet deportatio non omnino similis est morti, ead.
l. 13. cui tamen legi manum suam adhibuit Tribon-
ianus, vt manifesto stilius indicat, Vlpiani verbis
attexens quædam alia, ex sententia l. res uxoris 24.
C. cod. quam se probasse Iustinianus testatur in N. 22.
c. 13. Cuiac. 3. obs. 10. Ant. Fab. 46. error. pragma-
tic. 3. Ei autem, quod dicitur in d. l. 13. d. l. 24. &
l. 1. C. de repud. deportatione matrimonium mini-
me dissolui, aduersatur l. 56. ff. sol. matr. Sed vid.
Cuiac. in expos. d. Nou. 22. & Giphian. in l. 8. C.
d. t. de repud. pag. 449.

Seauola lib. 9. Digestor.

Seia Sempronio, cum certa die nuptura
esset,

esset, antequam domum deduceretur, tabulæque dotis signarentur, donauit tot aureos: quæro, an ea donatio rata sit? Non attinuisse tempus, an, antequam domum deduceretur, donatio facta esset, aut tabularum consignatarum, quæ plerumque & post contractum matrimonium fierent, in quærendo exprimi. Itaque nisi ante matrimonium contractum, quod consensu intelligitur, donatio facta esset, non valere, l. 66. in prin. ff. de donat. int. vir. & vxor.

Non immerito Hotomanno s. obs. 6. suspectum est, quod aliquoties legimus, nuptias consensu contrahi. Nam conuentione in manum, & deductione in domum mariti opus erat, quantumuis magna consensio, animorumque conuentio fuerit, l. 5. & sq. D. de rit. nupt. l. cui fuerit 15. ff. d. C. & D. Paul. 2. sentent. 19. §. vir absens. vbi Cuiac. vnde factum, vt passim in iure, in domum deducta, in vxorem aliquam acceptam significet, l. 68. l. 69. §. in domum 3. ff. de iur. dot. l. 17. in fin. ff. de reb. aut. iud. poss. l. 10. in princ. ff. de C. & D. l. 13. §. 8. ff. ad L. Iul. de adult. l. 32. §. 27. ff. de donat. int. vir. & vxor. l. 2. §. 1. ff. de his, quib. ut indign. Sed postmodum, exolefcentibus priscis solemnibus, simplici acceptione in consortium contrahi cœpit matrimonium, l. 4. ff. de pign. l. 22. C. de nupt. vt adeo Tribonianus d. l. 66. ad rationem

nem suorum temporum accommodasse videatur, Bachou, *in not. ad Treutl. vol. 2. disp. 6. tb. 7. lit. e.* Hodie christianorum ritu, præuia trina proclamatione, in Theopropia fieri solita, vtriusque, sponsi & sponsæ, in domum sacram deductio necessaria est, *c. aliter 30. q. 5.* vt ibi a ministro verbi diuini copulentur, ac ratificatione, nomine Dei, per ministrum Dei, coram ecclesia Dei facta, benedictio inde, & sanctificatio efficacior expectetur. Quod institutum non ab aliquo Papa manasse, sed ex vetustissima ecclesiæ christianæ consuetudine fluxisse, Papa Innocentius III. ipse fatetur *in c. ult. extr. de clandestin. despons.* vbi sic loquitur: *Quare secundum specialem quorundam locorum consuetudinem statuimus, vt, cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur: competenti termino præfinito, vt intra illum terminum, qui valuerit, & voluerit, legitimum impedimentum opponat; & ipsi nihilominus presbyteri inuestigent, vtum impedimentum aliquod obsistat, &c.* Quo pertinet, quod Tertullianus *lib. 2. ad vxor.* scribit: *unde sufficiam, inquit, ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod ecclesiæ conciliat & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater pro rato habet?* Eaque promulgatio, Bannum, Longobardico vocabulo, vocatur, *c. in tua 27. extr. de spons. c. 6. ext. qui matrim. accus. poss.* Stephanus Pasquierius 7. *Origin. Gallic. 34. ibi:* *De la vient, que nous appellasmes les annonces, qui se font en cas de mariage par les curez, Bans. Lombard, lib. 4. sentent. Banna sic iure nominari solita, hoc est, publicæ proclamationes.* Qui

Qui vero aliter coniuncti fuerint, pro veris coniugibus non sunt habendi, neque liberos generant iustos & legitimos, *arg. 1 ad Corintb. 14. vers. ult. §. si aduersus ea 12. Inst. de nupt. Noueli. Leon. 89.* Adeo, inquit ibi Leo Imp. *ut si qui citra sacre benedictionis testimonium incant matrimonium, id ne ab initio quidem ita dici, neque illos in vite illa consuetudine matrimonii iure potiri velimus.* Nihil enim inter cœlibatum, & matrimonium, quod reprehendi non debeat, medium inuenias. *Hotom. illust. qu. 25.* Quamuis Ludov. Charondas in memorabil. verb. *Enfans*, referat, a Senatu Parisiensi huiusmodi liberos procreatos ex duobus, qui longo tempore vna vixerant vt coniuges, absque hac solemnitate ecclesiastica, iudicatos fuisse legitimos. Sed arresta Parisiensia non semper sunt *agēsā*.

Iulianus lib. 62. Digest.

Vxores eorum, qui in hostium potestatem peruenerunt, possunt videri nuptiarum locum retinere: eo solo, quod alii temere nubere non possunt. Et generaliter definiendum est, donec certum est, maritum viuere, in captiuitate constitutum, nullam habere licentiam vxores eorum ad aliud migrare matrimonium, nisi mallent ipsæ mulieres causam repudii præstare. Sin autem in incerto est, an uiuus apud hostes teneatur, vel morte

(Ludou. Pand.) (E) præ-

præuentus, tunc si quinquennium a tempore captiuitatis excefferit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, vt bona gratia dissolutum videatur pristinum matrimonium, & vnusquisque suum habeat imminutum: eodem iure, & in marito in ciuitate degente & vxore captiua obseruando, l. 6. ff. de diuort. & repud.

Tota hæc lex, paucissimis verbis exceptis, sumpta est ex N. 22. c. 7. ipsumque orationis genus satis per se *ψευδεπιγραφήαν* prodit. Nam secundum ius vetus matrimonium soluitur captiuitate, l. 1. ff. d. t. de diuort. l. si ab hostibus 10. l. si quis 56. ff. sol. matrim. l. in bello 12. §. 4. ff. de capt. & postlim. reu. Ex d. Nou. 22. non soluitur statim, & qui quæue mansit in ciuitate, ius connubii non habet, quamdiu certum est, superesse captium. Sed si incertum hoc sit, satis est, eum expectari quinquennio: post quinquennium secundæ nuptiæ impunitæ sunt, quasi bona gratia, *μετ' εὐφροσύνας*, solutis primis. Hæc eadem d. N. sententia est in d. l. vxores 6. Sed, vt dictum, stilus probat, eam esse Triboniani, non Iuliani. Iulianus initio scripserat de libertabus tantum, l. in iure 45. §. vlt. ff. de rit. nupt. Ex mente Iustitiani id traducitur ad vxores omnes. Et quod ait d. l. 6. temere, id est, quod in d. N. *κατὰ πρόθεσιν*: Tum, quod subiicitur, & generaliter definiendum est, & c. definitio est d. N. 22. quam sum-

sumfisse videtur Iustinianus ex anteriorum quorundam Imperatorum constitutione. Nam *παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν*, non est a præcedentibus ICtis, sed a præcedentibus Imperatoribus, Cuiac. *in expof. d. Nou. 22.* Constitutioni autem Iustiniani derogavit Leo Imp. *Nou. 33.* in eo, quod connubio diftricte interdicit ei, qui in ciuitate manfit, altero hostium potito, donec certum de morte eius nuntium acceperit. Solui fecundas nuptias, reuerfo captiuo: vel lege Iulia de adulteriis accusari poffe eam, quæ interim nupferit alteri, nec fufficere pœnas iniufti difcidii: Et iure canonico, marito ab hostibus capto, vel etiam peregrinante, quamuis iam per feptennium, vel diutius abfuerit, non potest eius vxor, quæ domi remanfit, alteri nubere, priusquam de morte eius certum acceperit nuntium, *c. in præfentia 19. extr. de fponfal. c. Dominus 2. extr. de fecund. nupt.* Diuturniore tamen mora interpofita, follicitis item perquifitionibus, nec non citationibus, vel denunciationibus publicis aliquoties frustra inftitutis, & repetitis, fi non reuertatur maritus, qui peregrinatur, cum Paulo pronuntiamus, ὃ δὲ δέλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. Κρεῖσσον γαμήσαι ἢ πνεῖσθαι, *1 ad Corinth. 7. verf. 15. iunct. v. 9.* Quod fi, omnibus cautio- nibus poffibilibus adhibitis, cafus tamen eiusmodi contingat, vt prior maritus, qui pro mortuo fuit habitus, reuertatur, nec polygamiae locus erit, nec iniuftitiae, pofterioribus nuptiis publi- ca auctoritate resciffis; quæ tamen neutri ex con-

iugibus fraudi esse debent, vt nec liberis, qui constante illo matrimonio suscepti fuerint, quippe qui pro legitimis habendi. Ita decisum est a Leone Papa in *c. cum per bellicam* 34. qu. 1. & 2. *Inculpabile iudicandum*, inquit, *quod necessitas intulit* (posterius nimirum coniugium) & *restituendum*, quod fides poscit, nimirum prius. *Nec culpabilis iudicetur*, & *tanquam alieni iuris peruasor*, qui *personam eius mariti*, qui non existimabatur, *assumpsit*. Illustratur idem exemplo: sic multa, quæ ad eos, qui in captiuitatem ducti sunt, pertinebant, in ius alienum transire posse, & tamen plenæ iustitiæ esse, vt eisdem reuersis propria reformentur. Quod si in mancipiis, vel domibus, ac possessionibus id arcte seruatur, quanto magis in coniugiorum redintegratione faciendum est? Et ecclesiastica communione priuari iubentur ibidem mulieres, quæ posteriorum virorum amore captæ, malunt illis adhærere, quam ad legitimum redire consortium. Atqui sic marito posteriori ius suum adimetur in coniugem? Respond. Nullum illi ius esse in id, quod alieni iuris, quando id manifestatur. Conf. *l. in ciuilem* 2. C. de furt. Adde D. Spanhemium virum & amicum magnum, 3. *dubior. euangelic.* 148. p. 904. & sqq.

Pomponius lib. 15. ad Sabinum.

Dotium causa semper & vbiq̃ue præcipua est, l. 1. ff. sol. matrim.

Verba, *semper & ubique*, Pomponii non esse argumento sunt eæ Iustiniani constitutiones, quibus abrogato iure antiquo, dotis causam iubet esse præcipuam, cum antiquo iure non esset: velut, ut tacitam hypothecam mulier habeat, & creditoribus, cum personalibus, *l. in rebus 30. C. de iur. dot. l. 1. §. 1. C. de rei vx. act.* tum hypothecariis antiquioribus, *l. assiduis 12. C. qui potior. in pign. præferatur.* Quare Iustiniano magis, quam Pomponio conuenit *d. l. 1. ff. sol. matrim.* Et quo colore Pomponius dicere potuit, *ubique*, cum lege Julia de fundo dotali prohiberentur alienari bona mulieris duntaxat, quæ in solo Italico essent? Iustinianus autem nouo iure constituit, ut nec prouinciales fundos, etiam volente muliere, alienare liceat, *l. vn. §. & cum lex 15. C. de rei vx. act. princ. Inst. quib. alien. lic.* Quin ne iure quidem Iustinianico verum est, quod Tribonianus addit, *semper.* Nam in condemnatione donatoris, & mariti, qui in id, quod facere possunt, conueniuntur, donatoris causa dote potior est & fauorabilior: siquidem in donatore condemnando æs alienum deducitur, in marito non deducitur, *l. 17. l. 19. & l. 49. ff. de re iud. l. maritus 54. ff. sol. matrim. Hotom. 8. obs. 16.* Occasione *d. l. 1.* quæro, an beneficio *d. l. assiduis*, mulier præferatur hypothecariis antiquioribus omnibus, tam expressam, quam tacitam hypothecam habentibus? qua de re magna inter interpretes nostros lis est. Respondendum, præferri omnibus, cui probando ipsa *l. assiduis*, nobis sufficit argumenta

firmissima. Nam (I) dicit imperator, *assiduis mulierum aditionibus inquietati sumus, &c.* Assidua vero non fit inquietatio, ob anteriores hypothecas tacitas. Pauci enim sunt, qui eas habent, Anton. Fab. 1. *error. pragm. 1.* (II) Respexit Iustinianus ad fragilitatem sexus muliebris, & difficultatem partus. Malo, aiebat Medea apud Euripidem sub clypeo stare, quam semel parere:

Ὡς τρεῖς ἂν παρ' ἀσπίδα σῆναι, θέλοιμ' ἂν
Μᾶλλον, ἢ τεκνεῖν ἅπαξ,

Quam vellem potius ter ad clypeum stare, quam parere semel! Ista autem fragilitas & difficultas æque militat aduersus eos, qui expressam, ac qui tacitam hypothecam habent. (III) Respexit Imperator ad obsequia, quæ vxores maritis suis exhibent. (IV) Succurrere voluit Iustinianus mulieribus, quæ dotes suas deperditas lugebant. Hunc autem scopum non est assecutus imperator, si non etiam mulieribus aduersus anteriores expressam hypothecam habentes protopraxiam, quam Plinius 10. *Epist. 109.* vocat, concessit. (V) Pariiure censerī mulieres vult Imperator aduersus hypothecarias, & personales actiones. Siue, quod idem est, non vult mulieres deteriore esse loco aduersus creditores hypothecarios, quam quo sunt aduersus creditores personales. Iam vero mulieres omnibus omnino anterioribus personalibus præferuntur, §. *fuerat 29. Inst. de action. vers. sed & tacitam. iunct. l. 9. C. qui pot. in pign.* cum actio rei vxoris omnibus pene personalibus creditoribus præ-

præferretur, *d. l. assiduis 12. in princ. versic. nos itaque.* Cur pene? *vid. Cuiac. in par. C. de priuil. dot. Giphani. in d. l. assiduis p. 348.* (VI) Bene mereri voluit Iustinianus de mulieribus. Vnde sunt, qui probent ex *d. l. assiduis*, Iustinianum vxorium fuisse nimis. Bene autem de illis non videbitur meritus, si non plenissime iisdem subuenit. Videtur tamen Iustinianus *d. l. assiduis*, derogasse per *Nou. 97. cap. 3. & 4.* In *c. 3.* vult seruari communem temporis ordinem, inter mulierem & eum creditorem, cuius pecunia res comparata, aut conseruata est, eaque hypothecæ supposita: ibi, *ἐλθοι δὲ καὶ ἕτερος δανειστὴς, μεταγυῖστος μὲν, & veniat autem & alter creditor, posterior quidem.* Et omnino ex textu euincitur, creditorem illum respectu mulieris, non aliorum creditorum, dici posteriorem. In *cap. 4.* mulieri præfert eum, qui in militiam credidit, licet sit posterior, *Cuiac. d. l. & in expos. d. N. 97. Bachou. in not. ad Treutl. vol. 2. Disp. 24. tb. 7. lit. B. verb. item qui credidit, in rem instruendam.* In militiam, non armatam, sed ciuilem, siue officium palatinum, id est, ministerium in obeundis principis negotiis; cuius causa salaria, & commoda ab ipso tribuebantur, *Hotom. in comm. verb. iur. verb. militia. Cuiac. in l. 3 §. si quid minori ff. de minor. 25. ann. & in expos. N. 43. & in recitat. Cod. ad tit. de collat. in fin. Merill. 2. variant. ex Cuiac. 2.* Praxin quod attinet, mulier tacitam hypothecam habentibus, non expressam, præfertur, *Ant. Fab. 8. Coniect. 11. & Cod. Sabaud. tit. de priuil. dot. de-*

(E) 4° fin.

*fin. 3. Myns. 4. obs. 13. Gail. 2. obs. 25. n. 10. Schnei-
dew ind. §. fuerat. Mornac. in l. 1. ff. ad SC. Vellei.
Explosa est, inquit, iam diu vxoria atque ut per op-
portune utar verbo Aeschyli, γυναικονήγουκτος Consti-
tutio, l. assiduis 12. C. qui pot. in pign. Quin in Bel-
gio nullas esse dotes, consequenter nec priuile-
gium dotis post Curt. 1. coniecturalium ad fratres
39. notat Gudel, 1. de iur. nouiss. 8. § 4. c. 18.*

Vlpian. lib. 35. ad Sabin.

Quod si in patris potestate est, & dos ab
eo profecta sit, ipsius, & filiae dos est.
Denique pater non aliter, quam ex
voluntate filiae petere dotem, nec per
se, nec per procuratorem potest, l. 2.
§. 1. in princ. ff. sol. matrim.

Dos aduentitia iure antiquo communis erat pa-
tris, & filiae familias, teste eod. Vlpiano *in fragm.
tit. 6.* *Diuortio facto, inquit, siquidem sui iuris sit
mulier, ipsa habet actionem, id est, dotis repetitio-
nem: quod si in potestate patris sit, pater adiuncta
filiae persona habet actionem reuera: nec interest,
aduentitia sit dos, an profectitia.* Vnde illud quo-
que eueniebat, ut aduentitiam dotem mulier con-
ferret, l. filiae dotem 4. l. filiae 12. C. de collat. iure
nouo vero dos aduentitia mulieris est propria, l. 2.
l. 3. l. 5. l. 6. C. de bon. quae lib. neque confertur,
l. ult. C. d. t. de collat. Cuius iuris noui memor
Tribonianus inseruit d. l. 2. §. 1. verba *Et dos ab ea*
pro-

profecta sit: vt A. Goueanus adnotauit *l. var. iur. lect. 44.* quam obseruationem magnopere laudat Cuiac. *in fragm. Ulpian. d. tit. 6.* cuius iudicio, Antonio Goueano, ex omnibus, quotquot sunt, aut fuere, Iustiniani iuris interpretibus, si quæramus, quis vnus excellat, palma deferenda est. Adstipulatur Giphanius *in l. 6. C. de pact. conuent. p. 434. Diff. Hotom. 9. obs. 2. Robert. 3. animad. 18. Fab. 13. Coni. 5.* Sed & locutio, qua dos profectitia communis esse dicitur patris & filia, *d. l. 2. §. 1. & l. 22. §. eod. impropria est, arg. ult. ff. de dot. coll. l. 3. §. ergo 5. ff. de minor. l. 7. ff. de pact. dotal. l. 6. §. 1. ff. de usur.*

Ulpian. lib. 33. ad edictum.
Et si quidem interuallum furor habeat, vel perpetuus quidem morbus est, tamen ferendus his, qui circa eam (personam) sunt, tunc nullo modo oportet dirimi matrimonium. Sin autem tantus furor est, ita ferox, ita perniciosus, vt sanitatis nulla spes supersit, circa ministros terribilis, & forsitan altera persona, vel propter sæuitiam furoris, vel quia liberos non habet, procreandæ sobolis cupidine tentata est, licentia erit compoti mentis personæ, furenti nuntium mittere, &c. *l. si cum dotem 22. §. 7. ff. solut. matrim.*

Furor matrimonium contrahi non sinit, sed re-
 &te contractum non impedit, *l. 8. in princ. ff. de his,*
qui sunt sui vel al. iur. l. oratione 16. §. 2. ff. de rit.
nupt. l. furor 8. ff. de spons. Paul. lib. 2. sent. 19. §. ne-
que furiosus. Ratio est, quia furor est facti, matri-
 monium vero plurimum ex iure mutuatur. Quæ
 autem iuris sunt, non tolluntur per ea, quæ sunt fa-
 cti, *l. 41. §. 1. vers. Pomponius ff. de adqu. rer. dom.*
 Distinguitur tamen inter furorem *in d. l. si cum do-*
tem 22. sed vel stilus prodit, eam non esse Vlpiani,
 sed Triboniani, Cuiac. *in l. 1. C. de dign. l. 12. Gi-*
phan. in l. 8. C. de repud. Vide in hanc rem Nou.
Leon. iii. §. q.

Vlpian. lib. 37. ad Sabinum.

Si pupillus, pupillaue, cum iusto tutore,
 tutorue cum eorum quo litem agere
 vult, & curator in eam rem petitur, &c.
l. 3. §. 2. ff. de tutel.

Paul. lib. 8. ad Sabinum.

Quod dicitur, si indistincte datus sit cura-
 tor, in totam litem datum videri, &c.
l. 4. ff. eod.

Pompon. lib. 17. ad Sabin.

Cum semel petitus sit talis curator, quam-
 diu is curator maneat, alius in eandem
 litem curator peti non potest, &c. *l. 5.*
ff. eod.

Olim si lis iudicio tractanda esset inter pupil-
 lum & tutorem, & præter eum nullus alius
 esset

esset tutor, ceteroquin auctoritate vnius cum altero iudicium recte suscipitur, *l. 24. ff. de testam. tut.* quoniam ipse tutor, cui lis erat cum pupillo, auctor in rem suam esse non poterat. Interim ad eum actum dabatur tutor, *§. ult. Inst. de auct. tut.* quem prætorianum tutorem dictum fuisse Vlpian. scribit *in fragm. tit. ii. §. moribus*, quod a prætore urbis dari consueuerit. Sed tempore Iustiniani non tutor, sed curator in eam litem dari cœpit, *d. §. ult.* Itaque Tribonianus *in d. l. 3. d. l. 4. d. l. 5. & d. l. 24. pro tutor, reposuit, curator.* Sed & illa locutio, *litem agere vult*, *d. l. 3.* sapit Tribonianismum. Vlpianus enim scripserat: *lege agere vult*, *d. §. moribus.* Tribonianus autem veterem locutionem, vel sciens propter sublatas formulas in *l. 1. & 2. C. de form. subl.* vel ignorans propter latinæ linguæ imperitiā immutauit, Giphani. *in l. 2. C. de admin. tut. Conf. l. 1. §. 2. ff. de R. V.* Hic tamen curatoris dandi casus iure nouissimo est rarior, siquidem Iustinianus prohibet eum tutorem esse, qui vel debet pupillo, vel cui pupillus debet: & si post susceptam tutelam tale quid accadat, forte adita hereditate creditoris pupilli, adiungi tutorem, vti curatorem iubet. *N. 72. c. 1. & 2.* Quæ constitutio æque in legitimo, ac datiuo tutore obtinet. Dubitatur, an etiam locum habeat in tutore testamentario? Distinguunt plerique, vtrum testator, cum daret tutorem testamento, sciuerit, an ignorauerit, eum esse creditorem, vel debitorem suum, & proinde etiam filii sui futurum: ~~ut~~ priori casu tutor esse possit; posteriori non item, A. Fab. *lib.*

lib. 5. C. Sabaud. tit. 20. defin. 1. Rittersh. in comm. ad nouell. part. 8 c. 4. n. 14. Et ita suprema huius prouinciæ curia censuit. *Sand. 2. decis. 9. def. 1.*

Caius lib. 12. ad edict. prouinc.

Tutela plerumque virile officium est, l. 16. in princ. ff. de tutel.

Fœminæ tutores dari non possunt, quia id munus masculorum est, inquit Neratius *in l. ult. ff. cod.* Et legitima tutela deferitur agnatis, l. 1. ff. de leg. tut. id est, agnatis virilis sexus. Eo hæc tutela redit, quo hereditas peruenit, nisi cum fœminæ heredes intercedunt. Sic enim inuersa oratione legendum *in l. 73. in princ. ff. de R. J.* quia tutela in consequentiam hereditatis, non hereditas in consequentiam tutelæ deferitur. Et ita Græci illius responsi sententiam expresserunt: ὅπερ κληρονομία, ἐκεί καὶ ἐπιτροπή. Istiusmodi verborum traiectiones sunt in iure nostro frequentissimæ, quarum exempla alia cumularunt, Cuiacius 3. obs. 5. P. Faber. 2. semestr. 23. Rad. Fornerius 2. rer. quotid. 30. Ceterum nouo Iustiniani iure mater & auia possunt esse tutrices, si renuncient secundis nuptiis, & SCto Velleiano: quia tutela est species intercessionis, N. 118. c. 5. ad quam inflexa d. l. 16. nam ex l. 2. C. quand. mul. off. tut. quæ est Valentiniani, explicari dicta l. 16. non potest, Bachou. in tit. Inst. de legit. patron. tut. Non dubito autem, idem iuris esse in proauia, quod

quod in auia, diff. Alciat. 3. *parad.* 14. nullo idoneo argumento.

Caius lib. 12. ad edict. prouinc.

Et sciendum est, nullam tutelam hereditario iure ad alium transire: sed ad liberos virilis sexus perfectæ ætatis, descendunt legitimæ: ceteræ non descendunt, l. 16. §. 1. ff. de tutel. Adde l. 8. ff. de leg. tut. ibi, si perfectæ ætatis sunt, & l. 9. §. 1. ff. de tutel. & ration. distrah. act. ibi: fratris sui perfectæ ætatis constituti.

Verba, *perfectæ ætatis*, addita sunt a Triboniano, non ab ipsis iuris auctoribus. Nam Iustinianus in omnibus tutelis generaliter obseruari præcepit, vt nemo ad tutelam vocetur, nisi sit perfectæ ætatis, nempe 25. annorum, l. ult. C. de leg. tut. tit. Inst. de fiduc. tut. vbi Cuiac. Primus, inquam, Iustinianus minores 25. annis exclusit tutela legitima, ante non excludebantur, l. 73. in princ. ff. de R. I. vbi sexus muliebris excipitur, non minor ætas. Nam vt hereditas, ita tutela legitima tam masculorum, quam fœminarum, proximis agnatis ipso iure deferebatur, cuiuscunque ætatis essent, non ergo adolescentibus tantum, sed etiam pupillis, quod aperte demonstrat Vlpianus in fragm. tit. 11. §. item ex senatusconsulto, dum in locum patroni absentis, vel in locum pupuli filii patro-

troni, scribit, alterum tutorem mulieri non peti, nisi ad hereditatem adeundam, & nuptias contrahendas: quod paulo ante idem ostendit, alium casum adnotans, quo tutorem habenti tutor datur, his verbis: *mulieri, virginie tutorem dari ex lege Julia ad dotem dandam, dicendam, promittendam, si legitimum tutorem pupillus habeat*, sic enim in originali regularum Vlpiani scriptum esse testatur Cuiacius 17. obs. 28. ubi id a Iacobo Tilo sibi communicatum fuisse refert, vid. etiam P. Pithœum in notis ad tit. 16. Collat. leg. Mosaic. & Roman. pag. 190. Ergone lex XII. tabb. ita accepta fuit a prudentibus, ut v. c. duo pupilli agnati in mutua tutela esse existimarentur ipso iure? Sic videtur, quanquam in locum pupilli proximi agnati alius siue tutor, siue curator, qui administraret, datur, v. l. 10. §. 7. ff. de excus. Cuiac. d. loc. Nolim cum Bachouio in parat. Wesenb. de tutel. d. l. 9. §. 1. referre inter subtilitates nugatorias iuris nostri.

Iauolen. lib. 5. ex Cassio.

Si plures tutores sint, a prætore curatorem posci litis causa, superuacuum est: quia altero auctore, cum altero agi potest, l. 24. ff. de testam. tut.

Tribonianus pro tutorem, reposuit curatorem, vid. supra ad l. 3. §. 2. tit. præc.

Hermogen. lib. 2. iuris epitom.

Naturali filio, cum nihil relictum est, tutor frustra datur a patre: nec sine in-
qui-

quisitione confirmatur, l. 7. in princ. ff. de confirm. tut.

Tutor naturali filio a patre, qui ei aliquid reliquit, datus, ex inquisitione confirmatur, exemplo tutoris dati a matre, itemque patrono, & extraneo, l. 4. ff. de testam. tut. l. 1. §. 2. l. 2. l. 4. ff. d. t. de confirm. tut. At obstat d. l. 7. cuius sententia: si naturali filio aliquid relictum sit, tutor datus citra inquisitionem confirmatur. Respond. Verba, d. l. 7. cui nihil relictum est, adiecta sunt a Triboniano, respiciente ad l. ult. C. eod. Ant. Fab. in iurispr. Papin. de tutel. pr. 1. illat. 32.

Paulus lib. 38. ad edictum.

Si reliquero filium impuberem, & fratrem, & nepotem ex alio filio, constat, utrosque esse tutores, si perfectæ ætatis sunt, quia eodem gradu sunt, l. 8. ff. de legit. tut.

Verba, *perfectæ ætatis*, a Triboniano sunt addita, non a Paulo, v. supra ad l. 16. §. 1. de tutel.

Papin. lib. 10. quæstion.

Sed si puella duodecimum annum impleuerit, tutor definit esse, l. 13. §. ult. ff. de tut. & curat.

Scæuola lib. 2. responsor.

Si æ egressæ annos duodecim, decreto præ-

prætoris ex inquisitione datus est tutor, quasi minori, &c. l. 26. ff. eod. adde l. II. ff. quod fals. tut. auct.

Hæ leges ad novas constitutiones sunt inflexæ. Etenim mulieres olim propter sexus infirmitatem, & forensium rerum ignorantiam, in perpetua erant tutela, Vlpian. *in fragm. tit. II.* siue in mundiburnio, vt loquebantur Longobardorum iura, quibus tutor est *Mundualdus*, vt Germanis, *munder*, quæ eadem Gallis etiam olim fuere vocabula, vt in Chronicis Dionysii, *bail, garde, munburnie*: & Froflardo, *Et seront mis quatre mombours en Angleterre, pour gouverner le royaume.* Cuiac. 2. F. 4. Hodie vero generaliter ex constitutionibus obtinet, vt quævis pupilla tutela liberetur, cum cœpit esse viripotens, id est, exacto anno duodecimo, *princ. Inst. quib. mod. tut. fin.* Et ita omnes pubertatem in fœminis æstimabant ex anno XII. non ex habitu corporis, *d. princ.* Itaque non recte Seruius in illum locum Virgilii, *Eclog. 8. iam matu- ra viro*, secundum ius poëtam locutum, in quo & ex annorum ratione, & ex habitu corporis ætas probetur, Cuiac. *in l. 2. ff. de excus. tut.* At in masculis Cassiani pubertatem æstimabant ex habitu corporis: Proculiani ex annis 14, Priscus Iauolenus ex utroque, teste Vlpiano *d. tit. II.* Proculianis accedunt Tertullianus *de virg. veland.* Macrob. 1. *in somn. Scip. 6. & 7. Saturn. 7.* quæ etiam Stoicorum fuit sententia, Plutarch. 5. *de plac. phi-*

*philosoph. c. 24. Senec. in consolat. ad Marc. Et hanc Proculianorum sententiam Iustinianus confirmavit, l. ult. C. quand. tutores vel curat ess. des. d. princ. & tempus pubertatis, quod iure Digest. varium erat, & indefinitum, l. 49. ff. de leg. 1. l. 22. ff. quand. dies leg. ced. l. 101. §. 2. ff. de C. & ff. l. 34. §. 2. de leg. 3. definiuit: vel quia Hippocrates, cuius auctoritati iuris auctores plurimum tribuerunt, l. 12. ff. de stat. hom. l. 3. §. ult. ff. de suis & legit. her. ita sensit in libr. de carnib. sub fin. ubi ex antiquioribus scriptoribus colligit, eam ætatem perfectam esse, quæ ex duobus septenariis numeris perfecta completur: quatuordecim autem anni efficiunt duas annorum hebdomadas; vel quia Solon in legibus suis pubertatem anno decimo quarto definiuit, ut ex eo refert Philo Iudæus in lib. de opif. mund. Merill. 8. obs. 29. Quid autem per habitum corporis intelligebant Cassiani? indecoram inspectionem partium, quas sinus abscondit, d. l. ult. Quintil. declam. 279. ibi: postea nudari filium, atque in conspectu iudicum constitui cogit, & interrogat, an ille maritus esset, qui fieri pater non posset? Aristoph. παίδων δοκιμαζομένων αἰδοῖα παρῆσι θεῶν. Cuiac. in par. C. si min. se mai. dix. Pithæus in not. ad declam. Quintil. p. 734. Diss. Ræuard. 4. varior. 10. Bachou. in comment. ad princ. Inst. quib. mod. tut. fin. Diui fratres obscenam indagationem permiserunt obstetricibus, cognituris, an mulier prægnans sit, l. 1. ff. de vent. inspici. Et canones puellarum, de quarum virginitate
(Ludou. Pand.) (F). am-*

ambigitur, inspectionem probant, *c. nec aliqua. §*
sq. 27. q. 1. c. pen. extr. de probation. quam tamen
 Cuiacius *in recitation. ad decretal.* improbat, au-
 thoritate Oribasii, aliorumque medicorum, vid.
 eund. 17. *obs. 7.* Illud hic, occasione tutelæ, pu-
 bertate finiendæ, notandum, specialem & aper-
 tam veteris iuris vel constitutionis derogationem,
 ut per nouam abrogata censeatur, non requiri.
 Finitur hodie tutela pubertate, tam quod ad fœ-
 minas, quam quod ad mares, *d. princ.* Secus erat
 iure veteri; cuius tamen aperta abrogatio dari
 non potest. Conf. *l. 2. C. de resc. vend. iunct. l. 16.*
§. 4. ff. de minor. l. 22. §. 2. ff. locat. l. 8. C. de reuoc.
donat. iunct. l. 1. ff. de donat. l. 33. §. 2. ff. de donat.
mort. c. l. 10. §. ult. ff. de testam. tut. iunct. §. 1. Inst.
ead. l. pen. C. de necess. seru. ber. instit. Quin ita
 distinguendum: aut ex certa scientia princeps fe-
 cit nouam constitutionem, animo abrogandæ
 vetustioris, aut non: hoc casu non videtur abro-
 gata; illo videtur abrogata satis, etiam sine specia-
 li abrogatione; tamen si forte in priori constitu-
 tione nominatim adiectum sit, ne per futuram ab-
 rogetur. Cuiac. 14. *obs. 7. § in not. posteriorib. ad*
§. 10. Inst. de testam. ordin. Cum quo tamen non
 admodum mihi iam cohærere videtur, quod idem
 Cuiacius scribit 6. *obseru. 11.* nouas constitutiones
 strictius accipiendas, adeo, ut & necessariae ex eis
 consequentiæ contra ius vetus admittendæ non
 sint, nisi nominatim exprimantur.

Vlpian. lib. 35. ad edictum.

Falsus tutor, qui in contrahendo auctor minori duodecim, vel quatuordecim annis fuerit, tenebitur in factum actione: propter dolum malum, cuiuscunque conditionis fuerit, vel sui iuris, vel alieni, l. II. in princ. ff. quod fals. tut. auct. gest. eff. dic.

De hac l. dixi supra ad l. 36. ff. de rit. nupt. & ad l. 26. ff. supr. de tutor. & curat.

EMBLEMATA
TRIBONIANI,

Notata in quinta Digestorum parte.

Vlpian. lib. I. ad Sabinum.

Qui in testamento heres instituitur, in eodem testamento testis esse non potest: quod in legatario, & in eo, qui scriptus est, contra habetur, l. 20. in princ. ff. qui testam. fac. poss.

Iustinianus in §. sed neque heres 10. Inst. de testam. ordin. indicat, ante sua tempora heredem potuisse in testamento perhibere testimonium: cui obstat d. l. 20. quæ est Vlpiani, cuius ætate iam tum id prohibitum fuit: nec suadet id Vlpianus, sed simpliciter testem esse non posse asserit. Verum, est hic locus Vlpiani a Triboniano interpolatus,

polatus, Vigil. *in d. §. sed neque heres 10.* Quo minus enim ille locus ad testamentum prætorium referatur, hoc impedimento est, quod ipse Vlpian. *in fragm. tit. 20. §. 1.* hodie, inquit, solum in usu est, quod per æs & libram fit, Bachou. *in not. ad Treut. vol. 2. disp. 10. tb. 1. lit. H. & in d. §. 10.* Diff. Cuiac. *in d. l. 20.* Quod tamen testamentum, in quo solo veterum illa traditio obtinuit, quia longe ante Iustinianum in usu esse desiit, ista Iustiniani constitutione *in d. §. 10.* non magnopere fuit opus. De legatario, quod Vlpian. scribit, *in d. l. 20.* verum est: fuit ille olim quoque ad testimonium testamentarium admissus, *l. si quis ita 14. ff. de reb. dub.* Contra Gothofr. qui notat ad *l. 22. C. de testam.* testes olim legatum accipere non potuisse ex SCto Liboniano, quod hausisse videtur ex Cuiacio ad *d. l. 20.* ubi tamen de scriptoribus alienorum testamentorum loquitur: quos legatum ex testamento capere vetat SC. Libonianum.

Pomponius lib. I. ad Sabinum.

Commodissime is, qui nondum natus est, ita heres instituitur, siue viuo me, siue mortuo natus fuerit, heres esto: aut etiam pure, neutrius temporis habita mentione: si alteruter casus omissus fuerit, eo casu, qui omissus sit, natus rumpit testamentum, quia hic filius nec sub conditione quidem scriptus heres intelligitur, qui in
hunc

hunc casum nascitur, qui non est testamento adprehensus, l. 10. ff. de lib. & posth. hered. instit.

Filius in alterum casum, vel iuris antiqui, vel L. Velleianæ institutus, eo casu, qui omissus est, si nascatur, testamentum rumpit omnino. In alterum enim casum, qui testamento comprehensus non est, ut institutus dici non potest, ita nec exheredatus. Hæc est sententia Pomponii in d. l. 10. *quia hic filius*, inquit, *nec sub conditione quidem scriptus, exheres intelligitur*. Sic legendum, non, ut vulgo, *scriptus heres*. Filius enim non nisi nominatim exheredari potest: & ut sub contraria conditione exheredatus videatur, necesse est, eam discrete exprimi, l. 28. in princ. ff. eod. l. 86. ff. de hered. instit. Si filia aut ceterorum liberorum aliquis ita institutus proponeretur, idem Pomponius non dixisset: hi enim prisco iure, inter ceteros, *αορίσως* exheredari poterant, & sub quavis conditione institui, l. 4. l. 6. §. 1. ff. eod. quoniam in eius defectum tacite exheredari dicebantur: quemadmodum extraneo conditione in codicillis adscripta, in defectu conditionis, de ademptione cogitasse testator videtur, l. 27. §. ult. ff. de condit. instit. Scripsisse igitur Pomponium Freherus putat: *Commodissime filius, qui nondum natus est: & mox filius natus rumpit*: Consutarios autem Pandectarum, quum principis sui constitutione, sublato sexus gradusque discrimine, effectum scirent, ut omnes liberi nominatim exheredandi essent, l. 4. C. de lib. præter. § 5. 3. de exhered. lib. ver-

bum, *filius*, expunxisse: illud tamen, *quia hic filius nec sub conditione*, qua erant in curia, inobservatum relinquere potuisse. Confer, quæ dicturus sum *infra ad l. 3. in pr. ff. de iniust. rupt. irr. test.*

Paul. lib. 2. ad Sabinum.

Hac ex causa, licet non sint heredes instituti, domini sunt: nec obstat, quod licet eos exheredare, quod & occidere licebat, l. in suis II. in fin. ff. de lib. & posth. instit.

Tribonianus tempus præteritum posuit pro præsentī: *licebat*, pro, *licet*. Nam tempore Papiniani, Pauli & Vlpiani, patres ius vitæ & necis (quod ex lege regia descendit) in liberos habuisse, constat ex collatione *LL. Mosaic. & Roman. tit. 4.* & probatur *l. 1. versic. sed & mater ff. ad L. Pomp. de parric.* Mater, quæ filium, filiamve occiderit, pœna L. Pompeiæ afficitur. Ergo secus est in patre, Wesenb. *in par. eod. ibique Bachovius n. 5. & 6.* Confer *l. ult. C. de patr. potest. iunct. l. 2. tit. 8. lib. 6. C. Theod. P. Pithœ. in not. ad d. t. 4. p. 147. Giphani in d. l. ult. & in l. 4. C. de lib. præ. pag. 71. Bodinus 1. de rep. 4.* vitæ illud necisque arbitrium in respublicas christianas reducendum esse contendit: in quo summopere labitur.

Vlpian. lib. 3. ad Sabinum.

Posthumi per virilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testamentum.

mentum agnoscendo rumpant, l. 3. in princ. ff. de iniust. rupt. irr. test.

Scripserat Vlpianus, *posthumi virilis sexus*. Nam iure veteri posthumos fœminini sexus, ἀσπίσως, indefinite, inter ceteros (cuius appellationis rationem reddit Alciatus 4. parerg. 6.) exheredare licebat, §. 1. versic. *sed fœminini quidem sexus Inst. de exhered. liber.* posthumi mares nominatim exheredandi erant, eod. §. 1. Vnde & Paulus ait in l. 24. ff. de lib. & post. hered. instit. *Posthuma sub conditione heres instituta, si pendente conditione, viuo patre nascatur, rumpit testamentum.* Cur ait, *posthuma*? an non idem in posthumus? Cur item *viuo patre*? an non idem est, mortuo patre? Sumenda est causa ex veteri differentia inter posthumum, & posthumam. *Posthumus* exheredandus fuit nominatim. *Posthuma* autem exheredari potuit inter ceteros. Et exheredatio vires non habet ante aditam hereditatem, & multo minus, viuo patre, qui testamentum fecit. Ideoque si eo viuo, pendente conditione, posthumana nascatur; rumpit testamentum. Ast si mortuo patre, interim ante conditionem expletam inuenitur exheredata inter ceteros, testamentum non rumpit: quod tamen posthumus sub conditione heres institutus rumpit, siue viuo, siue mortuo patre, pendente conditione nascatur, quia nominatim, vti oportet, exheredatus non est. Eademque differentia existit inter posthumum & posthumam, qui quæue nascitur, post defectam conditionem,

Cuiac. 2. *obs.* 27. Hæc iure antiquo. Ex constitutione Iustiani posthumum, cuiuscunque sexus, nominatim exheredandi sunt, idemque ius est liberorum posthumorum, *l. maximum vitium 4. C. de lib. præter. §. sed hæc quidem vetustas 5. Inst. d. t. de exheredat. liberor. d. l. 3. in princ.* quæ inflexa est ad hanc Iustiniani constitutionem, Cuiac. *in l. 4. ff. de lib. & postb. hered. instit.* ex qua eodem iure sunt filia, ceterique liberi, quo & filii: ideoque in *d. tit. de liberis & posthumis heredibus instituendis*, & omnibus pene Pandectarum locis, quibus de præteritione agitur, semper de filiis mentio fit, nusquam fere filiarum, ceterorumque liberorum, quoniam quæ a prudentibus scripta erant de filiarum præteritione, ceterorumque liberorum, ea Iustinianus sustulit; quæ vero de filiis, ea approbavit, censuitque, idem ius esse filiarum ceterorumque liberorum. Non fuit autem ipse, aut hi, quorum opera usus est, non fuere tam acuti, neque tam diligentes, ut non, quemadmodum aliarum rerum complurium a Iustiniano sublatarum, quarum tamen se vestigia nulla in Pandectis reliquisse, impudentissime asseuerant, ita & huius antiquæ differentia inter filios ceterosque liberos vestigia relinquerent, *in l. suus 4. & l. sed si conditioni 6. §. 1. ff. de hered. instit. & l. 1. §. sciendum 8. ff. de suis & legit. hered.* ex quibus hæc colligitur differentia inter filium, ceterosque liberos, quod filius sub omni conditione institui non potest, filia, nepotes & ceteri liberi, licet in filiorum demortuorum locum, quasi agnascendo succedant, ex secundo

cundo capite L. Velleiæ, sub omni conditione institui possunt: quam tamen differentiam sublatam oportuit, quandoquidem manet ex superioribus, Cuiac. *in l. 1. § 2. ff. d. t. de lib. & posth. hered. inst.* vid. etiam Giphani. *in l. 4. C. de instit. & substit.* Eius item iuris antiqui, quo solus filius nominatim erat exheredandus, alii inter ceteros, vestigium est relictum *in l. si quis legatum 6. §. 1. ff. ad L. Corn. de fals.* Cuiac. *8. obs. 18.*

Vlpian. lib. 8. ad Sabinum.

Quid si pro herede gerere mandavit, filius adiit hereditatem? l. 25. §. sed quid 7. ff. de adquir. vel am. hered.

Vlpianus scripserat, *creuit hereditatem*. Nam extraneus heres scriptus, aut cernendo (quod verbum Scaliger deducit a *κρίνω*, id est, iudico, decerno) fit heres, aut pro herede gerendo. *Cernendo*, si cum cretione sit institutus: *pro herede gerendo*, si sine cretione. Cretio est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, utrum expediat ei, adire hereditatem, nec ne: veluti, *Titius heres esto cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris, poterisque: nisi ita creueris, exheres esto*: Cernere est, verba cretionis dicere ad hunc modum: *Cum me Meuius heredem instituerit, eam hereditatem adeo cernoque*, Vlpianus *in fragm. tit. 22. §. extraneus &*

sqq. Sed sublata est cretio a Constantino in maternis successionibus, *l. 1. C. Theod. de bon. matern.* A Theodosio vero penitus, *l. cretionum 17. C. de iur. delib.* Cuiac. *ad Vlpian. d. t. 22.* receptis his duobus adquirendæ hereditatis modis, pro herede gestione, & aditione, quæ fit nuda voluntate, non verbis solemnibus, ut vetus illa cretio, sed quibuscunque explicata, *l. cum in antiquioribus 19. de iur. deliber.* quos modos Iustinianus in *§. ultim. Instit. de hered. qual.* & diff. modo distinguit, modo confundit. Distinguit ibi, *potest, aut pro herede gerendo, aut etiam nuda voluntate suscipiendæ hereditatis heres fieri.* Confundit, dum aditionem facit speciem pro herede gestionis, ibi: *pro herede gerere quis videtur, si quoquo modo voluntatem suam declaret, vel re, vel verbo de adeunda hereditate.* Anton. Gouean. *1. var. iur. lect. 25.* Aut fatendum, pro herede gerere, primo in specie accipi, pro refectione ædium hereditariarum, cultura agrorum, manumissione servorum, &c. *l. 29. in princ. ff. de adquir. hered.* postea latius & in genere, ut eam etiam acquisitionem, quæ fit verbis, comprehendat, quomodo *pro herede gerere* usurpatur in *l. filius 12. in princ. ff. de interrogat. in iur. fac.* Bachou. *in d. l. §. ult.*

Papin. lib. 7. responsor.

Ante tabulas testam. codicilli facti non aliter valent, quam si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confir-

firmentur, aut voluntas eorum quocunque iudicio retineatur: sed non seruabuntur ea, de quibus aliter defunctus nouissime iudicauit, l. 5. ff. de iur. codicill.

Tribonianus, vt hoc responsum Papiniani accommodaret rescripto Seueri & Antonini, adiecit verba, *aut voluntas eorum quocunque iudicio retineatur, &c. §. 1. Inst. de iur. codic.* vbi Papinianus respondisse dicitur, codicillos ante testamentum factos non aliter vires habere, quam si speciali postea voluntate confirmentur. Sed in d. l. 5. additur, *aut voluntas eorum quocunque, &c.* quo disiunctim significatur, non vtique præcise expressam confirmationem requiri, sed etiam tacitam sufficere, quocunque iudicio factam. Imo subiungit Papinianus: voluntatem codicillorum seruari non debere, quam defunctus seruari vetuerit. Ergo a contrario existimauit Papinianus, voluntatem codicillorum seruandam esse, quam seruari postea non veruit: quæ est etiam Seueri & Antonini sententia, d. §. 1. vbi Hotom. & Cuiac. aliter tamen sentiens 18. obseru. 7. Duaren. 2. disp. anniu. ult.

Vlpian. lib. 67. ad edictum.

Per omnia exæquata sunt legata fideicommissis, l. 1. ff. de legat. 1.

Non est dubium, quin hæc lex Tribonianum potius, quam Vlpianum auctorem habeat. Nam
con-

constitutione Imperatoris Iustiniani legata exæquata sunt fideicommissis, §. *sed non usque* 3. *Inst. de leg. l. 2. C. commun. de leg. Duaren. in d. l. 1. §. 2. disput. 9. Ant. Augustin. 3. emendat. ult. Vigil. in §. legatariis 11. Inst. de testam. ordinand. Donell. 8. comm. 2. Balduin. Eguin. Baro, Hotomann. Wesenbec. in d. §. sed non usque 3. Dissentit Cuiacius 8. obs. 4. vbi. d. l. 1. interpretatur hoc modo: per omnia legata sunt exæquata fideicommissis: scilicet, quod ad quartam inde detrahendam: & Duarenum in l. 7. §. 2. ff. de pact. quod fidem habuerit libro manuscripto, in quo d. l. 1. præpositum fuerat nomen, *Imperator*, ridet vehementius. At, inquam, non est id interpretari legem, sed misere torquere. Qui enim Vlpianus scribere potuit, per omnia exæquata esse, si tantum quod ad quartæ deductionem, eiusque rationem ponendam, aut quod ad interdictum: Quod legatorum, vt Ræuard. 3. var. 4. & Pacius 6. antin. 2. contendunt, exæquata sunt? Quæ in vno tertio conueniunt, non conueniunt inter se per omnia. Sed & falsum est, exæquata esse legata fideicommissis, quantum ad Falcidiæ imputationem. Nam in quartam hereditatis, quam per legem Falcidiam heres habere debet, imputantur res, quas iure hereditario capit, non quas iure legati, vel fideicommissi, vel conditionis implendæ causa accipit. Sed in quartam Trebellianicam hæc omnia imputantur, l. in quartam 91. ff. ad leg. Falcid. Etiam videlicet, quæ conditionis implendæ causa capiuntur, ead. l. in quartam. versic. *sed & quod*
im.*

implendæ. arg. l. 22. §. si heres 2. ff. ad SC. Trebell. quibus tamen grauitèr aduersatur l. in ratione 30. §. tametsi ff. d. t. ad leg. Falcid. qua Cuiac. d. loc. & Husmannus par. II. mouentur in contrarium. Rationem autem diuersitatis inter deductionem quadrantis Falcidiani, & Trebellianici Hotom. hanc reddit ad §. 5. Inst. de fideicommissis heredit. Qui hereditatem exhausit legatis, scriptum heredem vult vere heredem; L. Falcidia voluntati testatoris subseruiente. Existimatur enim testator hereditatem legatis exhauriens, errore id facere, & putare, plus esse in hereditate, quam reuera est, §. in fraudem 3. Inst. quib. ex caus. manum. non lic. At in terminis fideicommissi, testator fiduciarium non vult vere heredem. Constat enim, testatoris hanc fuisse voluntatem, vt nihil apud heredem, nisi nomen, ac titulus maneret; reuera alius esset. Credibile igitur est, SC. Pegasianum satis habuisse, si quadrans iste quoquo titulo ad heredem perueniret, vid. etiam Wesenb. in parat. ff. de L. Falcid. n. 5. Et an omnis plane differentia inter legata & fideicommissa sublata sit hodie, cognosces cum ex aliis, tum ex Giph. in l. 2. C. commun. de legat. pag. 178. & sq. & Bachou. ad d. §. sed non vsque 3. & in not. ad parat. Wesenbec. de legat. 1. n. 9.

Pompon. lib. 2. ad Sabin.

Si ita scriptum sit, Lucius Titius heres meus, aut Meuius heres meus decem
Seio

Seio dato: cum vtro velit, Seius ager: vt, si cum vno actum sit, & solutum, alter liberetur: quasi si duo rei promittendi in solidum obligati fuissent, l. si ex toto 8. §. i. ff. de legat. I.

Olim ex duobus reis debendi (quos Budæus in commentariis Græce interpretatur, ἀλλήλῃς) electo vno, alter liberabatur, præterquam in bonæ fidei iudiciis, l. 2. ff. de duob. reis. l. decem iib. ff. de V. O. vbi Duaren. Bachou. in not. ad Treutl. vol. 2. disp. 28. tb. 2. lit. B. p. 894. Hodie ex Iustini constitutione, non electione, & conuentione, sed solutione alter liberatur, l. pen. C. de fideiussor. his verbis: *Idemque in duobus reis promittendi, constituimus, ex vnius rei electione præiudicium creditori aduersus alium fieri non concedentes: sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satis fiat, ad quam legem inflexa est d. l. 8.* Nam cum Pomponius scripsisset, *si cum vno actum sit, alter liberetur*, Tribonianus ob d. l. pen. ita scripsit: *si cum vno actum sit, & solutum, alter liberetur.* Donell. in l. vlt. ff. de reb. cred. Giph. in d. l. pen. p. 435. Olim etiam ex pluribus fideiussoribus electo vno, ceteri liberabantur, arg. d. l. vlt. Et reo electo, fideiussor liberabatur, Paul. 2. sent. 17. §. vlt. Ratio huius iuris fuit, quia creditor agendo aduersus debitorem, actionem consumserat. Sublata igitur obligatione principali, accessio tollebatur. Cuius iuris vestigium non insubtiliter deprehendi potest in l. egisti 84. ff. de solut. Merill,

Merill. 8. obs. 9. Hodie secus est, *d. l. ult. C. de fideiuss.* Mandatorum tamen electo vno, sicut hodie ceteri non liberantur: *d. l. ult.* ita nec liberati fuerunt olim, Paul. *d. loc. Electo*, inquit, *reo principali, fideiussor, vel heres eius liberatur. Non idem in mandatoribus observatur.* Cur vero tam varie, vid. Cuiac. 23. obs. 25.

Paulus lib. 3. regul.

Si pluribus eadem res legata fuerit, siquidem coniunctim, etiamsi alter vindicet, alter ex testamento agat, non plus quam partem habebit is, qui ex testamento aget. Quod si separatim, siquidem evidentissime apparuerit, ademptione a priore legatario facta, ad secundum legatum testatorem conuolasse, solum posteriorem ad legatum peruenire placet. Sin autem hoc minime apparere potest, pro virili portione ad legatum omnes venire: scilicet, nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus est, utrumque eorum solidum accipere voluisse: tunc enim vni pretium, alii res ipsa assignatur; electione rei, vel pretii seruanda ei, qui prior de legato, vel fideicommisso litem contestatus est. Ita tamen, ut non habeat licentiam, altero electo, ad alterum transire, l. 33. ff. de legat. i.

Inter eos, qui re, & verbis coniuncti sunt, & eos, qui re tantum, hæc differentia est. Quod si re tantum coniunctis legatum sit per vindicationem, concursu partes faciunt: idemque si per præceptionem. Si per damnationem, singulis solidum debetur, nec concursu partes faciunt: idemque si finendi modo, vel si per fideicommissum. Quod tamen constitutio *l. vn. §. ubi autem ii. C. de caduc. toll.* abrogat, dum ita constituit, ut quocunque genere res eadem disiunctim (id est, coniunctione facta re tantum, ad differentiam eorum, quos rei & nominum complexus iungit) duobus, aut pluribus relicta sit, singulis partes debeantur, nisi perspicue appareat, testatorem singulis solidum dari voluisse, quæ exceptio a Triboniano inserta est, *d. l. 33. & l. filiusfamilias ii 4. §. ult. eod. l. qui duos 13. §. i. ff. de leg. 2. l. si res 20. ff. de leg. 3. l. duos 14. ff. de usu & usufr. leg. Cuiac. in parat. C. d. t. de caduc. toll. Merill. i. variant. ex Cuiac. 39 Bachou. in not. ad Treutl. vol. 2. disp. ii. tb. 3. lit. A. ubi ait, exceptionem illam cum superlativis, nisi manifestissimis, apertissimis, evidentissimis probationibus, &c. perquam familiarem esse Triboniano, adducta d. l. 33. & l. 25. §. ultim. ff. de probation. quam a Triboniano quoque interpolatam esse, supra demonstratum est.*

Paulus lib. 4. sentent.

Nutu etiam relinquitur fideicommissum; dummodo is nutu relinquat, qui & loqui potest, nisi superueniens mor-

morbis ei impedimento sit, l. 21. in princ. ff. de leg. 3.

Iure antiquo surdus, aut mutus, testamentum facere non potuit: hic, quia accire & rogare testes; ille, quia audire sibi testimonium perhibentes non potest. Vlpianus in fragm. tit. 20. l. 6. §. 1. ff. qui testam. fac. poss. §. 4. in fin. Inst. de hered. qual. & diff. vbi Triboniani socordiam obseruare licet. Ex Iustiniani constitutione mutus, vel surdus, si sui iuris sit, testamentum facere potest: nihilque refert, vtrum ita natus sit, an factus. Surdus & mutus simul ex accidente, potest testamentum facere, si literarum non sit rudis. Surdus tantum, siue natura, siue casu, nuncupare heredem potest. Mutus tantum, siue natura, siue casu, scribere heredem potest, si scribere norit. Surdus & mutus simul ita natus, testari nullo modo potest, l. discretis 10. C. qui testam. fac. poss. Cuius constitutionis vestigium extat in d. l. 21. Nam cum fideicommittere is tantum possit, qui & testari, l. 2. ff. de leg. 1. & constet, ante Iustinianum mutum ita natum, vel factum, non potuisse testari, d. l. 6. §. 1. & l. 9. §. 1. ff. vnd. cogn. inficiari nemo potest, quin legis verba, nisi superueniens morbus ei impedimento sit, Triboniani sint, sumta ex constitutione Iustiniani, quæ surdo & muto ita facto dat testamenti factionem, non etiam ita nato, Cuiac. in fragm. Vlpian. d. t. 20, & in d. l. 6. §. 1. qui testam. fac. poss. Sic & in §. 3. Inst. quib. non est permiss. fac. testam. cum in antiquorum Institutionibus scriptum esset, item surdus & mutus testamentum facere non possunt,
 (Lindou. Pand.) (G) sunt,

sunt, Tribonianus id immutavit hoc modo, *non semper testamentum facere possunt*: quasi dicat, hodie aliquando testamentum facere possunt, ex *d. l. discretis 10. Conf. quæ scripsi ad l. solutum 11. §. 6. supra de pign. act.* Suavis est Iustinianus in *d. l. discretis*, dum subdit, neminem esse, qui penitus non exaudiat, si quis supra cerebrum eius loquatur: quod, ut opinor, nemini persuadebit. Maiorem in hoc scribendi genere meretur fidem Plinius, protonotarius naturæ, qui scribit *lib. 10. c. 69.* ei, cui auditus primo negatus est, huic & sermonis usum ablatum: non esse naturaliter surdos, ut non sint & muti: mutos vero natura multos esse, qui tamen audiant. Notum est, quod ex Herodoto *lib. 1. de Cræsi filio* recitat Val. Maximus *lib. 5. c. 4.* & Aul. Gell. *5. Noct. Attic. 9.*

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

Sed incerti actio erit cum herede, ut legatario, quamdiu vixerit, eundi, agendi, ducendi, facultatem præstet, aut servitus constituatur sub hac conditione, ut si decesserit legatarius, vel capite deminutus ex magna causa fuerit, instituatur, *l. 1. in fin. ff. de usu & usufr. leg.*

Vsusfructus finitur maxima & media capitis diminutione, *l. pen. §. 2. C. de usufr. §. finitur 3. Inst. eod.* Ratio est obvia, quia ususfructus finitur morte

morte fructuarii, *d. §. finitur*. Mors autem vel naturalis est, vel civilis; quæ per maximam, & mediam capitis deminutionem contingit, *princ. & §. 1. Inst. quib. mod. ius pat. potest. solu. l. 63. §. ult. ff. pro soc. l. 1. §. filium habuit 8. ff. de bon. poss. c. tab. Diss. Nicol. Valla in libr. de reb. dub. qui existimat, vsumfructum non tolli deportatione fructuarii, abusus l. 59. ff. de C. & D. l. 24. C. de donat. int. vir, & vx. vide, quæ scripsi supra ad l. sed si mors 13. §. 1. ff. eod.* Minima etiam capitis deminutio, velut emancipatio, arrogatio, adoptio, olim extinguebat vsumfructum, *l. in singulos 8. ff. de ann. leg. l. repeti 5. ff. quib. mod. vsusfr. am. Paul. 3. sent. 6. §. capitis.* Capitis minutione, inquit, *vsusfructus amittitur, si fructuarius statum ex arrogatione, vel adoptione mutauerit.* Vnde ratio finiendi isto modo vsusfructus petenda: quia nimirum vsusfructus est ius personæ, quæ minima etiam capitis deminutione mutatur, *l. 3. §. 1. ff. de cap. min. §. 1. Inst. de adquisit. per arrogat.* Sed Iustiniani constitutione vsusfr. minima capitis deminutione non amittitur, *d. l. pen. & §. finitur*; quoniam, inquit Giphanius, mutatio personæ, quæ fit in minima capitis deminutione, civilis potius est, quam naturalis, & est perexigua. Quod tenendum contra Cuiacium, qui, quare emancipatione hodie non finiatur vsusfructus, hanc reddit rationem, quia emancipatio hodie capitis deminutio non sit, *in not. ad Vlpian. tit. 10.* Quæ ratio non est: quandoquidem emancipatio hodieque capitis deminutio est, *§. præterea*

6. *Inst. quib. mod. ius patr. pot. solu. iunct. §. 3. Inst. de cap. demin.* Ceterum ad d. Iustiniani constitutionem Tribonianus inflexit *d. l. 1. de vs. & vsufr. leg.* Cuius verba, *ex magna causa*, sunt Triboniani, Cuiac. *in not. ad d. §. finitur 3.* Bachou. *ibid.* vbi perinde scribit, ac si hoc ille primus omnium obseruasset. Plane, adoptione tantum abest, vt amittatur vsusfructus, vt neque morte, neque maxima capitis minutione filii, vsusfructus patri adquisitus intereat, *l. ult. C. d. t. de vsufr. quæ singularis est constitutio*, Cuiac. *in sent. Paul. d. loc.*

Vlpian. lib. 12. ad Sabinum.

Verum est, commodum in dote relegata esse repræsentationis, quamuis annua die dos præstaretur, *l. 1. §. 2. ff. de dot. præleg.*

Dos reddebatur annua, bima, trima die, Vlpian. *in fragm. tit. 6. §. dos si pondere*, id est, tribus pensionibus, Cuiac. *11. obs. 29.* quod tempus legibus statutum dicitur, *l. Attilicimus 17. ff. de pact. dota. lib. 1. 24. §. 3. ff. sol. matrim. l. 7. §. 5. ff. de pact.* Hodie annua die dos redditur, ex constitutione Iustiniani in *l. vn. §. cum autem 7. C. de rei vxor. act.* cui aptata est *d. l. 1.* Cuiac. *in fragm. Vlp. d. loc.* Aut voce illa, *annua*, compendium orationis affectauit ICtus, annuam, bimam, trimam diem dicere volens, vt in *l. talis 30. §. 2. ff. de leg. 1.* vtrum, inquit, annua die dabuntur. Et Vlpian. *d. tit. 6. §. mariti mores*, in ea dote, quæ annua die reddi debet.

bet. Et Sueton. *in fine Augusti*: Produxit quædam ad vicena sestertia, quibus soluendis annum diem finiit. Annuus dies pro tribus pensionibus, & summis accipitur. Nam hæc erat vulgaris clausula testamentorum, *d. l. talis 30. & l. cum vulgari 4. ff. d. t. de dot. præleg.* & ceterorum negotiorum, Senec. *in Suasor.* *Dicito tibi annum bien-
nii, triennii diem debere*, vbi legendum, *annua,
bima, trima die debere*, Cuiac. 7. *obs.* 20. Gouean. 1. *variar. iur. lect.* 28. Giphon. *in d. l. vn.* pag. 419. & sq.

Paulus lib. 3. sentent.

Illud, aut illud, vtrum elegerit legatarius, nullo a legatario electo, decedente eo post diem legati cedentem, ad heredem transmitti placuit, l. 19. ff. de opt. leg.

Multæ sunt differentiæ inter legatum generis, & legatum optionis. Legatum generis est purum, id est, transmittitur ad heredem legatarii, qui vita demigravit, antequam eligeret, l. *nec semel* 12. §. *pen. ff. quand. dies legator. ced. l. si Pamphilo* 10. ff. de opt. leg. Optionis vero legatum est conditionale, & fuit semper ante Iustinianum, §. *optionis* 23. *Inst. de legat. l. si optio* 3. ff. *qui & a quib. manumiss. lib. non f.* Optio est actus legitimus, & solemnus, l. 77. de R. I. Electio, quæ inest legato serui indistincte relicto, actus est minus solemnus. Optio datur expressim: electio tacite, puta, homine generaliter legato. Denique, cui optio legata

est, optimum eligere potest; cui vero genus, non potest *l. legato 37. ff. de leg. 1.* Cic. 2. *de inuent.* non obstante *l. ult. §. sed & si quis 1. versic. ita tamen C. commun. de leg.* Cuiac. 23. *obs. 14.* Medium inter optimum, & pessimum præstari oportet, legato genere, *d. l. legato.* In obligatione vero generis ex contractu debiti, quod vilissimum est, dari potest, *l. fideiussorem 52. ff. mand.* vbi Mornac. Dixi, legatum optionis olim fuisse conditionale, hoc est, si vius legatarius non optasset, ad heredem legatum non fuisse transmissum. At obstat *d. l. illud 19.* Sed sermo legis facile prodit, interpolatam esse a Triboniano, Hotom. *in d. §. optionis.* A Matth. Colleg. 1. *Instit. disput. 11. tb. 17.* & Colleg. 3. *disput. 11. tb. 157.* Aliter Giphani. *in l. 3. C. commun. de leg.* Bachou. *in par. Wesenb. d. t. de opt. leg.* Adhuc grauitur obstat *d. l. 3. in pr.* vbi Iustinianus in terminis optionis legatae, legatario, antequam eligeret, defuncto, ait, dubitatum fuisse inter veteres, quid statuendum, si non posset conuenire inter plures heredes. Oportet igitur legatum fuisse transmissum in heredes. Abest *tertii adiacentis adest secundi adiacentis*, argumentum valet affirmatiue. Est actio ex emto. Ergo est emtio, (reciproca tamen, & contraria collectio fateor, non est perpetuo vera, *l. 62. §. 1. ff. de contrab. emt. §. ult. Inst. eod. l. 21. §. 2. D. de act. emt.* Cuiac. *in l. 22. ff. de V. O.*) si Vtopia est calida, Vtopia est. An dicemus, *d. l. 3.* accipiendam esse, non de heredibus illius, cui optio legata est, sed de duobus, vel pluribus legatariis, quibus optio

optio legata est? Quo minus ita accipiatur hæc lex, faciunt verba, *bis omnibus casibus*: propositus autem etiam erat casus plurium heredum vnius legatarii. Magis est, vt dicamus, Tribonianum per incogitantiam confudisse casum plurium legatariorum, de iure eligendi disceptantium, cum casu plurium heredum vnius legatarii, Bachou. *in d. §. optionis. Conf. l. ult. C. de furt. iunct. §. item si fullo 15. in fin. Inst. de obligation. quæ ex del. nasc.* vbi Hotomannus scribit, mirari aliquem posse, & suspicari, Tribonianum oratorie locutum esse *in d. l. ult.* & vt inuenta institutaque sua in vulgus probaret, antiquorum dissensionem odiosius exaggerasse.

Africanus lib. 5. quæst.

Filiofamilias, vel seruo herede instituto, etiam si in patris dominiue pœnam illicitè, vel probrofe datum est, nullius momenti legatum esse respondit. Non enim id solum, quod in heredis, sed omne quod in cuiusquam lucrum aliquid ex vltima voluntate sentientis, talem pœnam in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum, l. i. ff. de his, quæ pœn. caus. relinq.

Pœnæ nomine, id est, heredis coërcendicau-
sa inutiliter antea legabatur, §. ult. *Inst. de legat.*

Cuius ratio non est, quam reddit Theophilus, quod hoc legatum in arbitrium heredis conferatur. Non enim confertur nominatim, sed tacite, quod valet, *l. 3 ff. de leg. 2.* Ratio est, quia contra naturam legati hoc est, ut si pœna, non præmium, non honos, non mera liberalitas, *l. si hereditatem 32. ff. mandat. l. filium 5. §. 6. ff. de legat. prest.* Eadem ratione, turpe legatum turpisue institutio nulla est, *l. turpia 54. in princ. ff. de legat. 1. l. quoties 9. §. si quis nomen 8. ff. de hered. instit.* Cuiac. tract. 5. ad Afric. in explic. d. l. 1. Hotom. in d. §. ult. Nec fideicommissum pœnæ causa dari potest, ut Vlpianus scribit in fragm. tit. 25. §. pœnæ causa, atque ita nec in pœnam heredis, neque in pœnam legatarii, a quo fideicommissum relinqui potest, nec seruo, aut filio familias legato, vel hereditate data, in pœnam patris, aut domini; a quibus etiam fideicommissum relinqui potest, *l. cum filio familias 11. ff. de leg. 1.* Et hæc est sententia d. l. 1. ff. de bis, quæ pœn. caus. relinq. Cui Tribonianus de suo inseruit verba, *illicite, vel probrose*, itemque verbum, *talem*, propter Iustiniani constitutionem, *l. 1. C. eod. d. §. ult.* quæ, sublato iure veteri, definit, pœnæ causa legari posse, exceptis tantum his, quæ illicita, vel probrosa, vel impossibilia sunt. *Illicita*, ut si dicat testator: heres meus, si amitam uxorem non duxerit, Titio decem dato. *Probrosa*, si dicat: heres meus, si adulterium non fecerit: si muliebri habitu luce palam non incesserit, Titio decem dato. *Impossibilia*: heres meus, si cœlum digito non attigerit; si Rhe-

num

num non ebiberit, Titio decem dato. Cuiusmodi testamentorum dispositiones valere, secta meorum temporum non patitur, inquit Iustinianus in *d. §. ult. Cuiac. d. tract. 5. & in fragm. Vlp. tit. 24. verb. pœnæ causa*. Secta, id est, vitæ genus ac institutum, *l. 5. C. ad L. Corn. de fals.* Et apud Capitolinum in Vero: *Vixisse deinde non in libero principatu, sed sub Marco in simili ac pari maiestatis imperio, a cuius secta, lasciuiamorum, & vitæ licentioris nimietate dissensit.* Et apud Apul. Miles. X. *Nam quum venenum peremptorium comparare pessimus iste gestiret, nec meæ sectæ crederem conuenire, causas ulli præbere mortis, nec exitio, sed salutis hominum medicinam quæsitam esse didicissem.* Mentis etiam atque animi propositum appellatione *sectæ* continetur. Idem Apuleius de Deo Socratis: *Nec enim mens illa a sua perpetua secta ad quempiam subitum habitum demouetur.* Et Miles. XI. *Hac subita sectæ commutatione risum totum cœtui commoueram.* Plura de hac dictione *sectæ* legere licet in comment. Desiderii Heraldi ad c. 46. Apologet. Tertull. p. 177.

Ad SC. Trebellianum.

Sic conceptus est *tit. 1. l. 36. Digestorum*, nec adiicitur, & *Pegasianum*, quod extat in veteri libro edicti perpetui, & est adhuc in indice titulorum Pandectis Florentinis præposito. Ratio autem huius Digestor. tituli sic concepti, petenda ex Iustiniani constitutione; qua SCto Trebelliano omni auctoritate accommodata, SC. Pegasianum explosum est, *l. 2. §. quintus autem 6. versic. de le-*

gatis *C. de vet. iur. enucl. §. sed quia stipulationes 7. Inst. de fideicom. hered.* Vnde passim SCto Trebelliano tribuitur, quod erat ex SCto Pegasiano, *l. 16. §. si quis heres 4. §. cum quidem 7. l. 17. in princ. l. qui totam 45. l. si heres 68. ff. b. t. ad SC. Trebellianum. l. iubemus 6. in princ. ibi: omnibus modis retenta quarta pro auctoritate SCti Trebelliani C. eod. l. successores 16. C. ad L. Falc.* Imo omnes leges, quibus Trebellianicæ quartæ mentio adpersa est, interpolatæ sunt a Triboniano, *Ant. Cont. 1. subseciu. iur. lect. 9. Gouean. 1. variar. iur. lect. 29. Cuiac. in parat. ff. d. t. §. in not. solemnib. ad d. l. iubemus 6. Merill 7. obs. 15. §. 1. differentiar. ult. ubi rationem redditurus, cur nullum ex libro tertio manualium Pauli fragmentum extet, suspicor, inquit, Paulum in eo libro, differentias iuris retulisse, quod temporibus suis obtinebat, & postea a Iustiniano immutatum fuit. Veluti plures fuerant differentiæ inter SC. Trebellianum & Pegasianum, cum restitutio fideicommissæ hereditatis fieret ex hoc, vel illo senatus consulto: quarum nonnullas retulit Vlpianus *lib. sing. regul. tit. 25. de fideicommissis*, quas Iustinianus sustulit. Est tamen quidam Husmannus, qui hoc paradoxum tueretur: omnem quartæ retentionem, secundum ICtos, fieri tantummodo beneficio *L. Falcidie*, tam in fideicommissis, quam in legatis; Trebellianam vero nomen esse prorsus inutile, superfluum, minimeque necessarium, de quo forte alibi, si fata sinant.*

Marcianus lib. 9. Institut.

Si facti est conditio, debet parere, & adire, & restituere: vel si in dando fit, offerente fideicommissario, recusante autem herede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario, secundum imitationem dationis factum implere, & tunc necessitas imponitur adire hereditatem. Ceterum conditiones, quæ non sunt in potestate heredis, ad officium prætoris non pertinent, l. si cui pure 31. §. 2. ff. ad SC. Trebell.

Giphanius existimat, hanc legem a Triboniano esse interpolatam, & inflexam ad *l. veteris 13. C. de contrab. stipulat.* ubi Iustinianus, veterum I Ctorum altercatione sopita, decidit, stipulationem conditionalem, quæ in faciendo consistit, in heredem transmitti. Cuius decisionis vestigium extare dicit Giphanius in *d. l. si cui pure 31.* cuius verba: *licentia dabitur fideicommissario secundum imitationem dationis factum implere*, imputat Triboniano. Quod mihi non fit verosimile: quoniam fideicommissarius conditionem faciendi, adscriptam heredi, implet, non iure transmissionis, & obligationis, sed ultro, sua sponte, ut conditione impleta, heres adire hereditatem eamque restituere compellatur.

Vlpian. lib. 16. ad edictum.

Sed nec ipsi tutori indistincte restitui potest, l. 39. ff. ad SC. Trebell.

Hæc lex sumpta est ex *l. pen. C. cod.* vbi Iustinianus constituit, hereditate per fideicommissum pupillo relicta, tutori hereditatis restitutionem faciendam, si pupillus sit infans; tutore vero auctore, ipsi pupillo hereditatem restituendam, si non sit infans, id est, septennio maior. Nec olim, ante *l. si infanti 18. C. de iur. delib.* infanti hereditate delata, tutor nomine infantis hereditatem adire potuit, ex ratione *l. 77. ff. de R. I. l. 123. ff. cod.* Maior autem infante pupillus, tutore auctore, hereditatem adquirere potuit, *l. pupill. 9. ff. de adquir. heredit. d. l. si infanti §. 4.* ibi: *sin autem septem annos ætatis pupillus excesserit, ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur legibus, nulla dubitate relicta, quin pupillus, post impletos septem annos, adire hereditatem cum tutoris auctoritate possit,* Giphani. in *d. l. si infanti 18.* vbi etiam *l. 65. §. 3* *versic. sed & infanti ff. d. t. ad SC. Trebell.* a Triboniano interpolatam esse scribit. Vid. etiam Cuiacium *1. obs. 34. & tract. 4. ad Afric. in explicat. l. 49. ff. de adquir. heredit.*

Papin. lib. 7. responsor.

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem restituere pater voluit, ante restitutam hereditatem, in pos-
ses-

sessionem hereditatis filiam quoque mitti placuit, l. 56. ff. ad SC. Trebell.

Papinianus addiderat, *ex edicto D. Adriani*, ex quo olim heres in possessionem mittebatur. Hodie, sublato illo edicto, in possessionem missio fit ex constitutione Iustiniani, l. 3. C. de ed. D. Hadr. roll. Ideoque Tribonianus in describendo responso Papiniani, illa verba, *ex edicto D. Adriani* subtraxit. Cuiac. in sentent. Paul. lib. 3. tit. 5. §. siue falsum. Ceterum edictum illud promulgatum erat, occasione vicesimæ hereditatis testamentariæ, quam imperator Augustus primum fisci locupletandi causa extraneis heredibus, non inopibus, imperauerat, Dion. l. 55. Plin. in panegyrico. Cuiac. in sentent. Paul. lib. 4. tit. 6. in princ. eiusque vestigium relictum est in l. filiusfamilias 114. §. 14. ff. de legat. 1. Cuiac. 5. obs. 16. & 9. obs. 24. Ne enim vel creditores defuncti, vel legatarii, vel fiscus moram aliquam solutionis paterentur, edicto cautum fuerat, ut heres in testamento scriptus in possessionem rerum hereditariarum, vel statim, vel intra annum saltem mitteretur, Paul. d. c. tit. 5. & d. t. 6. Tum vero Nervæ, Traiani, Adriani, Marci, aliorumque imperatorum constitutionibus, illa vicesima, vel accisa, vel ex integro reducta, & ad postremum abolita est. Non est credendum Alciato, qui eam fuisse a Gratiano sublatam scripsit, 3. dispunct. 6. & Corasio, in l. 2. §. ab hoc plurimi ff. de O. I. imposuit. Cuiac. in sentent. Paul. d. t. 6. Giphani. in d. l. 3. Sed & edictum D. Adriani propter multas illius ambages, difficultates,

tes, & indiscretas narrationes Iustinianus sustulit, *in d. l. 3.* Missus autem in possessionem rerum hereditariarum, hoc est, possessionem proprie sic dictam, *arg. l. 3. §. missum 13. & l. pen. ff. de Carb. ed.* cum alias, qui legatorum seruandorum causa, aut ventris nomine in possessionem mittitur, non possessionem, sed custodiam tantum, & obseruationem rerum tantum consequatur, *l. cum legatorum 12. ff. quib. ex caus. in poss. eat. l. is cui 5. in princ. ff. ut in poss. legat.* Differentiæ rationem reddit Giphanius *in d. l. 3.*

Vlpian. lib. 20. ad Sabinum.

Itaque si purum legatum est, ex die mortis dies eius cedit, *l. 5. §. 1. ff. quand. dies legator. ced.*

Legatorum, quæ pure, vel in diem certum relicta sunt, dies cedit: antiquo quidem iure ex mortis testatoris tempore; per legem autem Papiam Poppæam, ex apertis tabulis testamenti, inquit idem Vlpianus *in fragm. tit. 24. §. legatorum.* Cuius iuris vestigia quædam sunt *in l. testamento 31. ff. de C. & D. l. ult. ff. de donat. mort. caus.* (de qua vide Merill. 1. differentiar. 10.) *l. 3. §. ult. l. qui soluendo 42. ff. de hered. instit. l. 24. §. 1. ff. de bon. lib.* Iustinianus autem legem Papiam abrogans, iusque antiquum renouans sanxit, ut legata ex die mortis testatoris, etiam ante apertas tabulas cedant, *l. vn. §. cum igitur 1. & §. in nouissimo 5. C. de caduc. toll.* Vnde facile intelligitur, quod apud Vlpia-

Vlpianum in d. l. 5. legitur, si purum legatum est, ex die mortis eius cedit, interpolatum esse a Triboniano: cum Vlpianus ita scripsisset, ex die aperturarum tabularum, quia hodie nec apertura tabularum, nec aditio hereditatis expectatur: imo ne scientia quidem legatarii requiritur, l. ult. C. quand. dies legator. Hotom. 4. obs. 9. Excipiuntur quædam legata, quorum dies ab adita demum hereditate cedit, d. l. vn. §. libert. 6. l. vn. §. 2. ff. quand. dies ususfr. leg. ced. De servitute prædiali legata quæritur, quando cedat dies eius? A morte testatoris, arg. d. §. libertatibus. l. 3. ff. de servit. leg. Grauter obstat l. ult. comm. prædior. vid. Cuiac. 1. obs. 23. Bachou. vol. 2. disp. 13. th. 7. lit. a.

EMBLEMATA TRIBONIANI,

Notata in sexta Digestorum parte.

Hermogenian. lib. 3. ad iuris
epitom.

Excluditur contra tabulas bonorum possessione patronus, etsi ex vncia heres instituatur, & id, quod deest ad supplendum debitam portionem, per servum iudicio liberti, sine conditione & dilatione, ei hereditate, vel legato, siue fideicommisso quæri potest, l. 21. §. 1. ff. de iur. patron.

Quar-

Quarta legitima testamentaria pura a die & conditione esse debet, *l. quoniam 32. l. scimus 36. §. 1. C. de inoff. testam.* Idemque dicitur de portione debita patrono, *d. l. 21.* cuius verba, *sine conditione, & dilatione*, videntur esse ex constitutione Græca Iustiniani, in qua ita est, *πάσης αἰρέσεως, καὶ πάσης ὑπερθέσεως ἀπηλαγμένης*, id est, *ab omni conditione, & omni dilatione separata.* Cuiac. *in expos. N. 18.*

Africanus lib. 2. quæstion.

Liberto octoginta habenti fundus quadraginta legatus est, is die legati cedente decessit, extraneo herede instituto, respondit, posse patronum partem debitam vindicare. Nam videri defunctum mortis tempore amplior rem habuisse rem centum: cum hereditas eius propter computationem legati pluris venire possit: neque referre, heres institutus repudiet legatum, liberto relictum, necne. Nam etsi de lege Falcidia quæratur, tale legatum quamvis repudiatum, in quadrantem hereditatis imputatur legatariis, *l. 26. ff. de bon. libert.*

Africanus scripserat, filio herede instituto, & patronum partem dimidiam vindicare, secundum legem Papiam, quæ etiam testato liberto, & filiis naturalibus institutis, vno, vel

duobus, patronum vocat in virilem, si libertus maior centenario fuerit. Sed Tribonianus verba Africani accommodavit ad constitutionem Iustini *§. 3. Inst. de success. lib.* quæ ad successionem liberti maioris centenario, vel vno filio relicto, patronum non vocat; extraneo herede relicto, patronum vocat in partem tertiam. Id notandum valde: in hereditatem legatarii computari legata, quorum dies cessit, viuo legatario, i. e. quorum petitionem in heredem suum transmisit, etiamsi ea repudiauerit heres; quod potuit, *d. l. 26. l. si fundum 81. §. si Titius 5. ff. de leg. 1.* argumento Falcidiae, in quam heres imputat legata, quorum dies cesserat ante mortem testatoris, etiamsi ea repudiauerit. Cuiac. *tract. 2. ad African. in d. l. 26.*

Vlpian. lib. 13. ad Sabinum.

Vnde belle quæri potest, an etiam post repudiationem adhuc demus successionem. Propone, heredem scriptum rogatum restituere hereditatem, repudiasse eam, cum nihilominus compelli potuit adire hereditatem, & restituere, vt D. Pius rescripsit. Finge enim, eum superuixisse centum diebus (verbi gratia) & interim proximum decessisse, mox & eum, qui erat rogatus restituere, dicendum, posteriorem admitti cum onere fideicommissi, *l. 2. §. vlt. ff. de suis & legit. hered.*

(Ludou. Pand.)

(H)

Hæc

Hæc, *verbi gratia*, a Triboniano sunt inserta *d. l. 2. § l. capitis 3. ff. vnd. cogn.* quod sublata cretione, tum adeundæ hereditati, tum petendæ possessioni bonorum Iustinianus aliud tempus præstitisset, *l. ult. C. de iur. delib.* Merill. 2. *obs. ii.* contra Bachou. qui *vol. 2. disp. 14. tb. 8.* ideo centum dierum mentionem factam existimat, quod intra illud tempus fideicommissarium postulare oportuerit, ut heres adiret. Illud singulare est in *d. l. 2.* herede scripto repudiante, qui fideicommisso oneratus est, hereditatem transire ad legitimum heredem, cum onere fideicommissi, licet repetitio nulla fideicommissi fuerit: salva tamen Trebellianica: quia post repudiationem ibi non proponitur, heredem fuisse coactum adire; sed quia potuit cogi, quamdiu vixit, nec ante certum fuit, patremfamilias decessisse intestatum, quam is heres vita functus est, ideo non vocari ad legitimam hereditatem patris familias, qui ei proximior fuit agnatus tempore mortis suæ, vel tempore repudiationis, sed qui proximior fuit tempore mortis heredis scripti, id est, vltiorem, vel posteriorem illo, qui fuit proximior tempore mortis testatoris, vel tempore repudiationis, factæ in fraudem fideicommissarii, §. *proximus 6. Inst. de legit. agn. success.* Cuiac. 18. *obs. 12.* Diss. Ant. Fab. 6. *coniectur. 14.* vbi verba *d. l. 2. cum onere fideicommissi*, expungit, & imperitissimo interpreti adscribit. Hodie plane post *N. l. c. l. §. 1.* quia Iustinianus, vltimarum voluntatum conseruandarum causa, in subsidium etiam legitimis heredibus, tanquam testa-

testamento institutis, ius adeundi concedit, hi procul dubio fideicommissum præstare tenebuntur.

Vlpian. lib. 13. ad Sabinum.

Quid si pater eis peti prohibuerat tutorem, quoniam per matrem rem eorum administrari voluit? Incidet, si nec petat, nec legitime tutelam administret, l. 2. §. 25. ff. ad SC. Tertull.

Olim tutela communium liberorum matri testamento patris frustra demandabatur, l. iure nostro 26. in princ. de testam. tut. quia hoc munus masculorum est, l. 16. & l. ult. ff. de tutel. Hodie vero mater liberorum suorum tutrix esse potest, N. 118. c. 5. cui aptata est d. l. 2.

Vlpian. lib. 13. ad Sabinum.

Confestim autem sic erit accipiendum, ubi primum potuit, id est, prætoris copiam habuit huic rei sedentis, nisi forte infirmitate impedita est, vel alia magna causa, quæ etiam mandare eam ad petendos tutores impediret, ita tamen, ut nullo modo annale tempus excederet, l. 2. §. 43. ff. ad SC. Tertull.

Tribonianus ex l. sciant 10. C. de legit. hered. inseruit, d. l. 2, hæc verba, ita tamen, ut nullo modo

*annale tempus excederet. Lex sciant 10. ita sonat:
 Sciant, qui ad successionem vocantur pupilli mortui,
 si defuncto eius patre, tutorem ei secundum legem
 non petierint intra annum, omnem eis siue ab inte-
 stato, siue iure substitutionis, successionem eius, si
 impubes moritur, denegandam esse, Cuiac. in not.
 posterior. ad §. pen. Inst. ad SC. Tertull.*

Vlpian. lib. 44. ad Sabinum.

Hæc omnia locum habebunt in paganis.

Ceterum, qui habent castrense pecu-
 lium, vel quasi castrense, in ea condi-
 tione sunt, vt donare & mortis causa, &
 non mortis causa possint, cum testa-
 menti factionem habeant, l. 7. §. vlt. ff.
 de don.

Iustinianus omnibus, quasi castrense peculium
 habentibus, testamentum facere permisit, l. vlt.
 §. 1. C. de inoff. test. §. vlt. Inst. de milit. testam. princ.
 Inst. quib. non permiss. fac. testam. Vnde Tribon-
 nianus de suo aliquid affuisse videtur d. l. 7. & l. 1.
 §. 6. ff. ad SC. Trebell. l. 1. §. 1. ff. de bon. poss. vbi fi-
 lium familias militem, de peculio castrensi, & quasi
 castrensi, testari posse legimus. An autem de his
 bonis testamentum factum querelæ inofficiosi sub-
 iacet? Neg. d. l. vlt. cui tamen derogatum est per
 Nou. 115. c. 4. quicquid contra disputet Donellus 19.
 comm. 5.

Marcellus lib. 22. Digestorum.

De illo dubitari potest, qui, quod per
 Fal-

Falcidiam retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spopondit, se daturum : sed magis est, vt non possit suæ confessioni obuiare. Quemadmodum enim si soluisset, fidem testatori suo adimplesse videbatur, & nulla ei repetitio concessa fuerat: ita & stipulatione procedente, contra fidem testatoris, quam agnouit, venienti ei merito occurreretur, l. 20. §. i. ff. de donation.

Sermo Triboniani aptatur meditatae iam, vel vsu receptae sententiae l. ult. C. ad l. Falcid. Nam post mortem testatoris non constabat olim, vtrum conuentio, ne heres Falcidia vteretur, valeret, nec ne. Sed ex Iustiniani constitutione valere constat, d. l. ult. quæ hac ratione firmatur : Quod potest fieri testamento, potest etiam fieri pacto, l. pactum 46. ff. de pact. proinde, sicut testamento hodie N. i. cap. 2. ita & pacto, ac stipulatione remitti Falcidia potest: contra quam relatum est in l. quod bonis 15. §. i. ff. ad l. Falcid. Hodie igitur differentia est inter legem Papiam & legem Falcidiam. Patronus post mortem liberti, legem Papiam si omissurum se cauerit, non tenetur: debetur hæc portio reuerentiæ patroni: idcirco non est arctandus, vt eam inuitus omittat, etiamsi ita promiserit d. l. 20. in princ. Heres extraneus, si se legem Falcidiam omissurum cauerit, quibusdam, vel omnibus, post mortem testatoris, sane te-

netur. Cessat in eo reuerentiæ ratio. Et vt sciens si soluerit solida legata, non repetit, *l. 53. ff. de R. J. l. 5. §. si quis rogatus ff. de donat. int. vir. & vx. l. qui totam 45. ff. ad SC. Trebell.* ita si cauerit, non inducit Falcidiam, non condicit cautionem; quam Tribonianus confessionem appellat in *d. l. 20.* Græcorum imitatione, qui ὁμολογίαν dicunt, vt in *l. cum de indebito 25. §. ult. ff. de probation.* quæ etiam maximam partem Triboniani est, siue verba, siue sensum, totque distinctiones, & subdistinctiones, quibus referta est, confideres, Cuiac. in *expos. d. N. 1. & consultat. 59.* Giphani. in *l. 7. C. ad l. Falcid.* Imo etiam ante Iustinianum magis receptum fuisse videtur, vt heres posset cautione quartam legis Falcidiæ remittere, & cauere, se lege Falcidia non vsurum. Fuit in ea sententia Vlpianus *l. qui quod 46. ff. ad l. Falcid.* Paulus *l. potest 71. ff. eod.* Mæcianus de SCto Pegasiano, *l. fideicommissum 62. ff. de condict. indeb.* quorum ratio fuit, quod vnicuique liceat contemnere ea, quæ pro se introducta sunt, & renunciare iuri suo, *l. si iudex 41. ff. de minor. l. pen. C. de pact.* At gratia heredis constitutum fuit, vt quartam ex legatis detraheret, *d. l. 71.* Et considerabant illi non ius publicum, quod pactis priuatorum immutari nequit, *l. 38. ff. de pact. l. 45. §. 1. ff. de R. J.* sed priuatam utilitatem, seu commodum rei familiaris; quod aduersus leges & edicta prætorum pacto remitti potest, *l. iuris gentium 7. §. si paciscar. l. 14. ff. de pact. l. 1. §. 1. iunct. l. ult. §. pen. ff. ad SC. Vellei.* Merill. 2. variant. ex Cuiac. 9.

Iauolen. lib. 14. ex Cassio.

Fideiussori eius, qui donationis causa pecuniam supra modum legis promisit, exceptio dari debet, etiam inuito reo: ne si forte reus soluendo non fuerit, pecuniam fideiussor amittat, l. 24. ff. de donat.

Lex Cincia, seu muneralis, supra eertum modum donare prohibet, nisi exceptis quibusdam cognatis, auctore Vlpiano *tit. 1. fragm. §. quæ prohibet*. Quæ lex erat imperfecta, quia, quod supra modum donatum esset, non rescindebat. Vlpian. *d. loc.* Lex perfecta est, quæ vetat aliquid fieri, & si factum sit, rescindit: veluti lex Aelia Sentia, *princ. Inst. quib. ex caus. manumitt non lic.* Cuiac. *19. obs. 30.* & lex Iulia de fundo dotali: cuius aduersus illam legem venditi nec dominium transfe-rebatur, nec fideiussor datus tenebatur, l. 42. ff. de usucap. l. 46. ff. de fideiuss. princ. Inst. quib. alien. lic. Ant. Fab. *decad 69. error. pragm. 9.* itemque lex Iulia Papia de nuptiis, *prin. iunct. §. si aduersus ea 12. Inst. de nupt.* Hodie illa distinctio legis in perfectam, & imperfectam, sublata est per constitutionem Theodosii, in l. non dubium 5. C. de LL. qua primum sancitum, ipso iure nullum esse, quicquid factum est, lege etiam simpliciter prohibente, absque clausula annullatoria. Cuiac. *d. loc.* Giphani. *in d. l. non dubium.* Merill. *5. obs. 11.* Sand. *2. Decis. 1. defin. 6.* & lex illa Cincia iam pridem in desuetudinem abierat, N. 162. c. 1. vbi legendum,

dum, τὸ Κιντίε νόμος, non Σεπτίς, & perperam Haloander addidit, *Aelia*. Nam lex Aelia Sentia de manumissionibus fuit, non de donationibus, Cuiac. 6. obs. 18. & in *expos. d. N. 162*. Itaque legis Cinciae quandoque mentio fit in legibus Pandectarum, sed suppressio eius nomine, *d. l. 24. l. pure 5. §. 5. ff. de dol. mal. & met. except. l. qui testamentum 27. ff. de probat.* & ubicunque in *tit. de donationibus & de mortis causa donationibus*, modus legitimus donationum inculcatur, *ut l. cum de modo 11. de donat.* procul dubio referendus est ad legem Cinciam: cuius nomen ideo supprimitur, quia Iustiniano animus fuit, earum legum nomina, quæ in usu esse desierant abrogatæque erant, e corpore iuristollere, Burgius 1. *Elector. 18*. Sicut autem legis Gliciae, quæ obsoleuerat, vestigium residet in inscriptione *l. 4. ff. de inoff. testam.* ita & legis Cinciae in inscriptione *l. 29. ff. de LL. Merill. 8. obs. 21.*

Julianus lib. 27. Digestor.

Paulus notat: Hoc & constitutum est, & ad exemplum mortis causa donationes reuocatæ sunt, *l. 15. in fin. ff. de donat. mort. caus.*

Verba, *ad exemplum*, Tribonianus Paulo ascriptisse videtur ex *§. 1. Inst. de donation. & l. ult. C. de donation. mort. c.* Cuiac. in *not. ad d. §. 1.* In his autem præsertim conueniunt legata & donationes mortis causa: Sicut legatis detrahitur
Fal-

Falcidia: ita & donationibus mortis causa, l. 5. C. ad L. Falcid. In utrisque locum habet cautio Muciana, N. 22. cap. 44. §. ult. Cuiac. 12. obs. 32. Quemadmodum item dominium rei legatæ a morte testatoris, recta via, iuris artificio, transit in legatarium, l. 64. ff. de furt. ita & dominium rei mortis causa donatæ, secuta morte, ipso iure in donatarium transit, l. 1. in fin. & l. 2. ff. de Public. in rem act. Cuiac. 10. obs. 28. Adde l. vn. C. de impon. lucr. descript. Dixi, secuta morte: nam ante mortem donantis, non nisi per traditionem dominium transit, §. per traditionem 40. Inst. de R. D. Cui obstare videtur, quod dominio ita translato, si periculum, cuius intuitu donatio erat facta, postea cesset, vindicatio donatori competere dicitur l. 29. versic. si vero sic ff. de donat. mort. caus. Vindicatio autem supponit dominium, l. 23. in princ. ff. de R. V. Sed vide Cuiacium tract. 2. ad Afric. in l. 23. ff. eod. cuius scrinia Bachouium ad d. §. 1. compilasse, non obscure deprehenditur. Differentiæ inter legata & donationes mortis causa non sunt pauciores. Legatum fit *μνομεγῶς*, id est, sola voluntate legantis: donatio mortis causa non fit sola voluntate donantis. Donatio fit inter consentientes. Non est donatio sine acceptance l. 4. l. 10. ff. de donat. excepto casu l. 15. C. de sacros. eccl. Cuiac. 12. obs. 28. In mortis causa donationibus quoties quæritur de capacitate donatarii, non donationis, sed mortis tempus spectatur, l. 22. ff. de donat. mort. c. At in legatis etiam testamenti faciendi tempus spectatur, ex

regula Catonis. Nam qui incapax est testamenti tempore, licet capax sit mortis tempore, non admittitur ad legatum, *l. 1. ff. de reg. Caton.* In donationibus mortis causa interdictum quod legatorum non competit, *l. 1. §. 5. ff. quod legator.* Cuiac. 8. obs. 2. & 10. obs. 28. Denique & ab intestato nulla legatorum comparatio occurrit, *l. si filius 20. §. 1. ff. de legat. præst.* Cuiac. d. tract. 2. Ex quibus peripicuum est, quare temperandi vox, *fere*, addita sit in d. §. 1. *Inst. de donat.* Forcat. *necyom. dialog. III.*

De manumissis testamento.

Iustam libertatem tribuit manumissio, quæ fit vel vindicta, vel censu, vel testamento. Vindicta manumittuntur serui apud magistratum, velut prætorem, consulem, proconsulem. Vlpian. *in fragm. tit. 1.* Quæ libertas cessicia dicitur. Cedit enim libertatem dominus, vindicat servus, addicit prætor. Vlpian. *tit. 29.* Vnde scipioni licitoris, quem liberandis servis gerit, vindictæ nomen. Cuiac. *in not. ibid.* Et hanc manumissionem, quæ vindicta fit, intellexit Ovidius illo loco :

*Te quoque servari, modo quam vindicta redemit,
Quis ferat?*

Et Persius :

Vindicta postquam meus a prætore recessi.

Censu manumittebantur olim, qui lustrali censu (post quem scilicet lustrum condebatur, peracto

Suave-

Suouetaurilium sacrificio) Romæ iussu domino-
rum, inter ciues Romanos censum profiteban-
tur, Vlpian. *d. t. 1.* habita ratione ætatis triginta
annorum, vt & in *fragm. illo ex Gramm. Dosithei*
magistri: Et qui in censum manumittitur, si 30.
annos habeat, ciuitate Romana potitur. Merill.
in obs. D. ff. Cuiac, d. t. 1. Vlpiani, vbi in eo, qui
censu liberatur, nullam ætatis haberi rationem
ait, sibi nonnihil contrarius *17. obs. 20.* Testa-
mento vt manumissi liberi sint, lex XII. tabb. fa-
cit; eiusdem ætatis ratione habita. Nam mino-
res 30. annis, testamento manumissi, Latini
fiebant, non Romani. Vlpian. *d. t. 1. §. eadem le-*
ge, quo pertinet, quod de annis 30. adscriptum est
l. 26. ff. de manum. test. & l. 13. §. 5. ff. de statulib.
l. 29. ff. de reb. dub. quod tamen Iustinianus emen-
dauit, *tit. Inst. de libertin. in fin.* Primam & ter-
tiam speciem manumissionum, quæ iustam liber-
tatem tribuunt, iuris compositores in Pandectas
retulerunt; omissa manumissione, quæ censu fie-
bat, quia desierat esse in vsu, Vlpiani quoque tem-
pore, *d. t. 1. fragm. & Neronis, Tacit. 13. annal.*
omissis & ceteris, quibus non dabatur iusta libertas.
Quanquam & earum non desint vestigia in his li-
bris, vt manumissionis per epistolam, *l. 38. in princ.*
ff. de adquir. possess. Qui absenti seruo scribit, inquit
Iulianus, *vt in libertate moretur, non eam men-*
tem habet, vt statim velit serui possessionem
dimittere, sed magis destinationem suam in id
tempus conferre, quo seruus certior factus fuerit.
Cuiacius in *parat. ff. de manumiss.* P. Pithæ. in
not.

not. ad collat. legum Mosaicar. & Roman. pag. 195. Cont. 2. subs. lect. Alium Latinæ libertatis modum indicat Marcellus in l. mortis 15. ff. de manumiss. Cuius hæc est sententia: Vt si dominus absolute, (id est, non imposita conditione, vt Latinam solum habeat libertatem) seruum vindicta manumiserit, mortis causa, seruus interim habeat Latinam libertatem: post mortem manumissoris, iustam & legitimam. Merill. 7. obs. 14. Et ita in l. 19. ff. qui & a quib. manum. nulla libertas, id est, neque iusta, neque Latina, Cuiac. 18. obs. 33. Ad Latinæ libertatis speciem, quæ per mensam obtingebat, cum secum epulari dominus seruum iuberet, animo dandæ libertatis, Theoph. in §. 3. Inst. de libertin. respexit Iuuenalis sat. 5. Nec dura timebis flagra pati bis epulis, & tali dignus amico. An & Lucas Euangelista cap. 12. v. 37. Beati serui illi, quos, cum venerit dominus, inuenerit vigilantes. Amen, dico vobis, præcinget se, & faciet, vt discumbant, & accedens ministrabit eis? vid. Merill. 6. obs. 20.

Paulus lib. 3. fideicommissor.

Itaque hoc casu princeps adeundus est, vt & in hoc casu libertati prospiciatur, l. 27. ff. de fideicomm. lib.

Paulus forte scripserat, prætorem adeundum esse, qui scilicet de fideicommissaria libertate cognosceret, §. 1. in fin. Inst. de fideicomm. heredit. quod concinnatores Digestorum immutarunt, respicientes ad l. ultim. C. fideicomm. lib. ibi: unde si talis questio emerferit, nullum quidem iudicem ita esse puta-

putamus, ut huiusmodi praeferat condemnationem. Sed si legatarius immineat, quatenus & servus restituatur, & post litem contestatam duorum mensium spatium effluxerit, censemus, illico ad libertatem eripi servum, & illum quidem liberum esse, heredem autem pro sua indeuotione in omnes expensas, quas legatarius in lite fecit, quadruplum ei condemnari, iure patronatus integro legatario seruando. Merill. in 50. Decision. Iustiniani.

Iulianus lib. 5. ex Minicio.

Duobus petentibus hominem in seruitutem, pro parte dimidia separatim, si vno iudicio liber, altero servus iudicatus est, commodissimum est, eousque cogi iudices, donec consentiant. Si id non continget, Sabinum, refertur, existimasse, duci servum debere ab eo, qui vicisset. Et fane ridiculum est, arbitrari, eum pro parte dimidia duci, pro parte libertatem eius tueri. Commodius autem est, favore libertatis, liberum quidem eum esse, compelli autem pretii sui partem, viri boni arbitrato, victori suo praestare, l. 30. ff. de liber. cau.

Quod Iustinianus favore libertatis constituit, servum protinus liberum fieri, quem vnus ex dominis directo manumisisset, sed praestari debere partis suae pretium alteri domino non manumis-

soni,

fori, ita ut is cogatur partem suam vendere manu-
 misso, vel manumisso, vel heredi manumissoris
tit. Cod. de comm. seru. manum. Tribonianus et-
 iam traduxisse videtur ad speciem *d. l. 30.* ut, quod
 libertas diuidi non possit, *l. alieno 31. §. 1. ff. de fi-
 deicom. libert.* magis ad se integram libertatem
 trahat, quam retineat hominem in seruitute. Cu-
 iac. in par. *C. d. t. de comm. seru. man.* qui ad lib. 11.
responso. Papiniani in l. 29. ff. de except. rei iudic.
Et in recitationibus ad lib. 5. Iuliani ex Minicio,
 putauit in postremis verbis *b. l. 30. commodius est*
autem fauore libertatis, subesse notam Marcelli,
 Proculeiani, ad Iulianum. Quod, cum Sabini in
 specie *d. l. 30.* seruum manere dixerint, Marcellus
 diuersæ scholæ aliter senserit, ut & cum alter ex
 dominis communem seruum manumississet, *l. 1. in*
fin. pr. C. d. t. de comm. seru. man. Sed certe Tri-
 boniani emblemata potius est, quam nota Marcel-
 li: quia Marcellus notas scripsit ad libros Digesto-
 rum Iuliani, non ad libros Iuliani ex Minicio;
 ex quibus hæc *l. 30.* relata est. Merill. 1. *variant.*
ex Cuiacio 44. Quod de seruo communi ab vno
 ex dominis manumisso dictum, id olim hanc di-
 stinctionem recipiebat: Seruo duorum communi,
 vnus ex sociis libertatem seruo dare poterat, si eis
 coniunctim seruus fuisset legatus per vindicatio-
 nem, *l. 3. ff. de manum. vindict.* secus si per
 damnationem. Cui legatorum distinctioni locus
 erat, si paganus seruum legasset. In testamento
 militis ea negligebatur, *l. si militis 31. ff. de testam.*
milit. Si igitur Titio, & Seio, miles seruum le-
 gasset,

gasset, & deliberante Seio, an legatum vellet agnoscere, Titius servum manumisisset, servo libertas indistincte competebat, *d. l. si militis*, quasi miles istam legatorum differentiam ignorauerit, eiusque voluntas fuerit, ut non concurrente altero, alius totum legatum haberet, quocunque legati genere res esset legata, Merill. 7. *obs.* 23.

Vlpian. lib. 16. ad edictum.

Sed & legatario dandam accessionem temporis, quo fuit apud testatorem, sciendum est. An heredis possessio ei accedat, videamus. Et puto, siue pure, siue sub conditione fuerit relictum, dicendum esse, id temporis, quo heres possedit ante existentem conditionem, vel restitutionem rei, legatario proficere. Testatoris autem semper proderit legatario, si legatum vere fuit, vel fideicommissum, l. 13. §. 10. ff. de adquir. vel amitt. possess.

Vlpianus *in versic. testatoris autem*, διὰ σήμερον pro, vere, scripserat, per damnationem, quia res aliena, ante Iustinianum, non potuit relinqui, nisi per fideicommissum, aut legati genere per damnationem, l. Stichus servus 39. ff. de man. test. l. 88. ff. de V. S. l. alienus 62. ff. ad L. Falcid. quibus in locis huius antiquæ differentiae vestigia extant. Cuiac. 14. *obs.* 36. & 25. *obs.* 33. Re autem propria testatoris alii legata, accessio temporis, quo possedit

dit testator, prorsus inutilis est. Nec enim alia
 fini fit accessio, quam ut usucapionis tempus com-
 pleatur. Vbi igitur usucapioni locus non est, ut
 cum res propria legata est per vindicationem, quo
 genere protinus dominium a testatore in legatari-
 um transit, possessionis accessio nihil prodest, ex
 ratione *l. 3. §. ex pluribus 4. ff. de adquir. poss.* nec
 locus est coniunctioni temporum, si alterutrius
 possessio, vel auctoris, vel successoris sit vitiosa, *d. l. 13. §. ult. l. 2. §. si eam rem 17. ff. pro emt.* Potest
 tamen successor bonæ fidei ex sua persona usuca-
 pere, quod auctor ob suam malam fidem non po-
 tuit, posito casu, quod auctor mala fide possederit,
 successor vero ignoret, rem alienam esse, *l. an vi-
 tium 5. ff. de diuers. & temp. præscript.* An autem
 omnis successor usucapere ex sua persona potest,
 quod auctor ob suam malam fidem non potuit, et-
 iam videlicet, qui ex causa lucratiua, veluti lega-
 to, donatione, rem nactus est? Aff. in *d. l. an vi-
 tium 5.* Negatur in *l. 4. §. 29. & 31. ff. de dol. mal.
 & met. except.* Nullum hic dissidium. Bachou.
ad §. diutina 12. Inst. de usucap.

Modestinus. lib. 5. Pandect.

Usucapio est adiectio domini, per con-
 tinuationem possessionis, temporis le-
 ge definiti, *l. 3 ff. de usucap.*

Ut Vlpianus in *fragm. tit. 29. §. usucapione*,
 sic Modestinus scripserat, *anni, vel biennii.*
 Res mobiles Italicæ, & prouinciales anno usuca-
 piebantur: immobiles Italicæ, biennio, Iusti-
 nia-

nianus annum mutavit in triennium, *l. vn. C. de usucap. transform. princ. Inst. de usucap.* sicut annum in restitutione minorum, *l. 36. ff. de minor.* & in restitutione maiorum, ob causam absentis, *l. 1. ff. ex quib. caus. mai. l. 35. ff. de O. & A.* mutavit in quadriennium, *l. ult. C. de tem. in integr. restitut.* Biennium usucapionis veteris, mutavit in longum tempus, decem, vel viginti annorum, *d. l. vn. ad quam, quia Iustinianus usucapionem transforma- uit, Tribonianus inflexit d. l. 3. cuius verba, tem- poris lege definiti, sunt a manu Triboniani, Cuiac. d. l. 3.* Et est illa definitio usucapionis secundum *d. l. vn. iunct. l. vn. C. de iur. nud. Quirit. toll.* sic interpretanda, ut usucapio non fit adiectio domi- nii ad dominium (dominii Quiritarii ad dominium Bonitarium, vel Prætorium. Vlpian. *tit. 1. fragm. §. in bonis tantum l. si finita 15. §. Iulianus 16. ff. de damn. inf. Cont. 1. disp. iur. ciu. 12.*) sed dominii ad possessionem, *§. ex his itaque §. in fin. Inst. per quas pers. cuique adquir.*

Paulus lib. 54. ad edictum.

Usucapere potest paterfamilias. Filius- familias, & maxime miles in castris adquisitum usucapiet, *l. 4. §. 1. ff. d. tit. de usucap.*

Filiusfamilias usucapere non potest, nisi castren- sia, *d. l. 4. quasi castrensia, arg. §. ult. Inst. de te- stam. milit. & princ. tit. quib. non est permiss. fac. testam.* Cur autem filiusfamilias, maxime miles
(Ludou, Pand.) (I) usu-

vsucapiet? quia paganus hodie etiam aduentitia vsucapere potest, quæ & possidere, sibi que habere potest; profectitia vero vsucapere non potest, §. 1. & 2. *Inst. per quas person. cuique adquir.* Dicitio, maxime, implicat, *princ. f. de interd. l. 8. ff. de decurion. l. 4. ff. de seruit. urb. prædior. l. 7. §. ult. ff. ad L. Iul. maiest. l. 6. C. de donat. Cuiac, in explic. d. l. 4. §. 1. de vsucap.*

Cai. lib. 4. ad edictum prouinciale.

Vsucapionem recipiunt maxime res corporales, l. 9. in princ. ff. eod.

Eadem particula, maxime, emplastrum Triboniani esse videtur Cuiacio *ibid.* propterea, quod seruitutes, etsi iure legitimo non vsucapiantur, ex constitutione tamen Iustiniani vsucapionem recipiant. Quo minus tamen hoc amplectar, facit, quod etiam iure legitimo seruitutes vsucapiantur, d. l. 9. cuius hæc est sententia: Vsucapionem recipiunt cum res corporales, tum etiam incorporales; veluti seruitutes, sed maxime res corporales; quarum vera ac propria est traditio & possessio, *ἐν χειρὸς εἰς χεῖρα μετάθεσις.* Et ante L. Scriboniam seruitutes urbanæ vsucapiebantur, l. 4. §. ult. ff. de vsucap. Quid obstat, quo minus etiam post eam legem vsucapiantur? cum hodieque earum seruitutum vsucapiendarum duret ratio: possessio videlicet, l. 20. in princ. ff. d. t. de seruit. urb. præd. iunct. l. 25. ff. de vsuc. Quin etiam seruitu-
tes

tes rusticæ continuam habent possessionem, non usu corporali, qui sæpe interrumpitur, sed animo. Qui corpore suo desit ire, iter nihilominus possidet, quia hoc animo est, ut quamvis egressus fundo, velit tamen ius eundi retinere. Possessio solo animo retinetur, §. 5. *Inst. de interdict.* Argumento sit interdictum de itinere, actuque priuato, quod est tuendæ possessionis. Et tamen ei etiam competit, qui tempore redditu interdicti, itinere usus non est, l. 1. §. 2. ff. *de itin. act. priu.* Nempe, quia qui hoc interdicto experitur, animo retinuit possessionem. Quibus consequens est, rusticarum seruitutum quoque esse usucapionem. Grauitur aduersatur l. 14. ff. *de seruit.* *Seruitutes prædiorum rusticorum, etiamsi corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & ideo usu non capiuntur: Vel ideo, quia tales sunt seruitutes, ut non habeant certam continuamque possessionem. Idem & in seruitutibus prædiorum urbanorum obseruatur.* Sed facilis est solutio. Duæ hæ rationes, allatæ a Paulo, quare seruitutes rusticæ usucapi nequeant, otiosæ sunt & inertes. Forcat. *in d. t. de seruit.* Prior, (*seruitutes sunt incorporales*) ante L. Scriboniam non obstat, quo minus seruitutes urbanæ usucaperentur, cur post eam legem obstat usucapioni seruitutum rusticarum? Altera ratione (*non habent possessionem*) impugnatur Paulus retorquendo, d. l. 25. iunct. d. l. 1. §. 2. ff. *de itin. actuque priu.* l. 28. ff. *de seruit. urb. prædior.* Ceterum, qui ex constitutione Iustiniani seruitutes usucapi contendunt, abutuntur l. ult. versic.

eodem observando C. de præscr. long. temp. Definitur enim ibi, qui in præscriptione servitutum dicantur præsentēs, vel absentes. Præsentēs sunt, qui in eadem provincia domicilium collocarunt, sicut in usufructu præsentia æstimatur. Atque ita de usufructu servitutum memini me auduisse differentem Ant. Matthæum p. m. Ictum disertissimum, Præceptorem meum: quo differente nemo non concepisset animo redituam veterum Ictorum prudentiam.

Vlpian. lib. ad edictum.

Hoc iure utimur, ut servitutes, per se, nusquam longo tempore capi possint, cum ædificiis possint, l. 10. §. 1. ff. d. t. de usufructu.

Ex sententia Cuiacii Vlpianus scripserat *usufructu*: Quod ita Tribonianus immutarit, *longo tempore capi*, propter transformationem Iustiniani: qua in re merito reprehendi possit, cum olim longo tempore servitutes acquirere licuerit, l. si quis diuturno 10. ff. si servus vend. & nunc etiam servitutes omnimodo longa consuetudine adquirantur, ex constitutione Iustiniani, d. l. ult. Ego nihil hic a Triboniano peccatum esse existimo; sententiam autem d. l. 10. §. 1. eandem esse, quæ est l. 4. §. ult. ff. eod. usufructum servitutum urbanarum impediri lege Scribonia. Sed nullam subesse causam dixi supra, quare post eam legem hæc servitutes usufructum non recipiant,

Modestin. lib. 5. regular.

Quamuis aduersus fiscum vsucapio non procedat, tamen ex bonis vacantibus, nondum tamen nunciatis, emtor prædii ex iisdem bonis extiterit, recte diutina possessione capiet, idque constitutum est, l. 18. ff. de vsucapion.

Bonis vacantibus, (quæ sunt eorum bona, quibus post mortem successor nullus existit. Bona ἀκληρονόμητα, seu ἀδέσποτα, quæ apud Strabonem dicuntur πίπτειν εἰς Καίσαρα) fisco nondum nunciatis, bonæ fidei emtor traditam sibi rem ex his bonis vsucapere potest, idque Papinianus scripsit, §. *res fisci* 9. *Inst. eod.* Nempe Papiniani tempore potuit vsucapione biennali: hodie diutina possessione, siue vsucapione Iustiniana, l. *vn.* C. *de vsucap. transform.* At obstat d. l. 18. ubi etiam tempore Modestini diutina possessio requirebatur. Respond. Verba, *diutina possessione*, non sunt Modestini, sed Triboniani, qui eam legem interpolauit. Cuiac. *in d. l. 18.* Ant. Fab. 7. *coniect.* 10. Est autem vsucapione bonorum vacantium opus, etiam si nunciandi potestas quadriennii præscriptione exspirauit, quia, inquit Cuiacius, possessor non est dominus. Præscriptio quadriennii parit exceptionem: longi temporis possessio deinceps etiam dominium adiicit.

Paul. lib. 32. ad Sabinum.

In vsucapionibus mobilium, continuum
tempus numeratur, l. 31. §. 1. ff. de vsu-
capon.

Res mobiles anno vbique vno vsucapiebantur,
princ. Inst. eod. cuius iuris antiqui vestigium est in
l. 12. §. 5. ff. de Publ. in rem act. Publiciana com-
petebat de infante seruo, nondum anniculo, id est,
nondum vsucapto. Cuiac. *in præsc. temp. c. 1.* An-
nus in iure civili vel utilis est, vel continuus.
Utilis, qui constat ex diebus utilibus, id est, qui-
bus agendi, & experiundi iuris sui potestas est, *l. 1.
ff. de diu. & temp. præsc. l. 55. ff. de edil. ed. l. 1. §.
dies 7. ff. quand. appell. sit. l. 11. §. 5. ff. ad L. Iul. de
adult. l. 6. C. eod.* Continuus est, qui continua
quorumcunque dierum serie constat, *l. 8. de his,
qui not. infam. l. ult. C. de dol. mal. l. 51. §. 2. ff. L.
Aquil. l. 4. §. 5. ff. de statulib.* Anniversarium an-
num satis houe dixerunt Impp. *l. 4. C. de susceptor.
lib. 10.* Inde vulgarium cretionum dies, utiles esse
dicuntur; continuarum vero continui: quod in
illis addantur hæc verba, *quibus scieris, poteris-
que*; in his vero non item. Vlpian. *in fragm. tit.
22. §. cretio & §. cretio autem l. 2. in princ. ff. quis
ordo in bon. poss. seru.* Forner. 2. rer. quotid. 14.
Quo allusit Cicer. *lib. 1. de Orat.* De his, credo, re-
bus, inquit Crassus, ut in cretionibus scribi solet,
quibus sciam, poteroque. Quem locum feliciter
nobis emendauit & restituit Hotomannus. Simi-
lis

lis erat error in c. *ius Quiritium ult. distinct. 1.* vbi pro, *de cretionibus*, antea legebatur, *de curationibus, de contractibus*. Sed ad rem. Annus, quo res mobiles vsucapiebantur, utilisne erat, an continuus? Continuus. Et hoc Paulus scripserat in *d. l. 31.* Qui tamen annus in triennium mutatus est a Iustiniano, *l. vn. C. de vsucap. transform.* Vnde Tribonianus scripsit, in *d. l. 31. continuum tempus*; sed debuit & vocem, *mobilium*, circumscribere: quandoquidem idem prorsus est in vsucapionibus rerum immobilium. Cuiac. in *tit. 19. regul. Vlpiani §. vsucapione*. Aliter Giphani. in *d. l. vnic. p. 241.*

Paul. lib. 54. ad edictum.

Emtori tempus venditoris ad vsucapionem procedit, *l. 2. §. 20. ff. pro emt.*

Sine possessione non procedit vsucapio, *l. 25. ff. de vsucap.* Possessione, scilicet continua, quæ continuo duret, sine aliqua interruptione: olim quidem in vna, & eadem singularis possessoris persona, *§. si ades 32. §. 1. ff. de seruit. urb. prædior. l. 13. §. quæsitum 4. in princ. ff. de adquir. vel amitt. possess.* Constantini. Harmenop. *lib. 4. epit. tit. 4.* idque, vt verisimile est, propter exiguitatem temporis, quo res vsucapiebantur. Hotomann. in *§. diutina 12. Inst. de vsucap.* Res enim mobilis anno ubique vno, immobilis Italici soli, biennio vsucapiebatur, *princ. Inst. eod. & l. vn. C. de vsucap. transform.* Finge: Titius, antequam fundum

venderet Meuius, per annum possedit: Meuius
 emtor, eundem fundum per annum alium posse-
 dit. Ita non est completa possessio biennii, quæ
 ad vsucapionem rerum immobilium ex leg. XII.
 tabul. requirebatur. Nec coniungebantur tem-
 pora possessionis inter venditorem & emtorem;
 vt possessio venditoris prodesset emtori, & emtor
 vsucaperet; quasi ante possedisset. Postea Seue-
 rus & Antoninus rescripserunt, vt tempora inter
 venditorem & emtorem coniungerentur in lon-
 gi temporis præscriptione, adeoque in diuersis et-
 iam personis, *d. §. diutina 12. l. 14. ff. de vsucapion.*
 quod deinde Iustinianus similiter & in vsucapio-
 nibus obseruari præcepit, *d. l. vn. & d. §. diutina.*
 At obstat *d. l. 2. §. 20. pro emt.* Tempore Pauli,
 possessio venditoris emtori ad vsucapionem pro-
 cedebat. Male ergo se huius iuris autorem Iusti-
 nianus laudat. Respond. Hæc *l. 2.* a Triboniano
 est interpolata. Diss. Merillius 5. *obs. 31. & 1. va-*
riant. ex Cuiac. 45. Cuius sententia est, etiam ante
 rescriptum Impp. Seueri, & Antonini, tum in vsu-
 capione *d. l. 2. §. 20.* tum in præscriptione longi
 temporis *l. si duobus 6. & l. pen. ff. de diu. & tempor.*
præsc. tempora fuisse continuata inter venditorem
 & emtorem. Et respondet *ad d. §. diutina*, rescri-
 ptum illud ita intelligendum esse, vt vicissim inter
 emtorem & venditorem possessio continuetur:
 puta, vt venditoris possessio profit emtori, & emto-
 ris possessio accederet venditori, si venditio retro
 ageretur; emtore forte committente in legem
 commissoriam, vel re redhibita ob morbum, aut
 vitium:

vitium: de quo inter iuris auctores non satis con-
 uenerit, *d. l. 13. §. 2.* A qua interpretatione non
 valde alienus est Theophilus. Ad *l. si ædes 32. §. 1.*
 respondet, fieri posse, ut, qui ædes possidebat, alio
 modo possidere desierit, quam venditione, & sic in-
 terpellatam fuisse illius possessionem: ita ut nouo
 possessori integro tempore ad usucapiendum opus
 fuerit: quomodo etiam Bachouius respondet *in*
d. §. diutina. Vtrique tamen responsioni non de-
 est, quod reponatur; de quo alibi. Vid. Cuiacius
tract. 9. ad Africanum in explicat. d. l. 6. ff. de di-
uers. & tempor. præscr. & Petrum Burgium *1. Ele-*
ctor. 7. Dixi, in vna & eadem singularis possessoris
 persona, olim fuisse continuandam possessionem.
 Certum enim est, possessorem vniuersalem, siue
 heredem, semper vsum esse accessione temporis,
 quo defunctus possedit, *l. 43. ff. de usucap.* cum
 eiusdem personæ vicem sustineant, *Nou. 48. in*
princ. l. 11. ff. de diuers. & temp. præscr. & ideo pos-
 sessio defuncti quasi iunctim ad heredem descen-
 dere dicatur, *l. cum miles 30. ff. ex quib. caus. mai.*
 Quod cum in venditore, & emtore, inter quos tanta
 coniunctio non erat, quanta inter defunctum &
 heredem, non haberet locum, constitutione opus
 fuit, ut, quemadmodum inter hos, ita inter illos
 tempora coniungerentur, *d. §. diutina. l. id tem-*
pus 14. ff. de usucap. l. 13. §. quæsitum 4. in fin. ff. de
adquir. vel amitt. possess. vbi est hystorologia. Ho-
 rom. *7. obs. 14. in princ.*

Iulianus lib. 47. Digestor.

Si debitor foro cesserit, & creditores priuato consilio coierint, & elegerint vnum, per quem bona distrahantur, & portio ipsius, quæ ex redactio fieret, solueretur, mox extiterit alius, qui se creditorem dicat, nullam quidem actionem aduersus curatorem habebit, sed bona debitoris vna cum curatore vendere poterit, ita vt quæ a curatore, & a creditore ex bonis contrahantur, omnibus pro portione præstarentur, l. vlt. ff. de curator. bon. dand.

Tribonianus nomen, *magistri*, mutauit in *curatoris*: hic & l. 9. ff. de curat. furioso & al. extr. *min-dand.* quod extraordinario iure, honestioreque ratione iam non amplius constituentur *magistri* bonis vendendis, sed *curatores*, Cuiacius in *par. ff. de administrat. rer. ad ciuit. pertin.* Olim *magister* in auctiōibus dicebatur vnus aliquis e creditoribus, qui debitoris bonis auctiōe diuendendis ita præesset, vt ei, qui plurimo liceretur, rem addiceret, Cic. *Epist. ad Attic. 1.* & in *Quintiana.* *Hottom. ad princ. Inst. de success. sublat.* & in *commentar. verbor. iur. verb. magister.*

De interdictis, siue extraordinariis actionibus, quæ pro his com- petunt.

Ad rubricam Digestorum *de interdictis* Tribonianus appinxit hæc verba, *siue extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt*, Cuiac. *in parat. ibid.* Non enim ex veterum Ictorum libris, & edicto perpetuo promanant, sed Iustiniani temporibus conueniunt, §. *fin. Inst. eod.* vbi dicuntur omnia iudicia facta extraordinaria, id est, simplicia, & nuda, atque adeo primæ suæ naturæ, & æquitati iuris gentium conformia. Olim interdicta non erant ipsæ actiones, sed formulæ atque conceptiones verborum, quibus prætor iubendo aut prohibendo utebatur, *princ. Inst. eod.* Quod si facere iussus, aut prohibitus non pareret interdicto, ex causa interdicti dabatur actio, *l. §. 4. versic. restituenda* (sic enim rectius legitur,) *ff. uti possid. l. 1. §. 2. in fin. ff. si ventris nom. muliere in poss. missa &c. l. 3. in princ. ff. ne vis fiat.* Hodie recisis ambagibus, id est, prisco interdicendi more sublato, recte actiones proponuntur, & instituuntur, eodem effectû, qui olim erat, cum ex causa interdictorum actiones viles darentur, *l. ult. C. de interdict. d. §. fin. J. eod.* Vnde & Tribonianus in *l. 2. C. unde vi*, pro, *interdicto*, posuit, *interdicti exemplo*: sicut & in *l. ult. C. de act. emt. ad instar interdicti*, seu actionis, quoniam hodie interdicta locum non habent, sed ad ex-

em-

emplum eorum res agitur, *l. 3. in fin. C. d. t. de interd.* vbi totus hic versiculus: *Interdicta autem, licet in extraordinariis iudiciis proprie locum non habeant, tamen ad exemplum eorum res agitur*, est Tribonianicus, inquit Giphanius in *prolegom. lib. 8. Cod. p. 262.* Nuspiam in LL. Pandectarum fit mentio actionum extraordinariarum, quæ loco interdictorum proponantur. Id solum in iis proditum est, ex causa interdicti de migrando, inquilino extra ordinem subueniri, *l. 1. §. 2. ff. de migrand.* Nihil obstat *l. 20. §. plane 8. ff. de op. nou. nunciat.* Sensus enim est: Heredem eius, qui contra nunciationem fecit, in factum potius teneri, quam interdicto restitutorio, quod ex noui operis nunciatione reddi solet. Neque enim heres, qui nihil fecit, opus restituere debet, *l. pen. ff. eod.* Cuiac. *5. obs. 17.* Allegata *l. 1. §. 2.* singulariter probat, prætorem non cognouisse de interdictis, sed iudicem pedaneum dedisse, qui cognouerit secundum illam formulam, quam prius impetrari oportuit. Verba legis hæc sunt: *Cui rei etiam extra ordinem subueniri potest: Ergo infrequens est hoc interdictum.* Id est: Ordinaria quidem cognitio, seu, ordinaria & consueta in causa interdictorum procedendi via est, vt prætor litigantes ad iudicem pedaneum amandet, qui possessionis causam iuxta interdicti formulam examinet; sed hic ordo in causa interdicti de migrando non frequentatur, sed prætor ipse extra ordinem super causa ista cognoscit, vt & aliarum quandoque causarum, ac personarum fauore, *l. 1. §.*
petun-

petuntur ff. de R. V. l. 1. & t. t. ff. de var. & extra-
ord. cogn. Adstipulantur Paulus 4. sent. 7. §. edi-
cto. Theophilus, Hotomannus, Baro ad princ.
Inst. de interdict. Duarenus 1. disput. anniu. 19. Cu-
iacius in par. ff. eod. & d. obs. 17. sibi contrarius in
parat. C. eod. vbi Theophili mentem non satis asse-
cutus ait, prætorem interdicentem de possessione,
instruere, siue ἐν δὲ πρὸς τὸν iudicem tantum de pro-
prietate, quo eam causam ordine exequi & perage-
re debeat. Diff. Vultei. in d. princ. n. 42. & 2.
iurisprud. Rom. 21. A. Faber in rational. ad l. 1. §.
6. ff. de postul. qui totidem etiam textibus, quibus
iuris ordinarii, & iudicii in materia interdictorum
fit mentio, refutantur, l. 1. §. 2. ff. si ventr. nom. mu-
lier. in possess. miss. l. 1. in princ. ff. uti poss. l. 1. in
princ. ff. de vi & vi arm.

De vi, & vi armata.

Tribonianus totam ICtorum de interdicto
vnde vi disputationem turbulente permiscuit, ut,
quæ ICti de vi sine armis (quam Cic. in Orat. pro
Cecinna nominat quotidianam: Gellius 20. noct.
Attic. 9. festucariam) proprie & distincte tradide-
runt, ad vim armatam referret. Primo enim,
quod cum aperte Cic. d. loc. & S. Pomp. in voce,
possessio, testentur, in interdicto de vi armata non
quæri, an deiectus possideat, sed tantum, an de-
iectus sit, atque idcirco in eo non addi illam exce-
ptionem, quæ adhiberi in interdicto quotidiano
consuevit, cum possideret, qui deiectus esset: id-
eoque

eoque etiam datur creditori misso in possessionem, & colono, Cuiac. *in sentent. Paul. lib. 5. tit. 6. §. vi deiicitur*, tamen Tribonianus ad illud interdictum hanc Vlpiani sententiam retulit *in l. 1. §. 23. ff. h. t.* *Interdictum hoc nulli competit, nisi ei, qui tunc, cum deiiceretur, possidebat, nec alius deiici visus est, quam qui possidet.* Quam sententiam cum alio loco confirmasset, nimirum in *d. l. 1. §. 45.* turpe tamen in eum locum irrepsit mendum: nam interiecta negatione legendum: *Non alii, quam ei, qui non possidet, interdictum unde vi competere.* Hotom. 7. *obj. 6.* Donell. 15. *comm. 31.* Deinde quod cum Cicer. *de Orat. & I C*ti testentur, solitam interdicto quotidiano adhiberi exceptionem, *cum deiectus neque vi, neque clam, neque precario a deiiciente possideret*; in altero interdicto de vi armata non adhiberi, *d. l. 1. §. qui a me 30. l. 14. l. 17. ff. eod.* tamen Tribonianus in institutionibus indistincte hoc ad interdictum unde vi refert, nam ei, qui vi deiectus est, inquit, proponitur interdictum unde vi, per quod is, qui deiiecit, cogitur ei restituere possessionem, licet is ab eo, qui deiiecit, vi, vel clam, vel precario possidebat, *§. recuperanda 6. Inst. de interdict.* ubi distinguendum fuerat, an qui deiiecit, deiecerit vi armata, vel vi quotidiana. Si vi armata deiiecit, is autem quem deiiecit, ab illo possidebat vi quotidiana, interdictum habet locum. Cuiac. 2. *obs. 4. & 5. obs. 18.* Duaren. 1. *disp. 20.* Hotomann. *d. loc. & in d. §. recuperanda.* Denique cum proprium sit interdicti quotidiani, ut anno

termi-

terminetur, *l. 1. in princ. §. annus 39. ff. unde vi. l. 1. C. eod. l. licet 5. C. de except.* interdictum autem de vi armata sit perpetuum, teste Cicer. *15. epist. 16. (postulabimus, ex qua bare si vi hominibus armatis deiectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi, in hoc anno. Quare si iam biennium, aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti, delinitus illecebris voluptatis, in integro res nobis erit.)* Cuiac. *d. lib. 5. sent. Paul. §. 5. obs. 20.* Tribonianus autem illam annui temporis definitionem ad interdictum de vi armata retulit, *l. 3. §. hoc interdictum 12. ff. unde vi.* Hoc interdictum etiam aduersus eum proponitur, qui dolo malo fecit, quo quis armis deiceretur: & post annum reddetur in id, quod peruenit &c. quod esse absurdissimum vel ex eo intelligitur, quod si prætor absurdum fore putauit, furti manifesti actionem a se proditam, anno terminari, propter facinoris indignitatem, *princ. Instit. de perpet. & temp. act.* quanto absurdius fuisset, vim illam turbulentam, anno exacto, manere inultam, *l. communi 7. §. Iulianus 5. ff. commun. diuid.* Causa autem huius interdictorum confusionis est, quia Tribonianus foro suo seruiens, cum vtriusque vis perseguendæ formulas & differentias, ab imperatoribus, præsertim Græcis, abrogatas videret, totam illam ICtorum disputationem ita confudit, quemadmodum hætenus dixi, Hotom. *d. lib. 7. obs. 6.* Cuiac. *d. lib. 5. obs. 20.* Donell. *d. loc.* Eguin. Baro *in d. §. recuperandæ 6. Inst. de interdict.*

Vlpian. lib. 62. ad edictum.

Hoc interdictum de possessione rerum mobilium locum habet: sed obtinuit, vim eius exæquatam fuisse. Vti possidetis interdicto, quod de rebus soli competit: vt is & in hoc interdicto vincat, qui nec vi, nec clam, nec precario, dum super hoc ab aduersario inquietatur, possessionem habet, l. vn. §. i. ff. vtrubi.

Huius legis verba, *sed obtinuit, &c.* vsque ad finem sunt Triboniani, vel Iustiniani, qui hæc duo interdicta, Vti possidetis, & Vtrubi, (dicta Gallis, *matiers de complainte*. Morn. in l. 3. C. d. ped. iud.) excepta rerum differentia, exæquauit, §. *retinenda* 4. in fin. Inst. de interdict. Giphani. in l. vn. C. vti possid. p. 302. vt vtroque vindicat, qui litis contestatæ tempore nec vi, nec clam, nec precario ab aduersario possidet. Olim in interdicto Vti possidetis vincebat, qui redditi interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab aduersario possidebat: vtrubi vero interdicto is vincebat, qui maiore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidebat, d. §. *retinenda* 4. Paul. 5. sent. 6. in princ. l. maiore 156. ff. de V. S. Et competebat hoc interdictum, non modo ad retinendam, verum etiam vindicandam possessionem, quam possedisset actor maiore parte anni: ideoque interdictum vtrubi agebat ad exhibendum, l. 2.

l. 2. §. sed & si quis interdicturus §. iunct. §. Pomponius 12. ff. ad exhib. Cuiac. 5. obs. 23. Hodie, sicut interdictum uti possidetis: ita & utrobi frustra agit ad exhibendum. Cuiac. in par. ff. d. t. utrobi.

Vlpian. lib. 38. ad edictum.

Generaliter in præiudiciis is actoris partes sustinet, qui habet intentionem secundum id, quod intendit, *l. 12. ff. de exceptionib.*

Vlpianus scripserat, *qui habet formulam conceptam secundum id, quod intendit.* Nam generaliter in præiudicialibus actionibus is actoris partes sustinet, secundum cuius intentionem formula concipitur: ut si ita concipiatur: *Si patet, Lucium esse patronum*, Lucius actoris partes sustinebit. Quod si ita: *Si patet, Caium ingenuum esse*, Caius actor intelligetur, *l. eam, quæ 21. C. de liber. caus.* hoc verific. *Sed si controuersia erit, utrum ex servitute in libertatem petatur, an ex libertate in servitutem, sui conceptione manifeste probatur, ubi loco, sui conceptione, scriptum erat, ex formulæ conceptione.* Sed Tribonianus, quod formulæ essent sublatae *l. 1. & 2. C. de formul. & impetrat. sublat.* eam legem interpolauit: sicut *d. l. 12. Giphian. in d. l. eam, quæ 21.* Non solum autem ex formulæ conceptione æstimandum, quis in causa liberali actoris, quis rei partibus fungatur, sed etiam ex possessione. Spectandum, uter sit in possessione libertatis, vel contra: uter in possessione ingenuitatis, vel contra; patriæ potestatis, vel contra, *l. 7.*

§. ult. ff. de liber. caus. Possessor nunquam ultro, id est, prior agit, l. 1. §. interdictum autem 6. ff. uti possid. iunct. l. 2. ff. ad l. Rhod. de iact. Tuetur enim se commodo possessionis, §. 4. Inst. de interd. Itaque, qui non est in possessione libertatis, is actoris partibus fungitur, & probare debet; qui vero est in possessione, releuatur ab onere probandi, l. circa 14. ff. de probation. Quod si is, qui est in possessione ingenuitatis, quem alter libertum suum esse contendit, fiducia ingenuitatis suæ ultro probationem in se suscipere velit, audiendus est, d. l. circa 14. versic. si quis autem, in qua sunt, qui sedem figant casui vni, quo, qui possidet, actoris partes obtinet, §. æque 2. in fin. Inst. de action. Verum hi non bene subducunt quæstionem b. §. 2. quæ est, quis sit vnus ille casus, in controuersis rerum corporalium, quo, qui possidet, agit in rem. Vbi autem sit vnus ille casus, καίτοι ἐν ἀποκρίσει. Donelli hoc iudicium est in d. §. æque n. 31. itemque Fereti in eod. §.

EMBLEMATA
TRIBONIANI,

Notata in septima & vltima Digestorum
parte.

Paulus lib. 12. ad Sabinum.

Dominus seruo stipulando sibi acquirit:
sed & pater filio, secundum quod leges
permittunt, l. 39. ff. de V. O.

Ver-

Verba vltima, *secundum quod leges permittunt*, sunt Triboniani, quibus significantur constitutiones Iustiniani: secundum quas, si pater filio ex causa peculii profectitii, dari stipuletur, sibi stipulari intelligitur: sin ex causa peculii aduentitii, non sibi, sed filio acquirit vtilem actionem. Et ita in §. *si quis alii* 4. *versic.* *Ei vero Inst. de inutil. stipulat.* hæc verba, *in iis rebus, quæ tibi adquiri possunt*, accipienda sunt. Ex causa profectitia patri acquiritur pleno iure: ex aduentitia, usufructu tenus, *l. cum oportet* 6. *C. de bon. quæ lib. princ. Inst. per quas person. nob. oblig. adquir.* Olim bona filii aduentitia quæcunque etiam videlicet materna, & materni generis, pleno iure acquirebantur patri, §. 1. *Inst. per quas person. nob. adquir. l. qui in aliena* 6. §. 2. *Et* 3. *l. filiusfamilias* 92. *ff. de adquir. vel am. heredit. l. hæc ratio* 3. §. 4. *ff. de donat. int. vir. Et uxor. l. Bæbius* 30. *ff. de pact. dotal. l. 1. in pr. ff. si a par. quis manum.* Conf. 1. *disput. iur. ciu.* 5. Nicol. Bellon. 3. *supputat. 1. Et* 2. *Et* 4. *supput. 4. Et* 5. *Diff. Alciatus* 4. *paradox. 3.* I) per *l. filius* 22. §. 1. *ff. de inoff. testam. ibi: quoniam alii commodum victoriæ parat.* Respond. Hæc verba intelligenda sunt de filio, qui patri commodum victoriæ parat. Sic enim figurandus est casus, vt filius querelam inofficiosi prius mouerit, & pater eam postea sit persecutus; *d. l. 22. in princ. iunct. §. 2. Et* 3. Aliter respondet Nicol. Bellonus *d. cap. 4. in fin.* II) per *l. pen. ff. ad SC. Tertull.* Respond. Ita matris intestatæ hereditas ex SC. Orphitiano ad liberos pertinet,

net, tamen si in aliena sint potestate, ut ea nihilominus adquiratur patri. Nam & id ad nos pertinere recte dicitur, quod alii adquirimus, *l. 140. ff. de V. S. III)* per *l. 1. C. qui admitt. ad bon. poss.* ibi: *emolumentum etiam patri allatura.* Respond. Hæc lex interpolata est a Triboniano, respiciente ad ius nouum, quo bona filii aduentitia patri adquiruntur ususfructus iure, *§. 1. in fin. Inst. per quas person. cuique adquir. l. cum oportet 6. C. de bon. quæ lib.* Giphani. *in d. l. 1. IV)* per *d. l. cum oportet 6. in princ.* ubi Iustinianus profitetur, in veteris iuris observatione multas res esse, quæ extrinsecus ad filios familias veniunt, & minime patribus adquiruntur, quemadmodum in maternis bonis. Respond. per ius vetus ibi Iustinianus intelligit ius vetustius illa *l. cum oportet*, quam Nouellam appellat *in l. cum non solum 8. eod.* Intelligit ergo *l. 1. & aliquas sequentes C. eod. de bon. mat.* Belloni. *d. cap. 5.* Confer. *l. ult. in fin. C. commun. de manu. miss. iunct. l. vn. C. de concub. & l. 3. ff. eod.* Hotom. *in comm. verbi iur. verb. concubina.* Denique Alciati opinio iuuari videtur *§. 2. Inst. d. t. per quas person. verb. ex rebus, quæ adquisitionem effugiebant.* Respond. Hæc verba non sunt referenda ad ius vetus Digestorum, sed ad anteriores Impp. constitutiones, *d. l. 1. & 2.* Sed, ut e diuerticulo in viam redeamus: sunt, qui putent, verbis illis *d. l. 39. secundum quod leges permittunt*, significari distinctionem inter ius & factum, ut, patre stipulante filio, utilis sit stipulatio, si ius in stipulatione versetur; inutilis vero, si factum, *l. quod dicitur 130. ff. eod.*

ead. tit. de V. O. §. sed cum 2. Inst. de stipul. servor.
Sed falluntur, qui id putant: nam eam distinctionem introduxit iurisprudentium interpretatio, non leges, *d. l. quod dicitur. Cuiac. in d. l. 39.*

Paulus lib. 15. quæstion.

Quod dicitur, patrem filio utiliter stipulari, quasi sibi ille stipularetur, hoc in his verum est, quæ iuris sunt, quæque adquiri patri possunt: alioqui si factum conferatur in personam filii, inutilis erit stipulatio, veluti, ut tenere ei, vel ire, agere liceat, l. 130. ff. de V. O.

Hæc etiam verba, *quæque adquiri patri possunt*, Triboniani esse videntur, quorum idem est sensus, qui & verborum *d. §. si quis alii 4. in iis rebus, quæ tibi adquiri possunt. Cuiac. d. loc.*

Vlpian. lib. 50. ad Sabinum.

Quodcunque stipulatur is, qui in alterius potestate est, pro eo habetur, ac si ipse esset stipulatus. Et sicut cum morietur quis, stipulari potest: ita etiam qui subiecti sunt alienæ potestati, cum morientur, stipulari possunt, l. 45. in princ. & §. 1. ff. de V. O.

Procul dubio addiderat Vlpianus, posse etiam filium familias ita stipulari, cum morietur pater: non tamen posse stipulari, post mortem

patris §. post mortem suam 13. versic. ac ne is Inst. de
 inutil. stipulat. quia nec pater ipse sibi post mor-
 tem suam stipulari posset. Momentum morien-
 di a morte distinguitur, sed quia Iustiniani con-
 stitutione hoc sublatum fuerat, d. §. post mortem.
 Et l. scrupulosam 11. C. de contrab. Et committ. sti-
 pulat. ideo a Triboniano omissum est in d. l. 45.
 vbi Cuiacius. Valuit, inquam, stipulatio hoc
 modo concepta, cum morietur pater, dare spon-
 des? quia momentum moriendi non morti, sed
 vitæ tribuitur, l. 79. §. 1. ff. de C. Et D. l. 18. §. 1. ff.
 de man. testam. Hæc conditio, inquit Iulianus,
 cum moriar, liber esto, vitæ tempus complectitur:
 Et idcirco inutilis esse videtur: sed melius est, verba
 benignius interpretari, ut post mortem suam videat-
 ur testator ei libertatem reliquisse. Quibus ex ver-
 bis apparet, decisam esse quæstionem symplosia-
 cam, de qua apud Aulum Gellium 6. noct. Attic. 13.
 Quando moriens moriatur, cum iam in morte est,
 an cum in vita, Alciat. 2. parerg. 44. Cuiac. 3. obs.
 34. Sed alius mihi hic residet scrupulus, cur sti-
 pulatio fuerit utilis, collata in tempus moriendi,
 cum moriar, vel cum morieris §. ita autem 15. Inst.
 d. t. de inutil. stipulat. inutilis vero, concepta hoc
 modo, pridie, quam moriar, vel, pridie, quam mo-
 rieris, dare spondes? d. §. post mortem. Si enim
 conditio, cum moriar, vitæ tempus complecti-
 tur, d. l. 18. multo magis complectetur conditio,
 pridie, quam moriar, vel pridie, quam morieris.
 Itaque si non nocebat ista formula, cum morie-
 tur, multo minus nocere debuit hæc, pridie, quam
 mo-

moriatur: nam omnino refertur ad tempus vitæ,
non autem mortis. Fatendum equidem, quia in-
certus est dies mortis, non nisi post mortem sciri
posse, an quis pridie sit mortuus, Theoph. in §. pen.
Inst. de legat. Cuiac. in not. ad d. l. scrupulosam 11.
Bachou. in not. ad parat. Wesenbec. de C. & D. n. 3.
Sed multo minus sciri potest illud, cum morietur,
nisi post mortem. Balduin. lib. 1. sui Iustiniani, p.
(mihi) 51. Aliquando, cum morietur, accipitur,
pro, post mortem, l. 11. §. si filio 10. ff. de leg. 3. l. 1. §.
18. ff. de collation.

Julianus lib. 54. Digestor.

Sed, qui actum stipulatur, deinde iter,
posteriore stipulatione nihil agit: sicut
qui decem, deinde quinque stipulatur,
nihil agit. Item si quis fructum, dein-
de vsum stipulatus fuerit, nihil agit.
Nisi in omnibus nouandi animo hoc
facere specialiter expressa ait. Tunc
enim priore obligatione exspirante, ex
secunda introducitur petitio: & tam
iter, quam actus, nec non quinque exi-
gi possunt, l. 58. ff. de V. O.

Julianus scripserat, nisi in omnibus nouandi ani-
mo hoc fecerit, solus namque nouandi animus
sufficiebat: & ipso iure fiebat nouatio ex præsum-
ptione, & coniectura voluntatis contrahentium.
§. pen. versic. sed cum hoc quidem *Inst. quib. mod.*

*toll. oblig. ut puta, correo debendi postea adiecto obligationi, pignore, aut fideiussore postea accepto; aucta, vel deminuta quantitate debiti; conditione, tempore, pœna adiecta vel detracta, mutato chirographo, l. chirographis 57. ff. de administr. & peric. tut. l. ultim. C. de nouation. ubi pro, minorem, legendum iuniorem: hoc modo, cautionem iuniorem acceperit: quam scripturam confirmat d. l. chirographis 57. quæ docet, nouationem fieri, etiamsi amissum sit prius chirographum, facto nouo chirographo, licet nec persona, nec causa obligationis mutata sit: mutationem chirographi nouationem esse. Cuiacius 19. obs. 36. Sed noua Iustiniani constitutio definiuit, tunc solum nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter contrahentes nominatim, & specialiter expressum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis conuenerint: ita ut voluntate tantum expressa nouatio fiat, ἀνανέωσις, ἀνακατα-
 νισμός, non lege, id est, coniecturis ex lege aliqua petitis; sed voluntate, id est, expressa partium conuentione d. l. ult. ibi: nisi ipsi specialiter remiserint priorem obligationem, & hoc expresserint, quod secundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter definimus, voluntate solum esse, non lege nouandum, ad quam Iustiniani constitutionem Tribonianus inflexit d. l. 58. ubi Cuiac. Giph. in tit. C. de nouation. p. 453. Balduin. in Iustiniano ad d. l. ult. Ante Iustinianum id agi satis erat, nec specialiter exprimi oportebat: & ideo cum de nouatione tractant Icti, adiiciunt sæpe,
 si hoc*

si hoc actum sit. l. 2. l. 6. in princ. l. 8. §. 1. ff. de nouat. l. 27. si pactus ff. de pact. Non addunt, *specialiter*: vel sicubi additum est, *ut in d. l. 58. de V. O. l. 29. l. 31. §. si duo 1. ff. d. t. de nouation.* additum est a Triboniano ex *d. l. ult.* Cui, obseruante Cuiacio 14. *obs.* 7. amicum est, & familiare, desiderare specialem voluntatem, vbi poterat sufficere quælibet, *l. 4. §. quæsitum 4. ff. si quis caut. iudic. sist. caus. fact. l. si quis 22. in fin. princ. ff. de leg. 3. cuius verba, sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit, voluntatis sibi pœnituisse, & voluisse, ut legatarius plura legata accipiat.* Triboniani sunt, non Hermogeniani; sermone ipso satis de suo iudicio prodente. Quin etiam ex forma contextus, atque orationis *d. l. 58.* manus Triboniani non difficulter colligitur. Diff. Ant. Faber 3. *coniect.* 3. eumque secutus Fr. Raguellus *in d. l. ult.* quorum sententia est, olim in certis quibusdam casibus nouationem non aliter fuisse inductam, quam si nominatim, & specialiter ita inter contrahentes conuenisset, per *d. l. 58. d. l. 29. d. l. 31.* Sed Fabrum refutat Giphanius *in d. tit. C. de nouation. p. 453. & sq.* Ceterum, si inter contrahentes nominatim, & specialiter expressum non sit, quod priorem obligationem voluerint nouatam, causa procedit ἀνοσάτευτος (sic legendum esse *in d. l. ult.* monet Iacobus Curtius 1. *verisim. ad fratr. cap. 34.* ex veteribus libris confirmat Cuiacius *in not. ad d. §. pen. Inst. quib. mod. toll. oblig.* voce latina detorta ad inflexionem Græcam. Balduin. lib. 2. *sui Iustini* p. (mibi) 165. id est, sine nouatione: adeo,

vt ne ope quidem exceptionis induci nouatio possit. Molin. *ad Alex. in notis, consil. 13. lib. 2.* Gi-
phan. *d. loc. p. 454.* Gail. 2. *obs. 30.* vbi ita in came-
ra imperiali practitari testatur.

Paulus lib. 24. quaestion.

Petit priuilegium dotis, tutelæ, si post
diuortium dos in stipulationem dedu-
catur, vel post pubertatem tutelæ actio
nouetur, si id specialiter actum est, l.
aliam 19. ff. de nouation.

Venulei. lib. 3. stipulationum.

Secundum quæ si reus ab aliquo stipule-
tur, nouatione quoque liberare eum
ab altero poterit, cum id specialiter
agit, l. si rem 31. §. 1. ff. eod.

Verba l. 29. *si id specialiter actum est*, itemque
l. 31. *cum id specialiter agit*, sunt Iustiniani: a quo
constitutum est, vt nisi id specialiter agatur, non
contingat nouatio, l. ult. C. eod. Adde, quæ dixi
ad l. 58. supra de V. O. Ei autem, quod Venule-
ius respondet, & magno verborum molimine
adstruit, e duobus correis stipulandi, vnum, in
præiudicium alterius, nouare obligationem posse,
aduersatur Paulus in l. si vnus 27. in pr. ff. de pact.
hoc argumento: Quod iuris est in argentariis so-
ciis, idem quoque iuris est in duobus reis stipulan-
di.

di. Atqui ex argentariis sociis vnus non potest nouare, quamuis ei recte soluatur. Assumptum probatur his verbis, *tantum enim constitutum, vt solidum alter petere possit: nam nec nouare, &c.* Cum igitur hoc tantum constitutum sit, non etiam, vt & alter nouare possit, ideo nec nouare alter potest. Similis est ratio in l. 10. ff. de solution. Adiecto solutionis gratia solui tantum potest, & ideo nec petere, nec nouare, nec acceptum ferre potest. Frustra harum legum conciliationem quæsiueris. Equidem non ignoro, quod Robertus i. recept. sent. 25. Wesenbecius in par. ff. de duob. reis, n. 9. Pacius i. antin. 96. Io. Gædd. de contrab. stipulat. c. 10. conclus. 2. n. 16. pro hac antimoniam concilianda adferant. Sed festucaria sunt omnia, quæ allata sunt. Cuiac. 22. obs. 6. Costal. in d. l. 27. vbi ingenuè fatetur, pugnam illam, nisi inepte tollatur, tolli non posse. Bachou, in not. ad Treutler. vol. 2. disputat. 27. tb. 9. lit. d. Verior autem est sententia Venuleii, quia fortioribus nititur rationibus, Ronchegall. ad princ. l. 3. ff. de duob. reis. Quamobrem, inquit, potior est decisio Venuleii, & ei standum est, cum sit ab eo principaliter, effuseque pertractata, & efficacissimis rationibus comprobata; Paulus vero contrariam sententiam referat incidenter, & ex sententia alterius.

Paulus lib. 4. sentent.

Sollicitatores alienarum nuptiarum, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidi-

dinis extra ordinem puniuntur. Qui puero stuprum, abducto ab eo, vel corrupto comite, persuaserit, aut mulierem, puellamue interpellauerit, quidue impudicitiae gratia fecerit, donum praebuerit, pretiumue, quo is persuadeat, dederit, perfecto flagitio, punitur capite: imperfecto, in insulam deportatur: corrupti comites summo supplicio afficiuntur, l. 1. in princip. & §. 2. ff. de extraordinar. criminib.

Adulterium, ut ex hac lege apparet, iure Digestor. fuit capitale. Sed non desunt, qui manum Triboniani ibi suspicentur: eo, quod iure nouo. demum adulterium factum sit capitale, l. quamuis 30. §. 1. C. ad l. Iul. de adult. l. transigere 18. C. de transact. N. 134. cap. 10. in princ. iunct. d. l. 30. Aut dicendum, tractari in d. l. 1. de criminibus extraordinariis, ubi aliquando ob circumstantias grauius animaduerti potest; etiam sanguinis poena quandoque irroganda, d. l. 1. & l. 9. in fin. ff. cod. l. 7. §. bodie 3. ff. ad l. Iul. repetund. l. 4. §. 2. ff. ad l. Iul. pecul. Alias ex d. l. 1. §. 2. efficeretur, etiam stuprum esse capitale; contra quam diserte proditum est in §. item lex Iulia 4. Inst. de publ. iudic. Alciat. 5. paradox. 10. Bachou. in not. ad Treutl. vol. 2. disp. 32. tb. 2. lit. d. quod itaque crimen ad utramque definitionem d. l. transigere, pertinet, diuerso respectu. Ad primam: quo-

quo casu poena stupri est capitalis, *arg. l. 6. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult. l. inter stuprum 101. ff. de V. S.* Ad secundam: quo non capitalis. *Pac. in commentar. ad d. l. transigere n. 36. Dissent. Connanus 5. comm. 7. & Delirio in ead. l. n. 114. & sqq.* qui exceptionem a regula partis primæ simpliciter extendunt ad stuprum. Dissentiunt rursus alii, qui stuprum ab ea exceptione indistincte remouent.

Hermogen. lib. 6. iuris epitom.

Nonnulli propter paupertatem, ut sunt, qui minus quam quinquaginta aureos habent, *l. 10. ff. de accusatione.*

Hæc paupertatis definitio, ad aureos quinquaginta, est Iustiniani: quæ olim fuit quinquaginta milium sestertium; in ingenuis scilicet. Nam in libertinis ex *Papiniani XV. responsorum in collatione LL. Mosaic. & Rom. tit. 4.* intelligitur, fuisse HS. XXX. adeoque triginta aureorum hodie: sestertiarum ratione redacta ad aureorum rationem, §. 3. *Inst. de success. libert.* vid. supra ad *l. pen. & ult. ff. de in ius voc.* Cuiac. 19. obs. 31. Cui tamen litem intendit V.C. & in dispungendis scriptoribus acutissimus Claudius Salmasius *lib. 3. de Trapezit. fan. p. 640.* De aliis paupertatis effectibus vid. *Mynsing. 4. obs. 27. Gail. 1. obs. 142. Guid. Pap. decis. 561.*

Modestin. lib. 12. Pandect.

Crimen maiestatis facto, vel violatis statuis, vel imaginibus, maxime exacer-

cerbatur in milites, l. 7. §. vlt. ff. ad l. Iul. maiestat.

Maiestatis crimen non facto tantum, sed etiam verbis impiis, & maledictis maxime exacerbatur, vt Paulus ait *5. sentent. 29. in fin. princ.* idemque prorsus Modestinus scripserat *in d. l. 7.* Sed quia ex maledicto non contrahi crimen maiestatis postea constitutum est, constitutioque relata in Codicem Iustiniani l. 1. C. *si quis imp. maled.* ideo Modestini verba Tribonianus sic immutauit: *Crimen maiestatis facto, vel violatis statuis, vel imaginibus maxime exacerbatur.* Haud tamen perite, cum factum satis violatas statuas comprehenderet. Illa etiam, quæ addita sunt verba, *in milites*, recipienda non sunt. Ita quidem Cuiacius *in sentent. Paul. d. loc.* Sed Merillius 3. *variant. ex Cuiac. 2.* lectionem illam Florentinam defendit, & aliam Pauli, aliam Modestini mentem esse scribit, hanc scilicet: Crimen maiestatis non adeo seuerè vindicari in milites, si verbis imperatorem læserint, sed si facto læserint: puta, violatis statuis, vel imaginibus. Eueniebat sane sæpenumero, vt milites imperatorem verbis læderent; veluti, cum legiones immodeste missionem postularent. Sueton. *in August. cap. 24.* aut congiarium, aliudue donatium peterent, aut de stipendiis quererentur. Verba quidem impia in ceteris vindicabantur. Paul. *d. tit.* Arnob. *lib. 1. aduersus gentes.* *Maiestatis apud vos rei sunt, qui de vestris secus obmurmurauerint legibus.* Sed ob verba
non

non facile crimen maiestatis intendebatur militibus, quæ graues militiæ labores, & stipendia non præbita sæpe illis poterant extorquere. Seditiosi milites ob querelam, vel vociferationem, tantum de gradu deiciuntur, *l. 3. §. si intra 20. ff. de re milit.* At factò crimen maiestatis in milites maxime exacerbatur, *d. l. 7.* cuius facti exempla subiicit Modestinus: puta, si Cæsaris statuas, aut imagines violassent. Erat magna signorum religio, ac veneratio, vt quæ Cæsaris imagines præferebant. *Veget. lib. 2. de re milit. c. 6.* *Hæc enim suscipit Aquilam, quod præcipuum signum in Romano est semper exercitu, & totius legionis insigne.* Hæc imagines Imperatorum, hoc est, diuina & præsentia signa veneratur. Cum autem milites defectionem cogitabant, imagines a signis detrahebant. *Tac. 4. historiæ. Vexillarius comitantis cohortis direptam Galbæ imaginem solo adflixit. & lib. 3. Primores castrorum nomen, atque imagines Vitellii amoliuntur.* Herodianus *lib. 8. in Maximino*, refert, milites Maximinum, & filium ipsius, tentorio prodeuntes obtruncasse, *τάς τε εἰκόνας ἐκ τῶν σημείων κατὰσπῶσι*, postquam imagines ex signis detraxis-
sent. Non frustra igitur Modestinus, crimen maiestatis in milites factò exacerbari, ait, si statuas imperatoris, aut imagines violauerint, quia sic defectionem moliri videntur. Tantumque abest, vt τὸ in milites ex *d. l. 7. §. ult.* reiiciendum sit, vt potius summa cum ratione retineri debeat; quod & in omnibus libris extat, & in Ecloga Basilicōν reperitur. Sed & ipse Cuiacius sibi non
con-

constat: nam ut argumento *l. miles 11. ff. ad l. Iul. de adult.* (quæ militem lenocinii, vel adulterii reum deportari præcipit,) probet *20. obs. 18.* adulteros paganos ex lege Iulia de adulteriis relegari, ait, in milite exasperari crimen, adducta *d. l. 7. §. ult. ff. ad l. Iul. maiest.* Merrill. *d. loc.*

Ex tit. Inst. de publicis iudiciis.

Lex Iulia de adulteriis temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, §. item lex Iulia 4. Inst. de publ. iudic.

Tribonianus interpolavit legem hanc Iuliam, & ad sui temporis rationem accommodavit, Pacius *ad l. transigere 18. C. de transact. n. 27.* Wesenb. *in par. ff. ad l. Iul. de adult. n. 19.* Nam crimen adulterii lege Iulia non fuisse capitale, sed relegationem meruisse, validissimis probatur argumentis, petitis ex *l. si quis viduam 5. ff. de quaest. l. miles 11. in princ. l. mariti 29. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult. l. 14. l. 18. ff. de testib. l. Claudius 13. ff. de his, quib. ut in dign. l. 2. §. miles 3. ff. de his, qui not. infam.* Cuiacius *6. obs. 11. & 20. obs. 18. & 19.* Bachou. *in not. ad Treutl. vol. 2. disp. 32. th. 2. lit. d.* contra Lipsium *in not. ad Tac. lib. 4. annal.* Adulterii pœna, quæ olim, inquit, non in promptu: recludam, si potero, & tenebris prisce ævi radium aliquem dabo novæ lucis. Et post longe: pœna adulterii in corpore Digestorum, quod miremur, non expressa. Sed legit Lipsius titulum
ge:

generalem de adulteriis, quasi πλατυόφθαλμος,
 lateque dispiciens; quid ubique: at in posticis, ac
 ψευδοθύγοις quid foret, curæ suæ non fecit. Addu-
 ctis modo legibus, velut hastis amentatis adstrui-
 tur, quod dixi. Hotom. in d. §. item lex Julia 4.
 Bachou. d. l. Adde Augustinum lib. 3. de ciuitate
 Dei c. 5. ibique Ludou. Viuem in not. Diss. Gœd. in
 l. 101. ff. de V. S. n. 4. item in comm. de contrab. stip.
 c. 6. n. 145. Quis autem adulterium fecit capitale?
 Imperator aliquis Græcorum recentior; Constan-
 tinus Magnus, vt videtur, legem Dei, Leuit. 20, 10.
 Deut. 22, 22. secutus, l. quamuis 30. §. 1. C. ad L.
 Iul. de adult. l. 16. C. de pœn. N. 134. cap. 10. in princ.
 Barnab. Briffon. lib. sing. ad L. Iul. de adult. ad ver-
 ba, pro comperto stupro, Matth. Glock. ad l.
 transigere 18. C. de transact. At obstant l. castitati
 9. C. d. t. de adult. d. l. transigere, quæ sub Ale-
 xandro, & Diocletiano Impp. adulterium fuisse
 capitale probant. Sed respond. has quoque leges
 a Triboniano esse interpolatas, adiectis ad l. casti-
 tati, his verbis, si pœnam capitale euaserit: &
 ad l. transigere, excepto adulterio. Cuiac. in not.
 solemn. ad d. l. castitati, §. 19. obs. 39. Bach. in not.
 ad Treutl. vol. 1. disp. 7. tb. 5. lit. c. Wesenb. in par.
 ff. de transact. n. 5. Obstant adhuc loca apud
 Apuleium (qui vixit sub diuis fratribus, vt notant
 P. Pithœ. 2. aduersarior. 10. & Ræuardus 1. varior.
 20.) lib. 9. de asino aureo, illis verbis, ne iuris quidem
 seueritate lege de adulteriis ad discrimen vocabo
 capitis tam venustum, atque pulchellum. Apud Ar-
 nobium lib. 4. adu. gentes. Ad libidinem homines
 proni atque ad voluptatum blanditias, naturæ in-
 (Ludou. Pand.) (L) fir-

*mitate proclives, adulteria tamen legibus vindicant, & capitalibus afficiunt eos pœnis, quos in aliena com-
prehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione iecisse.* Itemque apud Saluianum *lib. 7. de prouidentia*; cuius verba recitat Cuiacius *20. obs. 18.* Respond. Constantinus capitalem adulterii pœnam fecit ordinariam. Anteriores imperatores aliquando ex quadam seueritate pœnam adulterii extra ordinem aggrauabant. Cuiac. *d. obs. in fm.* Treutl. *d. disp. 7. ibique Bachovius.*

Ex tit. Inst. de publicis iudiciis.

Lex Cornelia de sicariis homicidas ultore ferro persequitur, vel eos qui, hominis occidendi causa, cum telo ambulant, §. item lex Cornelia 5. Inst. de publ. iudic.

Tribonianus hanc quoque legem Corneliam interpolauit. Nam huius legis (latae a Cornelio Sylla dictatore *l. 2. §. capta 32. ff. de O. I.*) pœna est deportatio, & omnium bonorum ademptio *l. 3. §. pen. ff. ad L. Cornel. de sicar.* Hotom. *in d. §. item lex Cornel. 5.* Cuiac. *in sent. Paul. lib. 5. tit. 23. in princ.* quia lege Portia & Sempronia vetabatur: ne ciuis Romanus verberaretur, aut occideretur. Cic. *pro Rabir.* Alexand. ab Alexandr. *3. genial. dier. 20.* Bodin. *5. de rep. 3.* Vnde Milo, cædis Clodii reus, Massiliam deportatus est. Tempore Plinii pœna homicidii cœpit esse capitalis. Vid. Plin. *lib. 10. natur. histor.* Cuiac. *in not. ad tit. C. ad l. Corn. de sic. in princ.* Et ei, quod dicitur *in d. §. item lex Cornelia*, illum etiam plecti capite, qui hominem

occidere voluit, cui consentanea est *l. diuus 14. ff. ad L. Corn. de sicar.* Cuiac. 15. *obs.* 25. ei, inquam, consuetudine generali derogatum est. Wesenb. *in parat. ibid. n. 16.*

Modest. lib. decimo secundo Pandectarum.

Pœna parricidii more maiorum hæc instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus, deinde culeo insuatur, cum cane, gallo gallinaceo, & vipera, & simia, deinde in mare profundum culeus iactetur, *l. 9. ff. ad L. Pomp. de parricid.*

Perobscurum est, quod hæc pœna parricidii more maiorum instituta fuisse dicitur, si maiores ab eo tempore reputamus, quo Cicero Sextum Roscium defendit. Neque enim verosimile est, Ciceronem id prætermisurum fuisse, cum de solo culeo loquatur in *Orat. pro Rosc.* nullius vero bestię, quæ cum damnato fuerit inclusa, meminerit. Videtur autem Tribonianus aliquid ex Constantini lege in *l. vn. C. de his, qui parent. vel liber. occid.* responso Modestini more suo assuisse. Hotom. in *§. 6. f. de publ. iudic. & lib. 1. antiquit. Rom. ad L. Pomp. de parric.* vbi tamen scrupulum cui iniicere possit, quod lege Constantini ea parricidii pœna fuerit antiquior, auctore Iuuenali *sat. 8. vbi de Nerone* *μνησκούμενος*.

*Libera si dentur populo suffragia, quistam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni?
Cuius supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culleus unus.*

Nec expeditu facile, quod Pompeius communem quorumvis homicidarum pœnam promulgavit in parricidas veros *l. 1. ff. d. t. secus atque L. Pompeia cautum dicitur in d. §. alia deinde.* Vid. Cuiac. *in sent. Paul. lib. 5. tit. 24. & tit. 23. in princ. Bachou. in not. ad parat. Wesenb. d. t. ad L. Pomp. de parric. n. 1.* cur autem parricidæ adduntur hi comites, canis, gallus, vipera, simia? Theophilus respondet in paraphrasi *ad d. §. alia deinde.* ubi verba eius sunt: *ideo animantia hæc parricidæ culeo induntur, quia ipsi sunt simillima.* Quædam enim eorum e medio tollunt proprios parentes; quædam a pugna inter se inuicem non possunt abstinere. Adde H. Cardanum *lib. 10. subtilit.*

Ex tit. Inst. de publ. iudic.

Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei, qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, vel signum adulterinum fecerit, sculpsit, expresserit sciens, dolo malo. Eiusque legis pœna in seruos vltimum supplicium est: in liberos deportatio, §. 7. Inst. de publ. iud.

Fal.

Falsum ex lege Cornelia fuit capitale, *l. 1. § 5. C. ad L. Corn. de fals.* posteriores autem constitutiones fecerunt non capitale, *l. 22. C. eod. l. 1. §. 13. ff. eod.* quod igitur dicitur *in d. §. 7. L. Corneliae* pœnam esse deportationem, tam falsum est, quam, quod adulteros lege Iulia capite puniri: sed inflectitur lex Iulia, itemque *l. Cornelia* ad posteriores constitutiones, eisque legibus attribuitur, quod ad eas SCta, & posteriores constitutiones derogarunt, aut surrogarunt. Cuiac. *in parat. C. d. t. ad l. Corn. de fals. § 19. obs. 39.* sibi contrarius *6. obs. 11.* ubi ex *L. Cornelia* falsum capitale fuisse negat, de eo tamen transigere licere contendit per *l. transigere 18. C. de transact.* quod id lege Cornelia nominatim videatur esse permissum; quoniam ad priuatam causam plerumque pertineat. Miror, hoc a Merillio inter variationes Cuiacii non fuisse relatum, qui opera Cuiacii posthuma cum iis, quæ edi voluit, aliis omnibus edi serio prohibitis, parum candide sæpius commisit. Male meriti sunt de Cuiacio, inquit Bachovius *in tract. de pign. lib. 3. c. 3.* qui opera illa, contra, quam ipse fieri vetuerat, post mortem eius ediderunt. Illud etiam, quod dicitur *in d. t. §. 7.* lege Cornelia testamentaria puniri eum, qui aliud instrumentum falsum scripsit, vel signavit, non est ex ipsa lege Cornelia, quæ non de alio instrumento, quam testamento fuit: sed ex SCto Liboniano, facto sub Tiberio, Statilio Tauro, & Libone Coss. quo pœna *L. Corneliae* irrogatur ei, qui aliud, quam testamentum dolo malo signavit signariue curavit, vel qui

sibi sua manu hereditatem, aut legatum adscripsit voluntate testatoris, *l. 3. C. de his, qui sib. adscrib. in testam.* Cuiac. *in parat. C. d. t. de fals.* Non est idem SCtum Libonianum cum SCto Claudiano, facto ex edicto D. Claudii; sed vnum ab altero distinguendum, *d. l. 3. & l. de eo 10. in princ. ff. ad L. Corn. de fals.* Cuiac. *in par. ff. d. t. de his, qui sibi adscrib.* sibi contrarius *in par. C. d. t. de fals.* Videtur autem SC. Libonianum præcessisse, & subsecutum fuisse edictum Claudianum; quod SCtum confirmavit, vel SCto aliquid adiecit. Merill. 2. *variant. ex Cuiac. 17.*

Vlpian. lib. 9. de offic. procons.

Et pœna viginti aureorum statuitur, *l. 2. §. 2. ff. ad l. Iul. de annon.*

Modestin. lib. 2. de pœn.

Quod si in municipio contra hanc legem, magistratum aut sacerdotium quis petierit, per senatus consultum centum aureis cum infamia punitur. Et si quis reus vel accusator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit, id est, aureorum centum fisco inferre iubetur, *l. 1. §. 1. & vlt. ff. ad l. Iul. ambit.*

Loco sestertiorum Tribonianus reposuit aureos. Vid. supra ad *l. pen. & vlt. ff. de in ius voc.*

Ma.

Macer. lib. 2. publ.

Qui post inscriptionem ante litem contestatam, anno, vel biennio agere non potuerint, variis præsidum occupationibus, vel etiam ciuiliū officiorum necessitatibus districti, in senatusconsultum non incident, l. 15. §. 5. ad SC. Turpill.

Causæ criminales olim terminabantur anno, l. reus 7. ff. de mun. & bonor. numerando a die inscriptionis, l. 2. C. Theod. ut intr. an. crim. quæst. term. Hodie biennio, computando ex die litis contestatæ, l. 3. C. ut intr. cert. temp. crim. quæst. term. quoniam nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est, ait Iuuenalis. Nec hic licet bis peccare. Et ex d. l. 3. Tribonianus addidit ad d. l. 15. verba, vel biennio. Cuiac. in par. C. d. t. ut intr. cert. temp. & in pragm. de præscript. temp. c. 20. Raguell. in d. l. 3. Diff. Hotom. 2. amicabile. respons. 8. Hodie nimirum accusator, qui post inscriptionem negligens est, in peragendo reo intra biennium, pœnam desertionis incurrit ex SCto Turpilliano: cuius negligentiae pœna est infamia, & multa quartæ partis bonorum, l. 1. C. eod. Non fuit tamen Tribonianus tam accuratus, ut ad sententiam d. l. 3. traduceret etiam d. l. reus 7. Cuiac. 1. obs. 8. qua l. reus, abutuntur hodie interpretes, probaturi, reum postulatum, etiam si nondum præterierit biennium, quod causis criminalibus a Iustiniano definitum est, non quos honores, post

annum, quam reus delatus est, petere posse; cum enim nondum ex reis exemptus sit, nulla ratione fieri potest, ut honorum ei detur petitio. Quod vero lex ait, post annum reo petitionem honorum dari, ratio in promptu est, quia annus iure antiquo fuit criminalis causæ finis. Cuiac. *d. loc. § 20. obs. 13. in fin.* At cur citius causæ criminales, quam ciuiles sunt terminandæ, *l. properandum 13. §. 1. C. de iudic.?* An, quia ciuiles sunt obscuriores, ut Cuiacius respondet *17. obs. 23.* laudato Cicerone *2. de orator. verb. quarum rerum negligentia plerasque causas, & maxime priuatas (sunt enim multo sæpe obscuriores) videmus amitti?* An potius, quia tristis est, & squalidus reorum status, & misericordiæ aucupator (quod *in reatu esse* dixit Ictus *in l. 25. ff. de pæn.* vbi Budæus Balduin. *lib. 1. sui Iustini-ani p. 72.*) quorum itaque interfit, non diu pœnæ expectatione, quæ ipsa sæpe pœna est molestior, vrgeri? Raguell. *d. loc.* Carcer ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet *l. 8. §. solent 9. l. mandatis 35. ff. cod. l. 6. C. cod.* Vulgo mala mansio dicitur, alio sensu, quam *in l. 7. in princ. ff. depos.* vbi mala mansio est Cippus, quo vincti pedes manusque constringebantur serui, ac ceteri malefici quilibet. Ποδοκάκκην propterea, καὶ ξύλον κολασθήριον Græci nuncupabant. Mornac, *in d. l. 7.*

Vlpian. lib. 10. de off. proc.

Nam in primis decuriones in metallum damnari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subiici, vel viui exuri, *l. moris 9. §. II. ff. de pæn.*

Callistratus lib. 6. de cognit.

Capitalium poenarum fere isti gradus sunt: summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, item viui crematio, &c.

Famosos latrones in his locis, vbi grassati sunt, furca figendos compluribus placuit, l. 28. in princ. & §. pen. ff. eod.

Paulus lib. 5. sentent.

Auctores (sic legendum, non actores, vt habet lectio Florentina, l. 2. C. de seditios. Paul. 5. sent. 22. in princ.) seditio- nis, & tumultus, populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut bestiis obiiciuntur, aut in insulam deportantur, l. si quis aliquid 38. §. 2. ff. eod.

Tribonianus pro, *cruci suffigi*, scripsit, *furcae subiici* in d. l. 9. pro, *ad crucem damnatio*, scripsit, *ad furcam damnatio* in d. l. 28. in princ. pro, *crucifigendos*, posuit, *furca figendos*, in d. l. 28. §. penult. denique pro, *in crucem*, substituit, *in furcam*, in d. l. si quis aliquid 38. iunct. tit. 22. in pr. lib. 5. sent. Pauli, vbi Cuiac. Ant. Contius 1. subsec. iur. lect. 13. Lips. lib. 3. de cruce c. 7. Wesenbec. in par. ff. de poen. n. 3. quia Constantini constitutione sublata erat crux: procul dubio crucis, in qua Christus Dominus & Seruator noster passus est, veneratio-

ne. Et ita Sozomenus 1. *eccles. histor. 8.* narrat, Constantinum primum crucis supplicium ex usu publicorum iudiciorum sustulisse, & in sua moneta hoc sculpi iussisse. Hermias *lib. 1. ἀμελεῖ τοι πρότερον νενομισμένην Ῥωμαίοις τὴν τῆς σταυροῦ τιμωρίαν ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων*, quod Constantino nominatim adscribit Augustinus in *questionibus Vet. Testamenti* teste Cuiacio 16. *obs. 1.* Adde Couarruv. 4. *var. resol. 5.* Hotom. *lib. 5. antiqu. Roman.* Scaliger. 1. *epist. 12.* Gothofr. *ad d. l. 28. lit. O.*

Paul. lib. 5. sentent.

Si quis instrumentum litis suæ, a procuratore aduersario proditum esse conuicerit, procurator, si humilior sit, in metallum damnatur; si honestior, adempta parte bonorum dimidia, in perpetuum relegatur, d. l. si quis aliquid 38. §. 8.

Imo vero Paulus ita scripserat: *Si quis instrumenta litis suæ a procuratore suo, vel cognitore, aduersario prodita esse conuicerit, tam procurator, quam cognitor, si humiliores sunt, in metallum damnantur: si honestiores, adempta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegantur, lib. 5. sentent. tit. 25. §. 7.* Sed Tribonianus, quia Iustini tempore sublati erant cognitores, ab his locis, quos ex iuris autoribus sumsit, positum cognitoris nomen semper exemit. Dicitur autem cognitor maxime in causa status, defensor eius,

eius, qui patitur controuersiam. An sit ex ciuibus. Donat. in *Adelpb.* In tria, inquit, diuisit officium defensionis suæ, in assertoris; principio eam esse dico liberam: in cognitoris; ciuem atticam: in fratris; meam sororem. Ascon. in 3. *Verr.* Hoc genus, inquit, defensoris in iure cognitor dicitur, maxime cum de alicuius statu agitur. Cognitor præsentem litigatore causam agit: procurator, absente litigatore. Cuiac. 1. *sentent.* Paul. 2. de *cognitor.* Hotom. in *comm. verb. iur. verb. cognitor.* Quæ tamen distinctio cognitoris a procuratore, accidentalis tantum est. Essentialis autem hæc est: Procurator negotium in se suscipit, & dominus litis efficitur: cognitor vero vicariam tantum, & ministri operam præbet; in se iudicio non translato. Ascon. *Pæd. in diuinat.* An hoc etiam interest, quod procurator sit actoris & rei: cognitor, rei tantum? Hoc non ausim affirmare. Generale est illud Horatii 2. *sat. 5.*

Ire domum atque
Pelliculam curare iube, sis cognitor ipse.

Callistratus lib. 1. de iur. fisc.

Variae sunt causæ, ex quibus nuntiatio ad fiscum fieri solet: aut enim dicitur quis decessisse, qui in capitali crimine esset, vel etiam post mortem aliquem reum esse, vel domum

munum restructam esse, vel ab actione recessum, vel rem litigiosam venundari, &c. l. 1. in princ. ff. de iur. fisc.

Verba, *rem litigiosam venundari*, inserta sunt a Triboniano, ut enim res litigiosa, quæ venierit, fisco adquiratur, Iustinianus constituit, l. ult. in princ. C. de litigios. quæ est edita post consulatum Lampadii, & Orestis. Efficitur autem res litigiosa non tantum a tempore litis contestatæ, sed etiam a tempore editæ, & aduersario insinuatæ citationis, Nou. 112. c. 1. auth. litigiosa C. d. t. Quamuis enim iure digestorum, & codicis, ad hoc, ut vitium litigiosi contrahatur, litis contestatio necessaria fuerit, l. 1. §. 1. ff. de litigios. l. 2. C. eod. hoc tamen per dictam nouellam constitutionem esse immutatum. Cuiac. in expos. d. N. 112. Raguell. in d. l. ult. Sand. de probib. rer. alien. c. 9. §. 1. n. 6. At rem litigiosam non facit sola denunciatio, quæ fit impediendæ venditionis causa; veluti si creditor denunciaret debitori, ne pignus distrahat, l. 1. ff. & C. d. t.

Paulus lib. 3. ad L. Iuliam & Pap.

Non ut a patre filius: ita vxor a marito, iure postliminii recuperari potest: sed tunc, cum & voluerit mulier, & adhuc alii post constitutum tempus nupta non est, l. 8. ff. de capt. & postlim. reu.

Ver-

Verba, *post constitutum tempus*, addita sunt a Triboniano, respiciente ad *N. 22. c. 7.* qua matrimonium non statim soluitur captiuitate, & qui quæue mansit in ciuitate, ius connubii non habet, quamdiu certum est, superesse captium. Sed si incertum hoc sit, satis est, eum expectari quinquennio: post quinquennium secundæ nuptiæ impunitæ sunt, quasi bona gratia solutis primis. Cuiac. *in expos. d. N. 22.* Hotom. *7. obs. 20.* Adde quæ scripsi ad *d. l. vxores 6. supra de diuort. & repud.* Notandum in *d. l. 8.* discrimen inter patriam, & maritalem potestatem: quod quamuis vxor, quæ in manum conuenit, in viri manu & potestate sit, vt filius; multo tamen facilius a viri potestate liberatur, quam filius a patris. Nam viri captiuitate, vxor statim, ipso iure, sine spe ipsius inuitæ recuperandæ soluta est; patris captiuitate ius patriæ potestatis pendet; si forte recuperari postliminio possit, *l. in bella 12. §. 1. ff. d. t. de capt. & postlim. reu.*

Paul. lib. 1. ad edictum.

Ea, quæ magis imperii sunt, quam iurisdictionis, magistratus municipalis facere non potest. Magistratibus municipalibus non permittitur in integrum restituere, aut bona rei seruandæ causa iubere possidere, aut dotis seruandæ causa, vel legatorum ser-

seruandorum causa, l. 26. in princ. & §. I. ad municip.

Facile adducor, ut credam, Paulum addidisse, aut dare bonorum possessionem: quia magistratus municipales non habent mixtum imperium: denegantur eis τὰ ἀρχικώτερα, id est, ea, quæ sunt maioris potestatis, ut Græci aiunt *ad d. l. 26.* Datio autem bonorum possessionis est mixti imperii: dare bonorum possessionem, prætorium est, vel præsidale, non duumvirale, l. 3. ff. de iurisdic. explosa commentitia ἀναδιπλώσει, quam Goueanus inducit *d. l. 3.* hoc modo: *Quod in danda bonorum possessione consistit, iurisdicatio est. Iurisdicatio est etiam iudicis dandi licentia.* Sed quia Constantinus in l. ult. C. qui admitt. ad bon. poss. constituit, ut apud magistratum municipalem bonorum possessio agnosci possit, quæ olim peti & dari ab hoc magistratu non potuit, ideo fortassis Tribonianus inter exempla mixti imperii non commemorauit dationem bonorum possessionis in *d. l. 26.* Giphani in l. pen. & ult. C. d. t. qui admitt. ad bon. poss. in qua, ut hoc obiter addam, tria valde noua Constantinus introduxit: ut apud duumuiros (qui etiam hodie in integrum restituere posse videntur, arg. l. ult. C. ubi & ap. quem cogn. in integr. rest.) agnosci bonorum possessio possit, ut solemnis petitio datioque bonorum possessionis necessaria non sit; quæ fuit olim necessaria l. 1. C. commun. de success. l. 20. in fin. ff. de exception. ut denique præmatura agnitio, facta

Et intra tempus datum proximiori cognato, eo deficiente, recte facta intelligatur; quod olim non obtinuit, *l. filius 42. §. nam filius 2. ff. de bon. libert.* Post Constantinum, Theodosius, & Valentinianus Impp. etiam citra testationem existimarunt, sufficere quaecunque indicium (non tamen extra ius, & conspectum magistratus) admittendæ bonorum possessionis, *l. 1. C. Theod. decret. vel bon. poss.* quod & Iustinianus probat *§. ult. Inst. de bon. poss.* Cuiac. 17. *obs.* 19. Scip. Gentil. *lib. 1. de iurisdic. cap. 21.* Giph. *d. l.* Nicol. Bellon. *supputat.* 1. 2. & 3.

Labeo lib. 4. Pithanon a Paulo epitomatorum.

Ex hoc quoque earum rerum dissimilitudo apparere poterit; quia pœnæ certæ singulorum peccatorum sunt, mûltæ contra: quia eius iudicis potestas &, quantam dicat: nisi cum lege est constitutum, quantam dicat, *l. 244. in fin. ff. de V. S.*

Ad classem emblematum Tribonianicorum Hotomannus 8. *obs.* 16. refert hanc appendiculam: *Nisi cum lege est constitutum, quantam dicat; quam sumtam esse credit ex l. ult. C. de modo mûltar. quæ a iudic. inflig.* ubi impp. mûltarum quan-

quantitatem, & summam definiunt: quarum taxatio antea iudicum arbitrio permittebatur, *l. aliud fraus* 131. §. 1. ff. de V. S. quod tamen a posterioribus Cæsaribus immutatum sit. Nam eos, inquiunt Arcadius & Honorius, qui ordinario provincias iure moderantur, erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, ultra duarum unciarum auri summam condemnare non patimur. Proconsularem vero potestatem, si mulctandi necessitas imminebit, senarum unciarum auri summa cohibebit. Ceteri vero spectabiles iudices, & qui vice nostra administrationis gubernacula susceperint, ultra tres auri uncias sibi intelligant licentiam denegatam &c. *d. l. ult.* Verum, hæc non male cohærent: Mulcta arbitrio iudicis irrogatur *d. l. aliud fraus* §. 1. *versic. & mulcta quidem.* Et mulcta certo est circumscripta modo, quem iudex excedere prohibetur *d. l. ult.* Nam etsi certum modum iudex non possit excedere; intra eum modum tamen eius arbitrii res est. Quin etiam posteaquam mulctam irrogavit, ex causa eam moderari & remittere potest, *l. 6. §. pen. & ult. ff. de off. præf.* Cuiac. *in parat. C. d. t.* Confer. definitionem libertatis, §. 1. *Inst. de iur. person.* Ergo hodieque iudicis arbitrio mulcta irrogari recte dicitur.

Papin. lib. 28. quæstion.

Actus legitimi, qui recipiunt diem, vel conditionem, (*id est, quibus de facto aperte adicitur dies, vel conditio*) veluti mancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, serui optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis, vel conditionis adiectionem, l. 77. ff. de R. I.

Apud magistratus municipales, si habeant legis actionem, emancipari & manumitti potest, inquit Paulus 2. sent. 25. §. pen. Vnde apparet, manumissionem vindicta fuisse legis actionem, l. ult. C. de his, qui a non dom. man. sunt. Idcirco nec iteratur, l. 2. C. de vindicta, nec fit per procuratorem, l. 3. C. eod. Tribuitur autem vindictæ nomen virgulæ, quam dominus, aut licitor, vice domini, imponit capiti serui manumittendi, & inde Claudianus: *Deductum vindice morem lex celebrat*, id est, lege agitur in seruis manumittendis vindicta. Vid. supra ad tit. de manumiss. testam. At cum impositio vindictæ in usu esse desierit, itemque adhibitio licitoris, & verba solemnia domini, l. ego 8. l. manumissio 23. ff. de manum. vind. & circumductiones serui, & salapictæ, rhapsmata, alapæ, (quæ in manumissionibus seruis impingebantur. Claudianus :

Tristis conditio pulsata fronte recedit

In cinem, rubuere genæ.

Et ita Seruator noster Iesus Christus, accepta
(Ludou. Pand.) (M) per-

persona serui, Philipp. 2. v. 7. alapis cæsus est Io. 18. v. 22. vt nos a seruitute diaboli in libertatem as-fereret.) *l. pen. & vlt. C. de emancip. liber.* ideo *in d. l. 77.* manumissio non numeratur inter actus legitimos. Cuiac. *in par. C. d. t. de vindi. in fin.* Idem iudica de adoptione, quæ est legis actio, *l. vlt. C. de adopt.* Fiebat olim solemniter, vel per magistratum, trina mancipatione, & bina manumissione, in adoptando filiofamilias; vel per populum, in adoptando patrefamilias; curiatis comitiis, & adhibitis pontificibus: *d. l. vlt. Cuiac. in parat. C. cod. Diff. Treutl. vol. 1. disp. 2. tb. 8. lit. a. in exegefi*, vbi mancipationis vocabulo *d. l. 77.* manumissionem & adoptionem contineri ait; quem refutat Bachouius *in not. ibid.* Dissentit etiam Hotomannus, qui aliud esse actus legitimos, aliud legis actiones, scribit *illust. quest. 34.* quem refellit Cuiac. *15. obs. 16.* Nescit quoque Andius *sine bono*, quid sit legis actio, *3. de republ. 6. pag. (mibi) 500.* quomodo Ioannes Bodinus per anagrammatissimum notatur a Cuiacio *18. obs. 38.*

A D D E N D A

Ad tit. de inoffic. testam.

Vlpian. lib. 14. ad edictum.

Potest dici, deductis libertatibus, quartam ineundam. Cum igitur placeat, quartam minui per libertates, eueniet,

niet, vt, qui seruos tantum habet in patrimonio, dando eis libertatem, inofficiosi querelam excludat: nisi forte hic filius, si non fuit in potestate, a patre heres institutus, merito omittit hereditatem, & ad substitutum transmittens, querelam inofficiosi instituet, vel ab intestato, citra edicti poenam habeat hereditatem, l. Papinianus 8. §. 9. ff. de inoff testam.

CAsus hic est. Quidam, cum seruos tantum haberet in patrimonio, filio emancipato heredi instituto substituit, vulgariter: deinde omnibus seruis libertatem imposuit, adeoque quod vna manu filio dedit pater, altera surripit. Quæritur, quomodo consulatur filio heredi instituto finire? Respond. Ope legis Fusiæ Caniniæ, quæ certum tantum numerum seruorum testamento manumitti iubet; aliorum libertates irritas facit. Vlpian. *in fragm. tit. 1. §. penult.* Paul. 4. *sent. 14. §. pen. & ult.* Filius igitur institutus, quia Caninia facit, vt supersint quidam serui, quibus non competit libertas, rem habere potest. Et hoc procul dubio non prætermiserat Vlpianus in *d. l. 8.* sed quod a Iustiniano sublata esset lex Caninia *tit. Inst. de l. Fus. Canin. toll.* ideo a Triboniano id omissum est. Cuiac. *in recitat. ad d. l. 8.* Duo autem remedia alia, quibus filius vtatur, Vlpianus proponit: nempe, vel repudiet heredita-

ditatem, & querela inofficiosi aduersus substitutum experiatur: vel, si substitutum non habeat, omisso testamento, ab intestato hereditatem agnoscat; quo casu non offenditur edictum prætoris, *si quis omissa causa testamenti, ab intestato hereditatem possideat*, quia filius dolo malo non omittit testamentum, in fraudem legatariorum, vel libertatum, sed id agit, vt excludat fraudem testatoris, qui eum instituit heredem sine re, *l. cum pater 77. §. Titio 31. ff. de leg. 2.* Quæ tamen remedia olim necessaria non erant, propter *l. Caniniam*: nisi si duos tantum seruos in patrimonio habuisset testator, ambos enim manumittere potuit. *Vlpian. d. zit. 1. Paul. d. tit. 14.* Lege Caninia, vt hoc etiam addam, cautum fuit, vt libertates seruis nominatim darentur testamento. *Vlpian. & Paul. d. loc.* Quid si in circulo seruos testator manumisisset, vt Caius loquitur *lib. 1. Inst. tit. 2.?* Omnium libertas impediebatur. In circulo, id est, sine ordine, confuse, non singulos nominatim; atque ita dignosci non possit, quis primus sit, aut imus. Veluti in circulo primum punctum, & vltimum assignari non potest. *Cuiac. in par. C. de l. Fus. Can. toll.* Et ita Dionysius Areopagita in *lib. de diuiduis nominibus c. 7.* loquitur de angelicis mentibus: Τὸ λογικὸν ἔχον, διεξοδικῶς μὲν καὶ κύκλῳ περὶ τῶν ὄντων ἀλήθειαν περιπορευόμεναι: *Rationem habent, fuse & circulo rerum veritatem incunt.* *Merill. 7. obs. 40.*

Vlpian. lib. 31. ad edictum.

Si seruo communi legatum sine libertate vnus ex dominis reliquit, hoc ad solum focium pertinet, l. verum 63. §. 9. in princ. ff. pro foc.

Regula: Nemo inuitus rem suam vendere cogitur, ne iusto quidem, & suo pretio, quanti res digna est, l. 9. ff. rer. am. l. nec quasi 70. ff. de R. V. l. 11. ff. de R. J. aliquando vitatur, & perdit officium suum. Sic seruo communi ab vno ex dominis manumisso, alter partem suam ei vendere cogitur, & seruus plenam consequitur libertatem, ex Iustiniani constitutione, §. vltim. Inst. de donation. l. 1. §. 5. C. de communi seru. manumiss. ad quam inflexa est d. l. 63. ibi, sine libertate. Nam lib. 3. sentent. Paul. tit. 6. §. communi. adscriptum est, etsi cum libertate: quoniam tempore Pauli in usu erat illud ius accrescendi, quo seruus communis ab vno manumissus, totus fiebat focii. Iustinianus vero, eo iure sublato, voluit seruum illum plane fieri liberum: cui constitutioni Tribonianus d. l. 63. aptauit. Balduinus lib. 3. Iustiniani pag. 367. Huc faciunt, quæ scripsi ad l. 30. ff. de liber. caus. pag. 142. & sq.

Finis legum Pandectarum a Triboniano interpolatarum.

EMBLEMATA TRIBONIANI,

Notata in Codice.

Impp. Valentin. & Valens.

Negotiatores si qui ad domum nostram pertinent, ne modum mercandi videantur excedere, Christiani (quibus verus cultus est, adiuuare pauperes, & positos in necessitate) prouideant episcopi, l. i. C. de episcop. audientia.

Qui subactio ingenio rem inspexerunt, agnoscunt, adiecisse hic aliquid Tribonianum de suo, vnde adstrueret episcopis cognitionem de politia, & re annonaria: cum parum verisimile sit, Valentinianum & Valentem cogitasse hac lege de episcopis, id est, antistitibus, sed de episcopis illis, quorum operam ac munus describit Iustus in l. ult. §. irenarchæ. l. 7. ff. de muner. & honor. Item episcopi, inquit, qui præsumt panis, & ceteris venalibus rebus, quæ ciuitatium populis ad quotidianum victum vsui sunt, personalibus muneribus funguntur. Et minus dubitabit de transformatione Triboniani, qui d. l. i. conferet cum l. i. C. de commerc. & mercat. quæ est eorundem imperatorum, ad eundem Iulianum comitem orientis. Verba huius legis sunt: *Negotiatores si qui ad domum nostram pertinent, potentiorum quo-*

quoque homines necessitatem debitam pensionum (ut honestas postulat) agnoscere moneantur: ut per cunctos, qui emolumentum a negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis effectus. Est de lustrali auri collatione, ut docet l. 5. (vnde vtraque lex est sumpta. Cuiac. in par. C. de lustr. aur. coll. lib. 11.) C. Theod. de lustr. aur. collat. quod onus erat negotiatorum, & ob id a Lampri- dio in *Alexandro* dicitur aurum negotiatorium. Dicitur etiam *χρυσάργυρον* a Zonara, & Euagrio in Anastasio, qui id sustulit. Cuiac. d. loc. Mornac. in d. l. 1. C. de episc. aud. Adde etiam Duarenum l. disput. anniuers. 57. qui tamen animum non ad- uertit ad illam concinnationem Tribonianeam.

Impp. Dioclet. & Maxim.

Transfigere, vel pacisci de crimine capi- tali, excepto adulterio, prohibitum non est: de aliis autem publicis cri- minibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, transfigere non licet, citra falsi accusationem, l. 18. C. de trans- act.

De crimine capitali, quod sanguinis pœnam ingerit, transfigere vel pacisci, neque turpe, ne- que illicitum est, l. 1. ff. de bon. eor. qui ant. sent. mort. sib. conscit. l. 1. §. pen. ff. de calumniator. Excipit Diocletianus adulterium; quod licet sit ca- pitale, de eo tamen pacisci nefas sit. Vbi tamen

non leuiter obstat, quod, cum exceptionem oporteat esse de regula, *l. nam quod liquida 4. §. fin. ff. de pen. leg.* adulterium autem tempore Diocletiani non fuerit capitale, vt probaui *in digest. sub rubr. ad l. Iul. de adult.* Anton. Faber 2. *coniect.* 20. respondet, illa verba *d. l. 18. excepto adulterio*, esse imperiti alicuius interpretis: quam responsionem falsitatis & erroris coarguit ecloga Basilicōv, quæ hanc quoque exceptionem diserte agnoscit: ibi, χωρὶς τῆς τοῦ μοιχείας ἐγκλήματος, *excepto adulterii crimine.* Quid igitur? verba illa, *excepto adulterio*, assuta sunt a Triboniano: eo, quod huius, seu Iustiniani tempore adulterium esset capitale. Cuiac. 19. *obs.* 39. Wesenbec. *in par. ff. de transact. n. 5.* Bachou. *in not. ad Treutl. vol. 1. disp. 7. tb. 5. lit. C.* An autem, sicut in prima parte *d. l. 18.* excipitur adulterium: ita & in secunda parte excipitur crimen falsi? Nequaquam. Sensus enim verborum, *citra falsi accusationem*, est, in accusationem, & pœnam falsi incidere eum, qui de criminibus publicis non capitalibus transigit, *arg. l. 1. §. 1. ff. ad l. Corn. de fals. l. 2. ff. de concussion. l. ult. §. de prauaricat. l. imperatores 34. ff. de iur. fisc.* Diss. Cuiac. 6. *obs.* 11. Et 19. *obs.* 39. motus auctoritate Græci interpretis, qui verba, *citra falsi accusationem*, ita reddidit Græce, χωρὶς τῆς τοῦ πλαστογραφίας ἐγκλήματος, *excepto falsi crimine.* Verum Græcorum interpretum dicta non sunt edicta. Græcus interpretes opinionis errore lapsus, vsus est vocabulo χωρὶς. Giphani. *in d. l. 18. in fin.* Alibi etiam Cuiacius

iacius Græcorum interpretationi impensius fauit, velut 16. *obs.* 18. vbi probauit, Nouellam Romanæ senioris, vt beneficium l. 2. C. de resc. vendit. pertineat solum ad venditorem, non emtorem, & 15. *obs.* 30. l. princeps 31. ff. de LL. secundum Græcos ita accipit, vt princeps solutus sit, non omnibus legibus, sed pœnariis. Item 10. *obs.* 24. Stephani Græci interpretis sententiam probauit, pacta in continenti adiecta contractibus stricti iuris, non inesse ex parte actoris. Sæpenumero Græci interpretes vim locutionis Romanæ non assecuti grauitèr allucinati sunt. Merill. cap. 9. *dissert. in lib. tres ex Cuiacio.* Grauis auctor Harmenopulus (verba sunt Donelli) & dignus, cuius gratia vadimonium deferatur, credo, quia Græcus est & aliena lingua, non latina utitur. Ego si quod verum me habere credam, continuo mihi suspectum sit, si idem ab Harmenopulo positum videam.

Impp. Theodos. & Valentin.

Cum aduocatio prætoriana centum quinquaginta numero togatis, minime, vel intuendo, vel augendo concludatur, iubemus eos, qui ex his ad fisci patronatum peruenerint, a cohortis, vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandocunque genitis liberos custodiri, &c. l. 8. C. de aduoc. diuers. iudicior.

Quod hic expressum erat de curiali conditione, Tribonianus immutavit, propter *l. curialib. 66. C. de decurion. lib. 10.* ubi Iustinianus constituit, ut iidem liberi patroni fisci cum patribus curia liberentur, qui fuerint post patronatum fisci procreati. *Cutacius in par. C. eod.* Vnde tamen, ut hoc in transcurso addam, perperam infertur, ex duobus regiis filiis, quorum vnus ante adeptum a patre regnum, alter postea natus est, præferri posterius natum. *Hotomann. illustr. qu. 2. Diss. Bodinus 6. de rep. 5. Tiraqu. qu. 31. tract. de iure primogenit. Mornac. in d. l. 5. ff. de senator.*

Imp. Gordianus.

Neque reipublicæ causa absentibus, neque aliis maioribus ad tit. in integrum restitutionis pertinentibus, præscriptionem quadriennii post factam a fisco venditionem obesse posse, manifestum est, *l. 5. C. de restit. milit. & eor. qui reip. c. abs.*

Olim præscriptione quinquennii, ex edicto D. Marci, tutus erat, qui quid a fisco emisset, *§. ult. Inst. de usucap. l. ult. C. si aduers. fisc. tit. C. Theod. de quinquenn. præscr.* Hodie statim securus est, ex constitutione Zenonis: sed in fiscum integra est domino, vel creditori intra quadriennium actio in rem, vel hypothecaria *l. 2. C. de quadrienn. præscript.* Quamobrem Tribonianus ius vetus infle-

&ens

Etens ad ius nouum, *in d. l. 5. pro quinquennii*, re-
posuit, *quadriennii*: quod & libri Basil. sequun-
tur. Cuiac. *in par. C. d. t. de restit. milit.* Bachou.
in comm. ad d. §. ultim. Olim, inquam, qui eui-
ctionem metuebat, *l. 13. §. 9. ff. de hered. petit. l. 41.*
ff. de iur. fisc. l. 1. C. de her. vel act. vend. hodie sta-
tim ipso iure securus est, translatis in fiscum actio-
nibus, & constitutione Zenonis *d. l. 2. §. d. §. ult.*
Quæ tamen constitutio aspera est, & tantum non
iniqua; duriore aduersario opposito aduersario.
Quis enim velit litigare cum principe? Poten-
tioribus pares esse non possumus, inquit Caius
in l. 3. in princ. ff. de alien. iud. mut. c. f. quod di-
ctum prouerbii habet speciem. Nam & Pindarus:
χαλεπαὶ δ' ἔρις ἀνθρώποισιν ὁμιλεῖν κρείσσων,
& Hesiodus: ἄφρον δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσο-
νας ἀντιφερίζειν. Cuiac. *in par. C. ne lic. potentior.*
patrocin. litig.

Imp. Antoninus.

Causa iureiurando ex consensu vtrius-
que partis, vel aduersario inferente,
delato & præstito, vel omisso, decisa,
nec periurii prætextu retractari potest,
nisi specialiter hoc lege excipiatur, *l. 1.*
C. de reb. cred.

Hæc appendicula, *nisi specialiter hoc lege ex-*
cipiatur, quæ a Codice Gregoriano abest, est
ex emblematum Tribonianicorum genere. Nam
cum

cum vetus esset iuris regula, causam iureiurando decisam non retractari, §. *item si quis postulante* 21. *Inst. de action.* Iustinianus autem in *l. ultim. C. d. t. de reb. cred.* nouum ius induxisset, ut si quis, herede deferente, iurasset, sibi legatum eo testamento relictum, quod tum non apparebat, tum deinde, repetito testamento, eum peierasse apparuerit, condici solutum legatum possit; Tribonianus ad illud Antonini rescriptum clausulam illam ex hac noua & speciali lege attexuit. Sic Hotomannus 6. *obs.* 20. Cuiacius 18. *obs.* 35. *in fin.* & Raguellus in *d. l. ult.* tradunt: rectius quam Donellus (quem sequitur Treutler. *vol. 1. disp.* 21. *th.* 8. *lit.* b.) qui 24. *comm.* 17. *in princ. legem in d. l. 1. accipit de conuentione.* Etenim non semel in iure nostro conuentiones dicuntur legem dare contractibus, *tit. ff. de lege commissor. l. 39. ff. de pact. l. legem 10. C. eod.* tamen verbum, *legis*, simpliciter positum, & in dubio sanctionem significat, *l. 36. ff. de recept. arb. l. dudum 14. C. de contrab. emt.* Neque est verosimile, delatione iurisiurandi hanc conuentionem de arguendo periurio in *d. l. 1.* adiectam fuisse. Quin, an ea effectum arguendi periurii inducere potuerit, merito dubitari possit: siquidem decisionem iureiurando factam, fauorabiliter ius publicum defendit, & iureiurando præstito, tantum quæri, an iuratum sit, & religioni stare debere, decidit *l. 5. §. 2. ff. de iureiur. l. quodsi 21. & l. sq. ff. de dol. mal. d. §. item si quis postulante 11.* Ba hou. in not. ad Treutl. *d. disp.* 21. Ceterum rationem exceptionis in *d. l. ult.*

ult. reddit ibidem Accursius, quod, sicut transigi non possit, nisi inspectis testamenti verbis, *l. 6. ff. de transact.* ita nec iurari, *arg. l. 2. ff. d. t. de iureiur.* Alii speciale esse putant in causa ultimarum voluntatum: quæ circumueniri non debeant. Ratio, quam Iustinianus indicat *in d. l. ult.* ibi: *nullum ex huiusmodi periurio lucrum ei accedere,* latissime patet: quam si sequamur, nulla non causa iureiurando decisa, prætextu periurii retractari posset. Sed non raro ICti, & Impp. generaliores suorum responsorum, & rescriptorum rationes reddunt, quam quæ soli quæstioni deseruiant: quæ, nisi intra suos coërceantur terminos, certissimas iuris propositiones evertent. Conf. *l. vn. C. de probib. sequestr. pecun. l. 1. ff. de constit. pecun. l. 4. ff. de adim. leg. §. 3. versic. cui enim Inst. de nupt. Giphani. in d. l. vn.*

Impp. Valent. Theodos. & Arcad.

Dudum proximis, consortibusque concessum erat, ut extraneos ab emtione remouerent, neque homines suo arbitratu vendenda distraherent, sed quia grauis hæc videtur iniuria, quæ inani honestatis colore velatur, ut homines de rebus suis facere aliquid cogantur inuiti, superiore lege cassata, unusquisque suo arbitratu quærere, vel probare possit emtorem: nisi

nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit, l. 14. C. de contrah. emt.

Ius προτιμήσεως, retractus, datur conuicinis in specie l. vn. C. non lic. hab. tutor. Metrocom. loca sua ad extr. transf. lib. 11. propter quam ad d. l. 14. Tribonianus adiicit hæc verba: *nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit*, quæ non erant in Codice Theodosiano. Cuiac. in par. C. d. t. non. lic. habit. Metrocom. Raguell. in l. 3. C. de iur. emphyt. Giphani. in l. 9. C. de locat. pag. 335. Sicut lege Mosaica contribulibus id ius dabatur, *Leuit. 25.* Iure ciuili non competit cognatis aut consortibus d. l. 14. nisi ex conuentione l. 122. §. coheredes 3. ff. de V. O. vel in auctione bonorum, l. cum bona 16. ff. de reb. auct. iud. possid. Sed ius ciuile vetus, quod abrogat d. l. 14. restitutum est per Nou. Cæs. Romani, quam refert Harmenopulus lib. 3. tit. 3. & per constitutionem Friderici, lib. 5. Feud. 14. & sq. in quam commentarios scripserunt Baldus, & Matthæus Afflictus. Et hoc iure utimur, non hac l. 14. vbi Cuiac. in not. solemn. Obnoxia autem sunt retractui bona immobilia, genearchica, paterna, auita, gentilitia, arg. l. 35. ff. de minor. l. 38. ff. de R. V. l. 62. ibi: *præterquam si paterna* ff. de contrah. emt. vbi Mornacius. Plura de redhibitione gentilitia vid. apud Tiraquell. Reink. de retract. Cuiac. consultat. 9. & 4. Feud. 14. Chassan. ad consuetud. Burg. rubr. 10. de retract. Myns. 1. obs. 35. Gail.

Gail. 2. observ. 19. Sand. 3. decis. 5. definit. 1. & seqq.

Impp. Arcad. & Honorius.

Celebrandis inter consobrinos matrimoniis licentia legis huius salubritate indulta est, ut reuocata prisca iuris auctoritate, restrictisque calumniarum fomentis, matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus, siue ex duabus fororibus, siue ex fratre nati & sorore sunt, & ex eo matrimonio editi, legitimi, & suis patribus successores habeantur, l. celebr. 19. C. de nuptiis.

Contius l. subs. iur. lect. 9. audacter scribit: hanc legem esse interpolatam. Verba eius sunt: Quid hodie dicturos Arcadium, & Honorium, filios Theodosii, si reuiuiscant, existimamus, cum sibi adscribi, & attribui videbunt l. celebrandis C. de nupt. quam ne somniarunt quidem: nam & hi seuerissime legem paternam de consobrinorum nuptiis interdictis l. 1. C. Theod. si nupt. ex resc. pet. tuiti sunt, l. manente, l. singularis C. Theod. eod. Sed fidem Contio, affirmanti, d. l. celebrandis esse interpolatam, derogabit, quisquis legerit D. Antonium Matthæum in not. ad §. duorum 4. Inst. de nupt. ubi Contium refutat.

Impp.

Impp. Leo & Anthemius.

Mobilium vero rerum, iustis pretiis æstimatione habita per eos, quos vtraque pars elegerit arbitros iudicaturos, interposito sacramento, simili modo vsumfructum habeat, si idoneam fideiussionem præbuerit, quod easdem res mobiles, vel earum pretium, filiis & filiabus ex eodem matrimonio procreatis, vel post mortem eorum, nepotibus, & neptibus, ex iisdem liberis procreatis, siue omnibus, siue vno vnaue superstitite mori contigerit, secundum legum modum restituat. *Et paulo post:* Ita tamen vt in eadem fideiussione hoc quoque caueatur, quod a filiis filiabusue, vel his progenitis liberis, si ante eandem matrem omnes eos obire contigerit, omnes res prædictæ mobiles, secundum legum moderationem, matri, vt ad eandem luctuosum lucrum redeat, restituantur, l. hac edictali 6. §. i. C. de secund. nupt.

Morte soluto matrimonio, parens superstes lucrorum nuptialium vsumfructum habet, proprietatem seruat filiis. Et quidem, mortuo marito, si donatio propter nuptias consistat in rebus immobilibus, mater iis vtetur fruetur, boni viri arbitrata; nec poterit alienari. Sin
vero

vero in mobilibus, eas iuratus arbiter, quem vtraque pars elegerit, æstimabit. Aestimatio possessorem dominum faciet, *l. 1. ff. de æstimat. l. plerumque 10. §. 4. ff. de iur. dot. l. 9. §. 3. ff. qui pot. in pign.* quia liberabitur restituendo æstimationem. Corpora ergo ipsa rerum mobilium alienare poterit. Possidebit autem eas res mater: si satisdederit, salvas res fore, & se eas, quandocunque decesserit, filiis superstitibus restituturam, *secundum legum modum, secundum legum moderationem, d. l. 6.* quod adiectum est a Triboniano; propter constitutionem Iustiniani, *in l. ult. C. eod.* quæ deduci vult id, quod ex casu ἀπαρχίας, siue mortis liberorum, mater lucratur, Cuiac. *in expos. N. 2. Giphani, in d. l. 6. pag. 383.*

Impp. Theodos. & Valentinianus.

Ad exactionem dotis, quam semel præstare placuit, qualiacunque sufficere verba censemus, siue scripta fuerint, siue non, etiamsi stipulatio in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit subsecuta, *l. 6. C. de dot. promiss.*

Imperatores scripserant, *etiamsi dictio vel stipulatio, l. 4. C. Theod. de dotib.* Vbi ita legitur: *Etiamsi dictio vel stipulatio in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit subsecuta*, quia, ut dos promissa peti olim posset, dictio, aut stipulatio necessaria erat, *Vlpian. in fragm. tit. 6. in princ. & §. 1. Et*
(Ludou. Pand.) *(N)* *tres*

tres olim erant causæ verborum obligationis, stipulatio, dictio dotis, & iusiurandum liberti, iurantis, se patrono donum, operas, munus præstaturum, *Caius 2. Inst. tit. 9. §. sunt & aliæ obligationes. l. 2. §. ult. ff. de reb. cred. l. 13. ff. de acceptilat. iunct. l. 8. §. 3. ff. cod. l. 7. ff. de op. libert. Cuiac. ad rubr. ff. de V. O. Alciat. 8. parerg. 2. Gædd. in prolegom. de contrah. & committ. stip. n. 10. & seqq. Diss. Donell. ad d. rubr. de V. O. n. 7.* Sed quia sublata est dicendæ dotis solemnitas, ideo Tribonianus amovit verba, *dictio vel*, *Cuiac. in not. ad d. l. 6. ibique Gothofredus. F. Rag. ad d. l. ult. C. ad SC. Vellei.* Et sunt hodie tantum duæ verborum obligationis causæ, stipulatio, & iusiurandum liberti, *Giphan. in d. l. 6.* Quæ lex aperte probat, dotem nudo pacto promissam peti hodie posse; conditione nempe ex lege. *Giphan. ibid.*

Impp. Seuerus & Antoninus.

Euieta re, quæ fuerat in dotem data, si pollicitatio vel promissio fuerit interposita, gener contra socerum, vel mulierem, seu heredes eorum, conditione, vel ex stipulatione agere potest, *l. 1. C. de iur. dot.*

Imp. Seuerus scripserat, *dictio, vel promissio*: & paulo post, *ex dictione, vel ex stipulatione*, nec dum enim ex pollicitatione dotis actio erat, cum & ex pactis & pollicitationibus, præscriptis verbis actio, non condictio dari soleat. Quare autem

Tribonianus hoc rescriptum Seueri immutauerit, dixi *ad l. 6. supra de dot. promiss. & ad l. 2. §. 3. ff. de reb. cred.*

Impp. Dioclet. & Maximianus.

Neque mater pro filia dotem dare cogitur, nisi ex magna & probabili causa, vel lege specialiter expressa, l. 14. C. de iur. dot.

De hoc emblemate Triboniani audiamus Hotomannum *6. obs. 20.* Intercalares quosdam, inquit, Triboniani versus obseruasse videor, non modo in Pandectis, verum etiam in Codice Iustiniani: qualis ille est *in l. neque mater 14. C. de iur. dot. vel lege specialiter expressa.* Nam ætate Diocletiani nullam fuisse legem arbitror, quæ matrem cogeret, filia dotem dare de suo: quamuis patrem quidem lege Iulia coactum fuisse, testimonio est *l. capite 19. ff. de rit. nupt.* Sed quemadmodum rectissime Accursius monuit, illis verbis designari Iustiniani constitutionem *in l. cognouimus 19. §. 1. versic. sed eo dotes C. de hæretic.* ita mihi facile persuadeo, clausulam illam a Triboniano Diocletiani rescripto agglutinatam fuisse; cum significaret, illa lege specialiter, ac nominatim cautum fuisse, ut non modo pater, verum etiam mater orthodoxæ filia dotem de suo erogaret. Hactenus Hotomannus: cui est *ὁμολογητός* Fr. Raguelus *in d. l. cognouimus 19.* Ex eodem fundamento est, quod in repetenda dote, mulieri hæreticæ negetur protopraxia, siue priuilegium exigendi

ante alios creditores, *Nou. 109. c. 1. nisi resipuerit, c. 2. eiusd. Nou.*

Impp. Seuerus & Antoninus.

Bonorum possessio filiofamilias delata, cum ignorante quoque patre possit peti, emolumentum etiam patri allatura, si ratam petitionem pater habuerit: amittitur transacto tempore, l. 1. C. qui admitti ad bon. possess. poss.

Filiusfamilias bonorum possessionem petendo, emolumentum etiam adfert patri. Particula, *etiam*, interiecta est a Triboniano, ob nouum ius de bonis aduentitiis; quorum emolumentum olim quidem soli patri acquirebatur, §. 1. *Inst. per quas pers. nob. adquir. l. qui in aliena* 6. §. 3. *l. filiusfamilias* 92. *de adquir. vel am. hered.* hodie vero etiam patri, id est, & liberis, quod ad proprietatem, & etiam patri, ususfructus iure, *l. cum oportet* 6. *C. de bon. quæ lib.* vbi Giphani. p. 214. & in d. l. 1. C. qui adm. ad bon. poss. Dixi ad l. 39. ff. de V. O.

Imp. Antoninus.

Frater tuus miles, si te specialiter in bonis, quæ in paganico habeat, heredem fecit, bona, quæ in castris reliquit, petere non potes, etiam si is, qui eorum heres institutus est, adire ea noluerit: sed ab intestato succedentes veniunt;

niunt: modo si in eius locum substitutus non es, & liquido probetur, fratrem tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse. Nam voluntas militis, in expeditione occupati, pro iure seruatur, l. i. C. de testam. milit.

Milites non nisi in expeditionibus occupati iure militari testari possunt: idque Iustiniani constitutione introductum est, l. pen. C. eod. princ. Inst. eod. Ergo verba d. l. in expeditione occupati, & l. milites 15. eod. in expeditione degentes, inserta sunt a Triboniano, aut aspersa magis sunt obiter, quam necessario exacta, Donell. 6. comm. 28. Giphani. in d. l. i. Aliter Connanus 9. comm. 5. n. 9.

Impp. Seuerus & Antoninus.

Vsuras autem semisses dependere, satis est, l. i. in fin. C. de his, quib. vt indign.

Verba, *vsuras semisses*, videntur addita a Triboniano, ex l. eos, qui 26. C. de vsur. vbi Iustinianus modum vsurarum definiuit, Cuiac. in not. ad d. l. i. Fr. Raguell. in comm. ad l. ult. C. de fiscalib. vsur. Dixi ad l. i. ff. eod. tit. de vsur.

Imp. Theodosius.

Ita vt siue bonorum possessionem secundum tabulas, siue secundum nuncupationem, ceterasque similes postulauerit, aut certe mitti se in possessionem ex more petierit, statim

inter ipsa iuris auspicia propositum
suæ intentionis explanet, l. vlt. in fin.
princ. C. de codicill.

Pro, *ex more*, plenius scriptum fuerat, *ex edicto*
D. Hadriani mitti se in possessionem ex more petie-
rit: quæ verba extant in *b. l. in Cod. Theodos. lib. 4.*
tit. 4. sed ea Tribonianus subtraxit, quod id edi-
ctum a Iustiniano esset sublatum, l. vlt. C. de edict.
D. Hadr. toll. Cuiac. *in not. ad d. l. vlt. ibique Gi-*
phan. p. 132. & sq. Adde, quæ scripsi *ad l. 56. ff. de*
SC. Trebellian.

Imp. Theodosius.

In omni autem vltima voluntate, exce-
pto testamento, quinque testes, vel
rogati, vel qui fortuito venerint, in
vno, eodemque tempore debent ad-
hiberi, siue in scriptis, siue sine scriptis
voluntas conficiatur: testibus, quando
in scriptis voluntas componitur, sub-
notationem suam accommodantibus,
d. l. vlt. C. de codicill.

Totus hic §. adiectus est a Triboniano; fidem
faciente Codice Theodos. *d. loc.* a quo abest hic §.
vlt. vbi observare licet, hunc quinque testium nu-
merum, in omni vltima voluntate adhibendum, a
Iustiniano primum esse introductum, l. vn. §. 1. &
2. C. de latin. lib. toll. Giph. *d. loc.*

Imp. Zeno.

Vt omnibus modis retenta quarta, pro auctoritate, Trebelliani senatus consulti dodrans restituatur, iubemus, l. 6. in princ. C. ad SC. Trebell.

Scripserat Zeno, *Pegasiani SCti*, sed Tribonianus reposuit, *Trebelliani*, hic & l. 16. C. ad l. Falc. & passim alibi, Gouean. i. var. iur. lect. 29. Causam dixi ad rubr. Digest. b. t. ad SC. Trebell.

Impp. Dioclet. & Maxim.

In successione filii, vel filiae communis sine liberis, & fratribus & sororibus morientis, pater manumissor, quia ei sit ius vetus seruatum, matri praefertur, l. 2. C. ad SC. Tertull.

Patri manumissori, praeterito a filio emancipato, simpliciter datur querela, l. 14. ff. de inoff. testam. Fratribus vero turpi persona instituta, §. 1. Inst. eod. l. 27. C. eod. Scrupulum mouet d. l. 2. ubi post liberos demum, & fratres venit pater manumissor. Sed videtur haec lex interpolata esse a Triboniano, & conformata ad l. 11. C. commun. de success. & l. 4. C. de bon. qua lib. ubi expresse sancitum est, res liberorum, his deficientibus, ad eorum liberos; & si nulli sint, ad fratres, & sorores, & his quoque deficientibus, tertio demum loco ad parentes pertinere. Bachou. in not. ad Treutl. vol. 2. disp. 16. th. 4. lit. D.

Impp. Theodosius & Valentinian.

Sin vero alterius mariti coniugium elegerit, extrinsecus quidem quæsitæ filio, filiæue simili firmitate potiatur: rerum vero paternarum defuncti solo usufructu, humanitatis contemplatione potiatur; proprietatem, & sororibus, & fratribus transmissura defuncti, l. mater 5. C. ad SC. Tertull.

In Codice Theodosiano scriptum erat, *sororibus*. Sed Tribonianus scripsit, *sororibus & fratribus*, respiciens *ad l. ult. C. d. t.* antequam fratres omnino excludebant matrem, §. 3. *versic. frater autem Inst. b. t. l. 2. C. Theod. de inoff. testam.* Ius novissimum de successione matris cum patre, aut sororibus, & fratribus defuncti concurrentibus, petendum ex *Nou. 84. & N. 118. Cuiac. in par. C. d. t. ad SC. Tertull.*

Impp. Gratian. Valent. & Theodos.

Quisquis, ne voluntas defuncti testamento scripta referatur, vel ne hi, quos scriptos patuerit heredes, in possessionem mittantur, ausus fuerit prouocare, interpositamque appellationem is, cuius de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit, viginti librarum argenti mulcta, & litigatorem, qui tam importune appellauerit, &

& iudicem, qui tam ignauam conuenientiam adhibuerit, inuoluat, l. 6. C. quor. appellat. non recipiunt.

Ex hac constitutione Tribonianus etiam mentionem edicti D. Hadriani remouit, qui constituerat, nemini appellare licere, ne testamentum aperiatur, & ne scriptus heres in possessionem inducatur, l. ult. in princ. ff. de appellation. recipiend. vel non. Cuiac. in not. ad d. l. 6. Vnde, sublato illo edicto, quia missio in bonorum possessionem fit ex l. ult. C. de ed. D. Hadr. toll. perperam inferas, hodie appellare licere, ne scriptus heres in possessionem mittatur, d. l. 6. l. vn. C. si de momentan. possess. app. Menoch. adipisc. poss. rer. 4. qu. 100. 828. Nec obstat, quod missioni contradici potest, d. l. ult. Aliud enim est appellare, aliud contradicere. Appellatio suspendit executionem & integrum priorem statum conseruat, l. vn. ff. nihil innou. pend. app. Contradictione vero non obstante, missio effectum sortitur, d. l. ult. ibi: Possessionem ei adquiri, qui potiora iura docuerit, siue is sit, qui missus est, siue, qui contradicendum putauit. Missio igitur per contradictionem non fuit impedita. Est autem contradictio ibi nihil aliud, quam hereditatis petitio: siquidem iura in illo iudicio doceri debent; quod proprium est petitionis hereditatis, l. iudices 9. C. de iudic. l. 8. §. 13. ff. de inoff. testam.

Impp. Dioclet. & Maxim.

Interdicta autem, licet in extraordinariis iudiciis proprie locum non ha-

beant, tamen ad exemplum eorum res agitur, l. 3. in fin. C. de interd.

Iidem Impp.

Vi pulsos restituendos esse, interdicti exemplo, l. 22. C. vnd. vi.

Iidem Impp.

Si de possessione vi deiectus es, eum & lege Iulia vis priuatæ reum postulare, & ad instar interdicti vnde vi conuenire potes, l. 4. C. eod.

Hæ leges a Triboniano sunt interpolatæ. Causam dixi ad *rubr. Dig. de interd. siue extraord. action. quæ pro his comp.*

Imp. Constantinus.

Libertati a maioribus tantum impensum est, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos necisque potestas olim erat permessa, libertatem eripere non liceret, l. vlt. C. de patr. potest.

Constantinus scripserat, *necisque potestas permissa est*: quæ verba hodieque extant in Cod. Theodosiano. Tribonianus autem ea immutauit. Quid ita? Vide, quæ scripsi ad l. in suis ii. ff. de lib. & postb. hered. inst. Giph. in d. l. vlt. & in l. 6. C. de bon. quæ lib. pag. 215.

Imp. Alexander.

Castitati temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis

pœnis legitimis perseuerare. Quia autem adulterii damnatam (si quocunque modo pœnam capitalem euaserit) sciens duxerit vxorem, vel reduxerit, eadem lege ex causa lenocinii punietur, l. 9. C. ad l. Iul. de adult.

Hæc parenthesis, *si quocunque modo &c.* est Triboniani ex l. 30. §. 1. C. b. t. Nam ex l. Iulia adulterii pœna non fuit capitalis. Legis enim pœna relegatio fuit. Dixi in Digest. ad eund. tit.

Imp. Constantinus.

Vltimum autem finem strepitus criminalis compendioſo ſpatio limitamus, quem litigantem, disceptantemque fas non ſit excedere, l. 22. C. ad l. Cornel. de falſ.

In l. 2. C. Theod. eod. est, *anni ſpatio*: quod correxit Tribonianus, reposito, *compendioſo ſpatio*; vt id conueniret cum l. vlt. infr. *Vt intra cert. temp. crim. quæſt. term.* vbi ſtatuitur biennium. Adde, quæ ſcripſi ad l. 15. §. 5. ff. de SC. Turpill.

Vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur. Sic habet inſcriptio tit. 44. lib. 9. Cod.

Impp. Valent. Theod. & Arcad.
Quisquis accusator reum in iudicium
ſub

sub inscriptione detulerit, si intra statutum tempus accusationem cœptam persequi superfederit, &c. l. 1. C. eod.

Impp. Honor. & Theodos.

Nouerint iudices: cuilibet culmini honorisue præsidentes, necessariis utrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, præcedentibus scil. inscriptionibus, intra certum tempus criminales causas limitandas: quo emenso, subeat accusator, qui destitit, pœnam legibus constitutam, l. 2. C. eod.

Causæ criminales anno olim vno definiendæ erant: quod vel intelligi potest ex inscriptione *tit. 36. lib. 9. C. Theod. ut intra annum criminalis actio terminetur*. Iustinianus vero intra biennium eas finiendas esse statuit, *l. ult. C. d. t. ut intra cert. temp. crim. quest. term.* Quam legem Tribonianus considerans, sicut h. tituli inscriptionem mutauit, & pro, *intra annum*, scripsit, *intra certum tempus*: sic & in *d. l. 1.* pro, *intra anni tempus*, supposuit, *intra statutum tempus*, & in *l. 2.* pro, *intra anni curricula*, reposuit, *intra certum tempus*: quomodo & in rescripto Constantini *d. l. 22.* pro *anni spatium*, interpolator noster scripsit, *compendioso spatium*. Caute scilicet, & compendiose. Sed, ut vetus prouerbum monet, mendacem memorem esse debere: sic & obliuiosus esse non debe-

deberet interpolator. Atqui Tribonianus nouæ legis oblitus videtur, cum Pandectas postea colligeret. Nam *in l. 7. ff. de muner. & honor.* scripsit, reum post annum, quam delatus est, petere honores posse; nisi per ipsum steterit, quo minus causa intra annum expediatur. Recte quidem hoc scripserat Marcianus, cuius tempore intra annum finienda erat causa criminalis. Et reus alioqui absolutus, atque ex reis exemptus esse intelligebatur. Sed si Tribonianus ius condere constanter voluit, quod cum Iustiniani iure conueniret, hic quoque biennium pro anno supponere debuit, Balduin. *lib. 1. sui Iustiniani.*

Impp. Theodos. & Valentin.

Meminimus nuper emissâ lege diuali, portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentium, ex qualibet nouissima voluntate, vel ab intestato etiam, ad quemcunque (præterquam si ad filios curiales) deferantur, curiarum deputasse corporibus, &c. *l. 2. C. quand. & quib. quart. pars debet. ex bon. decurion. lib. 10.*

Ex constitutione Theodosii, si filius, nepos, pronepos pater, auus, proauus non curialis, curiali successerit, quarta curiæ non debetur. Ex constitutione autem Iustiniani, id est, *ex l. 3. C. eod.* debetur. Hoc igitur loco non addiderat Theodosius,

fius, *curiales*, sed Tribonianus addidit, ut hæc lex congrueret cum Iustiniani lege *d. l. 3.* ubi Iustinianus nominatim ait, se hac in parte legi Theodosii derogare. Quamobrem inscianter Tribonianus Theodosianæ legis verba accommodat ad Iustiniani constitutionem; nam Theodosianæ legis verbis ita conceptis, ei sane nihil derogatur. Cuiac. *in par. C. eod.* Fr. Raguell. *in d. l. 3.* Illud hic non est prætermittendum, quod Iustinianus constituit *in d. l. 3.* ut omnimodo curiæ, vel curialibus liberis maribus, aut foeminis, curialibus nuptis, curialis quadrantem omnium suorum bonorum relinquat, id emendari *N. 38.* mutato quadrante in dodrantem. Ceteri satis habent, si liberis relinquunt trientem, vel semissem legitimæ partis, *N. 18. c. 1.*

Impp. Honor. & Theodosius.

Grammaticos, oratores atque philosophiæ præceptores, nec non etiam medicos, præter hæc, quæ retro latarum sanctionum auctoritate consecuti sunt priuilegia, immunitatesque, frui hac prærogatiua præcipimus, ut vniuersi, qui in sacro palatio inter archiatros militarunt, cum comitiuam primi ordinis vel secundi adepti fuerint, aut maioris dignitatis gradum ascenderint, nulla municipali, nulla curialium conuentione vexentur, seu inde-

pta

pta administratione, seu accepta testimoniali, meruerint missionem: sint ab omni functione, omnibusque muneribus publicis immunes, nec eorum domus, vbicunque positæ, militem seu iudicem suscipiant hospitandum, &c. l. ii. C. de professoribus lib. 10.

Addiderant imperatores in hac lege, *nulla senatoria, vel glebali descriptione*, l. 16. C. Theod. de medic. & professor. Sed hæc verba detraxit Tribonianus, quod iam senatoria, & glebalis collatio sublata esset, l. 2. C. de prætor. lib. 12. Neque animaduertit, iis detractis, falsum reddi, quod initio Impp. edicunt, præter ea, quæ a retro principibus, medicis, & professoribus priuilegia data sunt, noua quædam se eis hac constitutione deferre, nam, quæ retinuit Tribonianus in hac lege, ea tribuuntur in l. 6. Et id duntaxat Impp. hac constitutione introduxerant noue, vt quemadmodum comitibus, & archiatis remissa fuerat senatoria collatio, l. 2. & 15. C. Theod. eod. ita & liberalium literarum professoribus eadem comitiua ornatis remitteretur, Cuiac. in d. l. ii. Substantiæ, & facultatibus senatorum onus quoddam imponebatur, quod dicebatur glebalis functio, gleba senatoria, l. 3. C. Theod. de præd. senator. Symmach. in epistol.

Impp. Honorius & Theodos.
Irenarchæ, qui ad prouinciarum tutelam
quie-

quietis ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, a decurionibus iudicio præfidum prouinciarum nominentur, l. vn. C. de iren. lib. 10.

Imperatores Honorius & Theodosius sustulerant irenarchas l. 1. C. Theod. cod. cuius hæc sunt verba: *Irenarcharum vocabula, quæ ad simulata prouincialium quiete, pacis ac quietis per singula territoria baud sinunt stare concordiam, radicitus amputanda sint. Cesset igitur perniciosum genus reipublicæ, &c.* sed cum Iustiniano irenarchæ probarentur, illorum constitutionem Tribonianus in Iustiniani sententiam detorsit, Cuiac. in d. l. vn. Ad irenarchas publicæ pacis cura & vigilantia pertinere dicitur in c. circumcelliones 23. qu. 5. Sic dicti ἀπὸ τῆ ἀρχῆς τῆς εἰρήνης, Cuiac. 1. obs. 33. Eorum institutum, ac origo videtur repetenda ab Augusto, qui latrones, dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit, Sueton. in eius vita c. 32. Stationibus, id est, stationariis militibus, Tertulian. in apologet. c. 2. Latronibus vestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur, vbi Desiderius Heraldus in not.

Impp. Gratian. Valent. & Theod.

Edicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarii adhærens consortio, decus natiuæ libertatis amittat. Quod si quam ab hac præceptione statutum nostræ

stræ serenitatis abduxerit, ea vel legitima admonita conuentione discedat, vel si complexui monetarii putauerit inhærendum, non ambigat, se sibi & liberis præiudicaturam, & eius conditioni esse nectendam, &c. l. 7. C. de mul. rilegul. lib. II.

Est l. 10. Cod. Theod. tit. 20. lib. 10. quæ hic a Triboniano truncata est, de mris, quæ post dictionem, *abduxerit*, sequuntur, verbis, *ea secundum auctoritatem SC. Claudiani*: quia Iustinianus sustulerat SC. Claudianum, Cuiac. in not. ad d. l. Fr. Raguel. in comm. ad l. vn. C. de SC. Claud. toll.

Impp. Gratian. Valent. & Theod.

Quisquis vitem succiderit, aut feracium ramorum fœtus vetauerit (*rectius legitur, amputauerit*) quo declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium, mox detectus competentis indignationi subiiciatur, &c. l. 1. C. de censib. lib. II.

Verba, *competenti indignationi*, sunt Triboniani. Nam imperatores capitale supplicium irrogant, l. 1. C. Theod. de censitor. ibi, *capitale subibit exitium*.

Impp. Honor. & Theodos.

Verum, ne sub specie litis, dominationes
semel constitutæ turbentur, sex mensi-
um spatium censemus debere seruari,
intra quod is, qui putat, sibi rem pro-
balili ratione competere, debitas exe-
rat actiones, l. 7. C. eod. tit. de cen-
sib.

Solent peræquatores a dominis deserta & desti-
tuta prædia aliis tradere, atque ita dominium
mutare: post quam additionem creditores ex-
cluduntur, quibus prædia sunt obligata vel debi-
ta, nisi de iure suo experiantur intra sex menses.
Tribonianus quatuor menses, ad duos, ab Hono-
rio & Theodosio in l. 15. C. Theod. 1. tributos, ad-
didit, Cuiac. in not. ad d. l. 7. & in præscr.
temp. cap. 18.

F I N I S.

Clarissimorum virorum testimonio de interpolatione hac Triboniana.

Anton. Contius, lib. I. subsec.
iur. lect. 9.

Nunc videbimus, quod reuerentiæ genus hoc fuerit: nomina Ictorum & imperatorum retinere, & contraria his, quæ illi aliquando scripserunt, posteritati tradere. Quid ceteri iudicent, nescio, mihi quidem simile reuerentiæ genus esse videtur, ac si Iustinianæ statuae Iulii Cæsaris caput pictor quis, aut statuarius adiungat.

Anton. Goucanus, lib. I. variar.
iur. lect. 29.

Ita Vlpianum in l. I. ff. de leg. I. dicere videmus, quod multis post seculis Iustinianus constituit. Ita in l. successores 16. C. ad l. Falcid. Scto Trebelliano tribuitur, quod sine dubio Pegasianum induxerat. Ita sexcentis locis iuris nostri, longo tempore capere pro usufructu positum videmus: cum olim bien-

nio res soli caperentur, non longo tempore. Infinita sunt huius generis, quæ nisi notentur, magnas tenebras legentibus offundunt.

Iacobus Cuiacius in not. ad §. si quis aliena 34. Inst. de rer. diuis.

Sunt puriora multo fragmenta Pandectarum: in quibus tamen ingentia flagitia Tribonianum admisisse constat; detortis sæpe, exempli gratia, Vlpiani verbis in sententiam Iustiniani, atque in ius id, quo tum utebantur: non secus atque Gothi, qui ex moribus, & legibus suis in Caio, & Paulo pleraque commutarunt.

Franc. Hotomannus 3. obs. 9.

Tandem aliquando confido, me huius legis ænigma dissoluisse, quod Tribonianus, male ubique de nostris ingeniis meritis, nobis in cruciatum posuerat. Nam in contextum verborum Pauli emblemata de suo inferuit; quod animaduersum facile omnes tenebras discutiet.

Idem

Idem 6. obs. 20.

Intercalares quosdam Triboniani versus obseruasse videor, non modo in Pandectis, verum etiam in Codice Iustini-
niani.

Idem 8. obs. 16.

Notata sunt a nonnullis eruditis viris quædam in Pandectis Triboniani facinora, quibus illarum ius vetus interpolauit, & ad imperatoris sui regulam inflexit.

Franc. Balduinus lib. 2. Iustin. pag.
(mihi) 113.

Tribonianus, vt obtemperet constitutioni Iustiniani, deleuit hæc verba, per damnationem, per vindicationem. Sed interim reliquit effectum eius differentię, & contraria capita temere recensuit, quę sine illa distinctione conciliari non possunt. En qualis fuerit concinnatio Pandectarum! Nos vero miseri, & bis terque miseri, qui tales inter scopulos iactamur. Sed multo illi etiam miseriorum, qui neque vident, neque sentiunt suam miseriam: ac ne per somnium quidem cogitant quicquam de Tri-

boniani siue flagitio, siue stultitia, siue audacia, in Pandectarum capitibus non iam dico componendis, sed potius cauponandis.

Marquardus Freherus lib. I.
parergon.

Consutarios autem Pandectarum, quum principis sui constitutione, sublato sexus gradusque discrimine, effectum scirent, ut omnes liberi nominatim exheredandi essent, verbum, filius repunxisse, illud tamen, quia hic filius nec sub conditione, qua erant incuria, inobseruatum relinquere potuisse.

SYLLABVS
LEGVM PANDECTARVM
a Triboniano interpolatarum.

L. 2. ff. de iust. & iur.	pag. 3
L. 2. §. 7. ff. de orig. iur.	5
L. 5. §. 1. ff. de stat. hom.	6
L. 14. ff. eod.	8
L. 2. in princ. ff. de adopt.	10
L. 9. §. 3. ff. de R. D.	11
L. vlt. §. 1. ff. de senator.	ib.
L. pen. & vlt. ff. de in ius voc.	13
L. 7. §. 12. ff. de pact.	15
L. 23. ff. de his, qui not. infam.	17
L. 72. ff. de procurat.	19
L. 47. de negot. gest.	ib.
L. 10. ff. de dol. mal.	21
L. 27. §. vlt. ff. de minor.	22
L. 7. in princ. ff. de cap. min.	23
L. 36. ff. de recept. arb.	24
L. 2. §. pen. ff. de iudic.	26
L. 32. ff. eod.	ib.
L. 8. §. 9. ff. de in inoff. testam.	179
L. 25. §. 15. ff. de hered. pet.	28
(O) 4	Tit.

SYLLABVS.

Tit. 3. lib. 6. Digest.	29
L. 10. in princ. ff. de vs. & hab.	30
L. 27. §. 10. in fin. ff. ad l. Aquil.	31
L. 44. §. 4. ff. fam. ercisc.	32
L. 1. §. 1. ff. de interrog. in iur. fac.	33
L. 2. §. 3. in fin. ff. de reb. cred.	35
L. 5. §. 2. ff. commod.	36
L. 9. §. 2. ff. de pign. act.	37
L. 11. §. 6. ff. eod.	ibid.
L. 10. §. 3. ff. mandat.	39
L. 13. ff. eod.	ibid.
L. 1. in princ. ff. pro soc.	40
L. 63. §. 9. in princ. ff. eod.	181
L. 2. §. 1. ff. de contrah. emt.	41
L. 25. §. 1. ff. eod.	42
L. 46. ff. eod.	43
L. 44. ff. de act. emt. an interpolata sit?	44
L. 25. in princ. ff. locat.	45
L. 5. §. 2. ff. de præscr. verb.	ib.
L. 16. §. vlt. ff. de pign.	47
L. 1. ff. de vsur.	49
L. 17. ff. eod.	50
An l. 4. §. 1. ff. de naut. foen.	51
L. 25. ff. de probat.	52
L. 10. l. 11. ff. de rit. nupt.	55
L. 15. ff. eod.	56
L. 36. ff. eod.	57
L. 38. ff. eod.	59
An l. 16. ff. de fund. dot.	60
L. 13. §. 1. de donat. inter vir, & vx.	61
L. 66.	

SYLLABVS.

L. 66. ff. eod.	63
L. 6. ff. de diuort. & repud.	65
L. 6. ff. sol. matrim.	68
L. 2. §. 1. ff. eod.	72
L. 22. §. 7. ff. eod.	73
L. 3. §. 2. ff. de tutel.	74
L. 4. ff. eod.	ib.
L. 5. ff. eod.	ib.
L. 16. in princ. ff. eod.	76
L. 16. §. 1. ff. eod.	77
L. 24. ff. de testam. tut.	78
L. 7. ff. de confirm. tut.	79
L. 8. ff. de legit. tut.	ib.
L. 13. §. vlt. ff. de tut. & curat.	ib.
L. 26. ff. eod.	ib.
L. 11. ff. quod fals. tut. auct.	83
L. 20. in pr. ff. qui test. fac. poss.	ib.
L. 10. ff. de lib. & posth. her. inst.	84
L. 11. ff. de lib. & posth. her. inst.	86
L. 3. in pr. ff. de iniust. rupt. test.	87
L. 25. §. 7. ff. de adquir. hered.	89
L. 5. ff. de iur. codicill.	91
L. 1. ff. de legat. 1.	ib.
L. 8. §. 1. ff. eod.	93
L. 33. ff. eod.	95
L. 21. in pr. ff. de leg. 3.	96
L. 1. ff. de vs. & vsufr. leg.	98
L. 1. §. 2. ff. de dot. præleg.	100

SYLLABVS.

L. 19. ff. de opt. leg.	101
L. 1. ff. de his, quæ poen. caus.	103
Rubr. ff. ad SC. Trebell.	105
L. 31. §. 2. ff. eod.	107
L. 39. ff. eod.	108
L. 56. ff. eod.	ib.
L. 5. §. 1. quand. dies leg. ced.	110
L. 21. §. 1. ff. de iur. patron.	111
L. 26. ff. de bon. libert.	112
L. 2. §. vlt. ff. de suis & leg. hered.	113
L. 2. §. 25. ff. ad SC. Tertull.	115
L. 2. §. 43. ff. eod.	ib.
L. 7. §. vlt. ff. de donat.	116
L. 20. §. 1. ff. de donat.	ib.
L. 24. ff. eod.	119
L. 15. ff. de donat. mort. caus.	120
Tit. ff. de manum. testam.	122
L. 27. ff. de fideicomm. lib.	124
L. 30. ff. de lib. caus.	125
L. 13. §. 10. ff. de adquir. poss.	127
L. 3. ff. de vsucap.	128
L. 4. §. 1. ff. eod.	129
Anl. 9. in pr. ff. eod.	130
Anl. 10. §. 1. ff. eod.	132
L. 18. ff. eod.	133
L. 31. §. 1. ff. eod.	134
L. 2. §. 20. pro emt.	135
L. vlt. ff. de curat. bon. dand.	138

Tit.

SYLLABVS:

Tit. ff. de interd. siue extraordin. act. quæ pro his comp.	139
Tit. ff. de vi & vi arm.	141
L. vn. §. 1. ff. vtrubi	144
L. 12. ff. de exception.	145
L. 39. ff. de V. O.	146
L. 130. ff. eod.	149
L. 45. ff. eod.	ib.
L. 58. ff. eod.	151
L. 19. ff. de nouat.	154
L. 31. §. 1. ff. eod.	ib.
L. 1. ff. de extr. crim.	156
L. 10. ff. de accusat.	157
An l. 7. §. vlt. ff. ad l. Iul. mai.	158
§. 4. Inst. de publ. iudic.	160
§. 5. Inst. eod.	162
L. 9. ff. ad l. Pomp. de parric.	163
§. 7. Inst. de publ. iudic.	164
L. 1. §. 2. ff. ad l. Iul. de ann.	166
L. 1. §. 1. ff. ad l. Iul. amb.	ib.
L. 15. §. 5. ff. ad SC. Turpill.	ib.
L. 9. §. 11. ff. de pœn.	168
L. 28. in princ. ff. eod.	169
L. 38. §. 2. ff. eod.	ib.
L. 38. §. 8. ff. eod.	170
L. 1. ff. de iur. fisc.	171
L. 8. ff. de capt. & postl. reu.	172
L. 26. ff. ad municip.	173

An

INDEX

An l. 244. ff. de V. S.	175
L. 77. ff. de R. I.	177

INDEX

Legum Codicis a Tribonia- no interpolatarum.

L. 1. C. de episcop. audient.	182
L. 18. C. de transact.	183
L. 8. C. de aduoc. diu. iudicior.	185
L. 5. C. de restitut. milit.	186
L. 1. C. de reb. cred.	187
L. 14. C. de contrah. emt.	190
An interpolata sit l. celebrandis 19. C. de nupt.?	191
L. 6. §. 1. de secund. nupt.	192
L. 6. C. de dot. promiss.	193
L. 1. C. de iur. dot.	194
L. 14. C. eod.	195
L. 1. C. qui admitt. ad bon. poss.	196
L. 1. C. de testam. milit.	197
L. 1. C. de his, quib. vt indign.	ib.
L. vlt. in fin. princ. C. de codicill.	198
L. vlt. §. vlt. C. eod.	ib.
L. 6. ad SC. Trebell.	199
L. 2. C. ad SC. Tertull.	ib.
L. 5. C. eod.	200
	L. 6.

INDEX.

L. 6. C. quorum appellat. non recip.	200
L. 3. C. de interdict.	201
L. 2. C. vnd. vi	202
L. 4. C. eod.	ib.
L. ult. C. de patr. potest.	ib.
L. 9. C. ad l. Iul. de adult.	203
L. 22. C. ad l. Corn. de fals.	ib.
L. 1. & 2. C. vt intr. cert. temp. crim. quæst. term.	203
L. 2. C. quand. & quib. quart. pars deb. lib. 10.	205
L. 11. C. de professor. lib. 10.	207
L. vn. C. de renarch. lib. 10.	208
L. 7. C. de murileg. lib. 11.	ib.
L. 1. C. de censib. lib. 11.	209
L. 7. C. eod.	210

FINIS.

Impensis Orphanotrophei
excusus etiam est Com-
mentarius in has Ludoui-
ci Pandectas auctore D.
Ioann. Henr. Rothero.

Wissenbach, Johann Jakob,

Emblemata Triboniani

[Hala] [ca. 1710]

J.rom.c. 343 t

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10566101-3

VD18 14774089-001